

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

26 august – 1 septembrie 1998
(Anul XXXI)

34

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Aniversare MIRCEA ZACIU

(pag. 3, 4-5)

EMIL CIORAN - PRO ȘI CONTRA

(pag. 12-13, 14)

PRO &
CONTRA
EMIL
CIORAN
Între idolatrie și pamflet

In memoriam IOSIF SAVA

• NU VOR MAI
FI „SERATE
MUZICALE”

(pag. 6)

• Concert
din
muzică
de Bach

(pag. 16)

De
vorba cu

André Glucksmann

(pag. 20-21)

ROMEO, JULIETA ȘI COMPUTERUL

(pag. 22)

Un manifest literar:
POETUL CA BESTIE

(pag. 6)

Riscul de țară
și riscul de țată

(pag. 11)

Zodia Fecioarei

MIRCEA ZACIU s-a născut la Oradea pe 27 august 1928. În zodia Fecioarei. O zodie care a dat numeroși oameni de meserie. Mircea Zăciu este, incontestabil, unul dintre aceștia. S-a format, ca istoric literar, la școala lui Ion Breazu și D. Popovici. L-a avut profesor, la Cluj, pe Lucian Blaga. Spiritul filologiei ardelenene este, cel dinții, observabil la tînărul autor al monografiei despre *Ion Agârbiceanu* din 1955, și chiar mai tîrziu, la criticul și istoricul literar meticolos, aplicat și informat, pentru care realitățile culturale ale provinciei de dincolo de munti au constituit o preocupare pasionată și neînteruptă. Dacă ar fi întruchi pat tipul clasic al Fecioarei, Mircea Zăciu ar fi fost doar un continuator, pe linia meseriei, al ilustrațiilor săi înaintași. Se pare însă că el ține mai degrabă de tipul reactiv al unei zodii greu de interpretat (dacă e să dăm crezare unui specialist, André Barbault), adăugînd firii sale naturale (echilibru, stăpînire, analiză) o componentă subiectivă imprevizibilă, mergînd de la capriciu la furie și de la civilitate la violență. E ceva adevărat în remarcă lui Diderot (Fecioară și el): „Am fost silit toată viața să am ocupații pentru care nu eram potrivit și să le las de o parte pe cele spre care eram chemat de gusturile mele, de talentul meu și de o oarecare speranță de succes.” Frapantă la Mircea Zăciu, mai ales cu vremea, este o stare de nemulțumire, față de sine, ca și față de ceilalți. Manifestările ei se văd mai de curînd, originea este mai veche.

Înainte de a abandona o carieră universitară eminentă (dovadă afitia dintre studenții săi ajunși personalități excepționale încă din anii *Echinoului* clujean), solicitîndu-și intempestiv pensionarea la o vîrstă la care nu era obligat s-o facă și, încă, imediat după 1989, Mircea Zăciu a mai trăit o „ruptură”, la nici 40 de ani, cînd s-a despărțit de spiritul școlii clujene de critică, îmbrățișîndu-l pe acela al lui G. Călinescu. Este cel mai important critic ardelean care a „trădat” meseria pentru har, pozitivismul pentru intuiție, monografismul pentru fragmentarism. Schimbarea aceasta la față era sesizabilă în *Masca geniului* (1967) și, mai ales, în *Glose* (1970). Împlinirea a făcut să-i consacre prima cronică tocmai la cartea din 1970. N-am putut să nu înregistrez atunci trecerea de la ardelism la călinescianism, delicioasa combinație de spirit științific și de spirit ludic, plăcerea confesiunii, vocația pentru fragment și stilistica iluminată a detaliului. Cu volumul intitulat *Teritorii*, Mircea Zăciu se despărțea definitiv de Germania, sub a cărei pecete spirituală au stat dintotdeauna ardelenii. Iritarea din *Teritorii* n-a fost înțeleasă și i s-a reproșat autorului. Privind acum lucrurile cu detașare, ea este explicabilă, legată de destinul acestui ardelean care a trecut, în felul lui, munții. *Jurnalul* recent, în mai multe volume, conține confirmarea dinlăuntru a acestei evoluții.

Dacă stilul e omul, și omul e stilul. Ca om, Mircea Zăciu e complicat și misterios. Crezi că-l cunoști, dar îți rezervă neconținut surprize. De o politețe și eleganță desăvîrșită, e cuprins de neașteptate furii împotriva celor apropiați. Talentul de a-și atrage prietenii îi este egalat doar de talentul de a și le înstrăina. Devotamentul față de cei pe care-i iubește nu e scutit de supărări persistente și de refuzuri șocante. Sociabil, se însingurează cînd îi este lumea mai dragă. Tolerant în idei, iartă greu (sau deloc) greșiților săi. Se spovedește doar în scris. E calin ca o pisică și țepos ca un arici. Asta nu-i oprește pe cei care-l prețuiesc (printre care mă prenumăr) să țină la el și să-l admire. Ca intelectual și ca om.

La mulți ani, Mircea Zăciu!

CONTRAFORT

de *Mircea Mihăilescu*

COD(R)UL PENAL

NU ȘTIU dacă numeric, dar în orice caz, ca spectaculozitate a actelor criminale, oamenii puși să apere legea i-au lăsat mult în urmă pe infractorii tradiționali. Nu trece zi să nu aflu că polițiștii omoară cetățeni pașnici, că vameșii fac contrabandă, că ofițerii serviciilor secrete sunt într-o veritabilă competiție cine dă la iveală mai multe dosare sustrate din grozavele seifuri ale SRI și SIE. Ce țară e asta?, îți vine să întrebi, stupefiat de perfecțiunea rocadei susului cu josul. Ce fel de oameni sunt slujbașii publici în uniforme, artiști refuși obsedați de ocuparea paginii întâi a ziarelor, mai degrabă ca infractori, decât ca apărători ai statului de drept?

Impotența politică a actualei păтури politice nu mai trebuie demonstrată. Pe de altă parte, declarata categorie de care vorbim este ea însăși un eșantion al poporului român, și nu al patagonezilor, eschimoșilor ori marțienilor. Demnitatea națională s-a subțiat într-atât încât e o performanță rarisimă să dai de un funcționar cinstit sau un șef politicos. Mizeria ne-a împins atât de jos, încât am devenit un popor de lupi. Lăcomia deșănțată, nesimțirea agresivă, violența animalică au ajuns semne recunoscutibile ale comportamentului social din România. Exemplul dezastruos dat de politicieni s-a propagat fulgerător în întreaga societate, corupând și puținul ce mai rămăsese necorupt.

Opera de distrugere a poporului român, începută prin ocupația sovietică și desăvârșită magistral de regimul Iliescu, continuă și astăzi în ritm galopant. Semnalele transmise din cele mai înalte birouri ale țării sunt adevărate îndemnuri la jaf, violență, ba chiar și la moarte. Cel mai recent și stupefiant exemplu e al unui actor-politician, Mihai Mălaimare, ce a instigat în mod public la asasinat politic! Câtă vreme marii infractori sunt aduși la poliție pe intrarea din fața căreia patrulează ziaristii și eliberați, cu scuze, pe ușa din dos, câtă vreme politicienii au devenit complicii întru asasinate ai criminalilor de rând, la ce ne mai putem aștepta?

Cu binecuvântarea anemicului președinte Constantinescu, a cărui voce tot mai pițigăiată și răsunând, parcă de pe altă planetă, nu iscă decât comentarii batjocoritoare, cu aceea a ministrului de interne, Gavril Dejeu, ce dă dovadă de un inimaginabil cinism (calificarea omorului bestial comis de unul din subordonații săi drept „eveniment banal, normal” va rămâne antologică prin iresponsabilitatea civilului cu maniere de răcan pus să ne asigure liniștea), cu aceea a judecătorilor ce-și bat joc la scenă deschisă de ideea de justiție și securitatea vieții publice, nu lipsește mult până când oamenii vor pune mâna pe par și vor lua cu asalt sediile partidelor.

Vrem, în teorie, să mergem spre lumea civilizată, dar în practică ne afundăm galopant în barbaria cea mai cumplită. În America, un președinte a dat de belea pentru că nu s-a mulțumit cu ceea ce-i oferea patul conjugal. La noi, asasinii dovedeți ne țin lecții de morală din Parlament iar infractorii cei mai nesătui ne predau cursuri patetice de culpă. La noi, judecătorii au înlocuit respectul față de codul penal cu furtul ca-n codru și ne mirăm că nimeni nu plătește pentru crime, că, una după alta, „flagrantele” se metamorfozează în ceaiuri dansante iar tâlhăriile și crimele din Cismigiu în sport național.

Pe un ton politicos, diverse organisme internaționale ne avertizează că România este, tot mai mult, o țară de risc. E o exprimare voalată din care trebuie înțeles că România este o țară neviabilă, neguvernabilă fie în formula actuală, fie de către clasa politică actuală – Putere și Opoziție laolaltă. Or, nimeni nu pare să dea nici cea mai mică importanță acestor ultimatumuri. Grobieni și mârłani cum suntem, nu înțelegem decât de par și de șuturi în fund. Pentru noi, limbajul politicos (dar ascunzând adeseori o gravitate mortală) al vieții internaționale e ca ultrasunetul: nu-l aud decât liliecii. Ai noștri, cei responsabili,

își văd de vtile în construcție, de bursele „peste rând” aranjate pentru odrasle sau amante, de conturile în bănci străine și de trocul meschin care să-i mențină la putere până se văd cu sacii în car.

Oricâte circumstanțe atenuante aș găsi oamenilor de la vârf, nu le găsesc scuza lipsei de demnitate. Pot admite că organismul social e atât de bolnav încât, cu tehnica de care dispun ei, nu se mai poate face nimic. Foarte bine. Dar atunci de ce se încăpățânează să rămână la putere? Totuși, regimul Constantinescu n-a ajuns în fruntea țării prin asasinate, precum regimul lui Iliescu. Teoretic, n-ar avea să se teamă că odată plecați din fotoliile călduțe vor ajunge la tribunal. În practică, prin girarea iresponsabilă a ticăloșiilor la scară națională, ei se așează de bunăvoie în boxa uriașei vini (nu numai morale) a distrugerii iremediabile a țării.

Sigur că e mai ușor să bagi pumnul în gură presei, să treci la hărțuirea nemiloasă a oricui îndrăznește să arate că Împăratul e gol decât să iei de coame taurul corupției, al infracțiunii, al ticăloșiilor de tot felul. Dar cine să facă asta? Oameni care n-au altă obsesie decât să treacă în uitare promisiunile gogonate din campania electorală? Inși fără substanță metamorfozați în consilieri, miniștri și chiar președinți de republică? Nu știu ce-l califică pe-un Dejeu să ocupe funcția de ministru de interne, când el are mari probleme cu logica: nu e vina victimelor, d-le Dejeu, că s-au lăsat asasinate de bezmeticii subordonați ai domniei voastre, după cum nu e vina electoratului că dl. Constantinescu a mințit grandios când a promis că vom afla adevărul despre securiștii criminali din decembrie 1989, despre mineriade, despre corupție, despre vânzarea flotei etc. Din toate astea, n-am aflat decât despre lecturile hegeliene ale lui Miron Cozma. Iar despre afacerea Țigărele II vom afla probabil când „Luceafărul hulei” va publica primul tom din propriul său sistem filozofic.

Că jurnaliștii sunt de vină pentru uriașele porcării ale oamenilor politici ne-a spus-o, ca să nu avem nici un dubiu, chiar președintele. A fost un semnal pentru subordonați să pornească la linșarea sistematică a gazetărilor. Iată, la Iași, justiția de familie dă verdicte care, în orice țară civilizată, ar scoate lumea în stradă și le-ar aplica ea codul penal judecătorilor infractori. La București, ministrul Dejeu se ofuscă pentru că ziaristul Cristian Tudor Popescu, exasperat de cinismul slujbașului ce ne predică despre ordine și liniște tocmai în cimitirul lăsat în urmă de oamenii pe care-i comandă, i-a arătat obrazul. Ce e mai grav: că un ziarist și-a ieșit din pepeni și a dat drumul, din goana condeiului, unor epitețe mai colorate, sau că ministrul cu pricina se constituie în complice al asasinilor ce-și imaginează că pot face în țara asta absolut tot ce le trece prin cap?

Adevărul este că propozițiile lui Cristian Tudor Popescu sunt apă de trandafiri față de ceea ce auzi în piețe și pe străzi la adresa actualilor diriguitori ai țării. Că nerușinarea lor nu mai cunoaște limite, nu mă miră – găunoși moral și incapabili profesional, ei n-au alt țel decât căpătuiala deșănțată și păstrarea puterii cu prețul distrugerii definitive a țării. E drept că în activitatea lor iresponsabilă beneficiază de complici încă mai veroi decât ei: sleahta judecătorilor și procurorilor dresați de Ceaușescu, băgați în armura inamovibilității de Iliescu și cădelnițați cu busuiocul sfinteniei de către Constantinescu.

În fața asediului fără precedent al aparatului represiv de stat asupra societății civile, jurnaliștilor nu le rămâne decât o soluție: să se înroleze, *in corpore*, în trupele de jandarmi, polițiști și agenți secreți ai statului, lăsându-le polițiștilor ziarele și canalele de televiziune. După comunicatul de presă pe care l-a dat, mă îndoiesc încă că dl. Dejeu va avea mai mulți cititori decât subordonați. În schimb, nu e exclus ca în Cristian Tudor Popescu să zacă un excelent ministru de Interne!

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

DACĂ le-ar sta în putere s-o facă, maeștrii Han Fei-zi și Zang Xian ar reacționa poate cu înțelepciunea și finețea ametoitoare proprie anticilor nemuritori. Ar reacționa astfel la inocentele dv. scăpări de stil. Unui chinez

nu-i poți face, fără să riști enorm, una ca asta, și chiar în fraza de deschidere a unei splendide povestiri ca *Ploaia fierhinte!* – „Astăzi *trebuie* să iasă – ce neplăcut! – cu zece minute mai devreme de la serviciu, pentru că *trebuie* să ajungă la o «vedere»”. Fixată pentru ora șase. Așadar, în doar patruzeci de minute, după ce *trebuie* să schimbe două troleibuze, mai *trebuie* să găsească o străduță...“ (sublinierile îmi aparțin). Așa că, atunci când de aceeași mici hibe suferă și nuveleta proprie (al cărui titlu nu pare să facă priză cu subiectul prozei), cititorul nu mai are nici hazul, nici energia de a se mira retoric, ci numai atrage respecuos atenția asupra efectului, hilar în context, al diminutivelor folosite în exces (*buzunărel, punguță, feluță, codiță*). Chiar dacă ele aparțin unui personaj-copil, o fetiță, și chiar dacă autoarea și-a propus să-i transcrie cu fidelitate limbajul! Povestirea cu hoți-minori și victimele lor inocente este, până la urmă, instructivă, finalul mi se pare chiar reușit. Dar eu de-abia de aici aș vedea începutul unei variante pe aceeași temă, o variantă însă îmbunătățită stilistic, și care să calce tare pe psihologia micului hoț, fiu de șef, hoț la rândul-i, și care-și lasă moștenire, la vedere, experiența și trucurile, ca pe o acumulare de trufie, ca pe o școală, care nu s-ar mai justifica prin lupta pentru supraviețuire, într-un context de victime ce parcă-ți ațăță pofta de a fura. (*Tina Brașoveanu*, Brașov) ● Nu mă îndoiesc că *accidentul* din toamna trecută a lăsat urme benefice în activitatea dv. literară, cum nu mă îndoiesc de meritele care v-au adus acel premiu din decembrie 1997, al „Cenaclului Artelor” la Concursul de literatură „Sorin Titel”. Aveți dreptate când remarcăți valoarea colaboratorilor noștri, și cred că ar fi bine să și profitați citindu-i, exemplul lor vă poate fi util. Char dacă aveți 19 ani, stilul prozei dv. premiate agită, și e normal să se întâmple așa, toate ticurile copilului și adolescentului inteligent, care învață și reține ușor termenii, idei, mode, dar care atunci când încearcă să trăiască pe propriile picioare, se împiedică tocmai în ceea ce nu a asimilat pe deplin. Cu alte cuvinte *Început de drum* este tributul unei vârste anterioare, unui discernământ ușor rarefiat de lipsa experienței personale de viață. Adolescenții pe care-i tot citesc de ani buni încoace fac cu inimă curată milioane de teorii ale chibritului, și sunt uimiți că textele lor nu lasă impresia copleșitoare la care setea lor aspiră. Ei nu pricep ce anume le lipsește, când premiați fiind și cu succese remarcabile și admiratori verzi de invidie în mediul școlar, nu sunt luați în seamă, pentru că nu strălucesc la capitolul originalitate, sau concizie. Nu sunteți, deci, singura, deși contextul nu pare să vă menajeze orgoliul bun la toate, care iubiți termenii complicați, frazele lungi, cuvintele îngrozitor de reci: *subiectivitatea, obiectivitatea, determinismul, conștientizarea, incompatibilitatea, recipientele, experimentarea*, și multe altele și la tot pasul, care par a nu avea deocamdată, pentru dv., similare în limba română, mai calde, mai parfumate, normale și vii. Este singurul lucru pe care îmi permit să vi-l semnez. În rest, fie că vă încercați condeiul în proză, în publicistică pe varii teme ori în eseu, promisiunea e bună, elanul suficient pentru a atinge în viitor ținte remarcabile. (*Mădălina Păunică*, București) ● Dv. o spuneți, și sunteți cel mai în măsură să mărturisiți îndoiala și poate frustrarea, sperând ca textul pe care ni-l trimiteți să nu ni se pară „de un lirism pueril exagerat, justificat doar de emoție”. Noi, cei mult mai bătrâni, trebuie să știți că nici n-am uitat, nici nu ne este prea rușine de propriul nostru început, de textele noastre calamitate cândva de grandilocvență și naivități de care suferă toate începuturile. Pentru mine – spuneți cu o admirabilă sinceritate – el, (lirismul) este real, o realitate mereu prezentă. Și continuați, vorbind în numele generației din care faceți parte: „Cred că pentru noi există o singură vârstă, aceea a copilăriei când nu ne numărăm anii, vine apoi timpul când trebuie să ne argumentăm maturitatea tocmai renegându-ne copilăria... dorința mea a fost, din contra, să-mi „argumentez” copilăria cu tot ce înseamnă ea”. Să ne înțelegem corect, măcar dv. și cu mine, aici, în acest colț de pagină. Sunt întru totul de acord, și nu numai că vă accept cu bucurie așa cum sunteți, dar chiar vă îndemn să vă țineți tare pe poziție, chiar dacă este foarte greu. Nici un scriitor care se respectă, vă asigur, nu își reneagă copilăria de dragul maturității. Dimpotrivă, își concentrează energiile și talentul asupra acestei oaze deloc iluzorii, într-un pustiu care n-a picat din cerul lui Dumnezeu, ci este din păcate opera dură a omului matur. Pagina dv. începe în acești termeni, care îmi dă și ne dă dreptate în tot ce simțim de când suntem: Topit în anarhia esențelor satului, nu puteam decât să urăsc incoerent o societate care-mi vrea numai „binele”. Acest „bine” este într-adevăr discutabil. Vă repet îndemnul de a vă ține tare pe poziție, pentru că aveți *verb*, aveți argumente și tensiune interioară, semnele bune care v-ar putea conduce în timp spre un nume bun în literatură. (*Daniel Ivan*, București).

România literară

Editata de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redactia: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvolescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

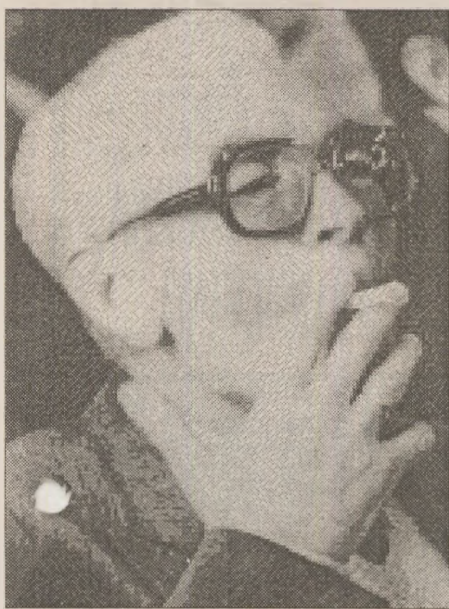
Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL:romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Un mod de a trăi literatura

LA UN alt popas lângă cărțile lui Mircea Zăciu, mi s-a părut că se poate vedea în autorul lor *un profesor de solidaritate*: nu doar pentru că această ultimă vocabulă are, în ele, o prezență semnificativă, ci - mai ales - fiindcă întreg scrisul său invită, în ceea ce are mai profund, la o intimă comunicare. Ne-o spune, întâi de toate, opera istoricului literar exersat prin profesie la școala unei tradiții, ardelene și mai larg românești, pentru care documentul biografic și celelalte care privesc «împrejurimile» operelor apar ca proximități necesare unor drepte și exacte situații și evaluări, - dar nu numai lor: Mircea Zăciu e departe de «pozitivism» și de «factologie»; căci invocându-le ca probe într-o demonstrație, ele sînt - într-un plan deloc secundar - prilejuri de evocare: de oameni, de locuri și vremi, de alte pagini de cărți, de «trădă», adică, transmisă cemeliu la zeu reînviată, prijinul ei, de cititorul de azi. Nimic nu pare mai trist, apoi, criticului ce se adresează operei individuale decât singurătatea ei: cînd scrie despre cite o carte (și Mircea Zăciu are un important trecut de cronicar literar), el simte, iarăși, nevoia punerii în relație cu un context, cu lumea mai mică a altor scrieri ale autorului citit, sau cu aceea, mai largă, a Literaturii și, încă o dată, a climatului spiritual în care se înscrie. Nu e greu de observat, de aceea, în ampla desfășurare a activității de viziunier la criticului, atracția pentru portretul sintetic, pentru medalion și efigie: în ele se pot înfrunți, într-o organică întrepătrundere, toate acele elemente ce duc către definiția scrisului comentator ca *mod de a trăi literatura*.

Încă în *Masca geniului*, volumul din 1967, «efigiile», «schita pentru un portret», «profilul» sînt în mod semnificativ prezente,

și nu puține comentarii își asociază mișcarea descriptiv-evocatoare a unui tablou de epocă, a unei ambianțe, a unui peisaj în care va fi instalat, într-o atmosferă de solidare reverberații, «personajul»-scriitor sau obiectul operă; și nu lipsește, uneori, nici reamintirea unui propriu moment biografic legat de receptarea cutărei pagini de proză sau de poem, readus în memorie pentru a întări sentimentul participării, al acelei «simpatii pătrunzătoare», despre care vorbea un Marcel Raymond. Mai toate textele din cuprinsul cărții au și aceste accente de evocare și confesiune, de la cele despre Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Duiliu Zamfirescu ori Brătescu-Voinești, pînă la Emil Isac, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, Ion Breazu.

Cu perfecționările firești, de metodă și stil, aduse de trecerea anilor, personalitatea interpretului literaturii nu va devia nici mai tîrziu de la această linie fundamentală: toate cărțile sale de studii și eseuri (printre care *Glose* - 1970, *Colaje* - 1972, *Ordinea și aventura* - 1973, *Bivouac* - 1974, *Lecturi și zile* - 1975, *Lancea lui Ahile* - 1980, *Cu cărțile pe masă* - 1981, *Viaticum* - 1983, *Scrisori nimănui* - 1995) ne apar ca fragmente ale unui vast mozaic în care elementele componente concură în conturarea unei imagini extrem de vii, căci de la unul la altul se transmit mereu acele unde care le mențin într-o unitate de adîncime, dîndu-le un aer de mare familie. Adunate, după anumite afinități, cum se întîmplă, de exemplu, în culegerea *Ca o imensă scenă, Transilvania*, din 1994, ele arată cit de puternic este acest sentiment al participării la viața literaturii ca parte, esențială, a vieții pure și simple. Cu gravitate «nordică» și cu o disciplină academică care nu e străină de exemplul unui Tudor Vianu sau D. Popovici (evocați printre «efigiile» majore), Mircea Zăciu are rude apropiate și în familia lui G. Călinescu (admirat încă din prima tinerețe): istoria literaturii ce se recompune în scrisul său apare, în fond, ca un «roman» sui-generis, în care re-trăiesc medii sociale și personaje, în care mersul literaturii nu e niciodată străin de marele «mers al lumii». De fapt, cum s-a mai observat, criticul Mircea Zăciu are și el un ochi foarte penetrant de prozator și (am spus-o și altădată), vocația sa ar fi putut să-l îndrume și spre sinteze de tipul «vieților» lui Eminescu și Creangă realizate de Călinescu, în care planul scrisului și cel existențial se află într-o osmoză deplină. Proiectata carte despre Arghezi ar fi putut și mai poate merge în acest sens.

Practicînd fragmentul, pe linia unei demități reticente față de închiderile «sistematice» (face excepție doar monografia închinată lui Ion Agârbiceanu, schițată în 1964 și definitivată în 1972), criticul răspunde și unei înclinații temperamentale: înzestrat cu o foarte vie curiozitate față de tot ce se întîmplă în jurul său, deși extrem de selectiv și... critic în raporturile cu exteriorul, el este, în condiții de normalitate a exercitării «vieții în comun», prin excelență un «sociabil»; nimic nu pare mai pasionant aici decît spectacolul lumii, al diversității evenimentelor, figurilor, măștilor, pe care le privește cu o necesară, totuși, distanță de spectator, menținută ca spațiu al libertății proprii: libertate a comentatorului de texte și de vieți scriitoricești și, cum spuneam, a prozatorului cu o mare disponibilitate pentru a *construi* lumea ca spectacol. Din jocul apropiierilor simpatetice și al distanțierilor (dar și în măsurarea detașării se pune o doză de pasiune, de unde, adesea, impulsul polemic ori numai gustul malițios, persistent, al fixării ginganției în insectarul personal) rezultă o hartă deloc monotonă a viziunii critice, colorată și dinamică. Acest teatru al lumii de hirtie este, însă, pentru critic și o mare fabulă, cu morală (moralele) ei; povestind viața literaturii, «naratorul» o face și cu un foarte ascuțit și exigent *simț etic*; dacă e bucurios, în genere, să identifice, chiar și în «opere modeste», aportul constructiv, aspirația pozitivă, cuvîntul său știe să fie incisiv, pînă la necruțare, cu orice formă de abdicare de la demnitatea scrisului: cu o foarte receptivă memorie a binelui făcut, prin generații, de slujitorii literelor române (este deosebit de puternic, în tot ce scrie, ceea ce numea undeva «sentimentul viu al tradiției»), cititorul și observatorul exigent al textului, dar și al vieții literare ține minte și răul, făcînd din memorie un agent de exorcizare necesară. Diversii «ipochimeni» din acest spațiu au avut a se teme, nu o dată, de verbul său. Nu prin hazard și-a intitulat o carte *Lancea lui Ahile*: instrument care rănește, însă și vindecă.

Niciodată neutru, așadar, în bogat poplul său «fragmentarium» de istoric și cronicar literar, în care impresiile de lectură ajung, nu numai o dată, în pragul confesiunii, dînd aproape sentimentul că parcurgi un jurnal intim, Mircea Zăciu s-a arătat a fi în elementul său și în jurnalul propriu-zis, cel de «călătorie» (cum este *Teritorii*, transcriind experiența răvășitului an 1968 trăit mai ales în Germania, cu memorabile «ieșiri» în spațiul parizian și londonez, carte dintre cele

mai reprezentative pentru scrisul său, dar și pentru ziaristica românească); a spus, însă, și acolo, că «oamenii l-au interesat mai mult decît locurile» și că mulți din acei oameni se cuvin văzuți mai degrabă ca niște «proiecții ale imaginarului». Iar cînd i s-a pus o întrebare privind posibilitatea de a mai scrie proză, cum începuse în anii dinții ai carierei sale, a dat acest răspuns: «Dacă voi mai scrie cîndva proză, ea va fi una confesivă ori documentară, fiindcă documentul poate spune deseori mai mult decît orice ficțiune».

Știm astăzi că acea proză se scria în fiecare zi, într-un impunător *Jurnal*, și lectura celor patru volume publicate, deocamdată despre «deceniul satanic» 1979 - 1989, confirmă adevărul acestei ultime propoziții. «Catagrafiind», cum notează în ultimul volum, «existența cotidiană în vremea noastră ticăloasă», Mircea Zăciu oferă în același timp *documentul* tulburător al unei epoci de cruntă opresiune și însingurare (faptele sînt notate în imediatul producerii lor) și *viziunea* ce coagulează «fărîmiturile» zilnice într-un «sens» bănuat la data scrierii, dezvăluit acum: o perspectivă asociind multe fațete ale realului în raza unei particulare sensibilități care-l supune, inevitabil, transfigurării; tot ce reține jurnalul, în ton de confesiune amară, de observație rece ori ironic-sarcastică, tot ce notează acumulînd amănuntul aparent derizoriu sau evenimentul de mai ample rezonanțe alcătuiește acea proiecție, devenită adînc semnificativă, de «umbre pe pinza vremii», în care, cu timpul, trupurile vii de sub numele reale se vor topi, încep să se descompună, pentru a lăsa loc emblemei purtătoare de mesaj esențial. Critica și viața literaturii (căci scriitorii și cărțile sînt și aici principalele personaje) comunică, încă o dată, cu viața în înțelesul mai larg, într-un loc și timp anume, alunecînd spre netimpul ficțiunii, înscîrîndu-se, așadar, la o altă scară a duratei. Nu e inutil să ne reamintim, tot aici, că în *Argument*-ul primului volum al *Jurnalului*, autorul vorbește despre «o formă salvatoare de sociabilitate în mijlocul unui sistem bazat pe încarcerare», despre căutarea unei «mici societăți» care să facă posibilă «apărarea individualității, valorii, libertăților de bază, eticii profesiei, respingerea imposurii».

Nu sînt, oricum, foarte mulți critici români de azi în scrisul cărora să se afirme cu atîta intensitate, pînă la a deveni un fel de obsesie modelatoare a viziunii, această nevoie de intimitate cu viața cărților și cu cea din jurul lor. Trăind, esențial, în aceste spații, Mircea Zăciu a știut să comunice și numeroșilor săi studenți, în cîteva decenii de profesorat universitar, această pedagogie a solidarității exigente față de lumea scrisului și, ani de-a rîndul, cînd un tînar rostea în Facultatea clujeană de Litere cuvîntul Profesorului, se știa că e vorba de Mircea Zăciu. Nu puțini dintre ei au fost «prefațiți», și în scris și în fapta directă a îndrumării pe căile literaturii, sub aceeași emblemă.

La șaptezeci de ani, pe care îi împlinește acum, profesorul, criticul și istoricul literar, editorul Mircea Zăciu rotunjește și o operă majoră, reprezentativă pentru cultura română contemporană. Vocația sa de constructor, exprimată în atîtea *directii*, se vede, în sfîrșit, victorioasă. Volumele sale ocupă un raft de referință în biblioteca noastră de critică, șantierul editorial deschis cîndva se prelungește promițător la această oră, «odiseea» *Dicționarului scriitorilor români* a trecut de etapa ei cea mai dramatică și se apropie de rîvnita încheiere, iar prin retipărirea *Jurnalului* noi dimensiuni ale scrisului său au ieșit într-o revelație lumină. Din truda unei existențe rodnice, vegheate de conștiința intelectualului care a pus mereu cel mai mare preț pe demnitatea scrisului solidar cu demnitatea vieții, profesorul Mircea Zăciu a adunat, de la o etapă la alta, acel prețios *viaticum*, merinde spirituală dătătoare de noi puteri pentru a putea continua calea dinspre trecutul către viitorul literaturii române. O spune pe o pagină a cărții din 1983: «Din lungul drum în trecut ne vom întoarce mereu cu 'prada' și agoniseala înmulțite. Celălalt drum, al viitorului, nu poate decît să capete astfel alte și alte întăriri. Important e să majorăm viaticul și să ne ținem o promisiune». Mircea Zăciu face parte dintre cei care și-au ținut și își țin, cu o frumoasă obstinatie, această promisiune.

Ion Pop

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

NICOLAE CEAUȘESCU

AM URMĂRIT la Lisabona un film documentar despre enigmaticul și eroicul personaj care a fost Alexander Dubček. Și a trebuit să treacă un timp ca să realizez că proiecția nu fusese întîmplătoare: trecuseră treizeci de ani de la 21 august 1968, de la acea zi care, schimbînd destinul mișcării comuniste, a schimbat prin extensie și destinul lumii.

Intr-unul din cadre, campionul Primăverii de la Praga poate fi văzut alături de dictatorul în ascensiune al României de atunci. Astăzi știm că 1968 a intrat în istorie drept «anul lui Dubček»; în țara noastră, el ar putea fi numit «anul lui Ceaușescu». Dacă murea la 31 decembrie 1968, Ceaușescu ar fi marcat definitiv istoria României cu sigiliu eroic.

Pentru România, ziua de 21 august 1968 - dată la care o țară vecină a fost ocupată militar, iar speranța a milioane de oameni ucisă - a rămas, paradoxal, o zi de nemărturisită sărbătoare: prima și singura dată în perioada comunistă, poporul român s-a aflat, aproape unanim, de partea conducerii sale. Miracol? Mai degrabă *état de grâce*. În acele zile, formații para-militare se constituiau spontan și entuziast; pentru mulți români, gîndul că, în cazul unui război, se vor afla cu arma în mînă contra dușmanului de la Răsărit și că vor reuși să ucidă măcar cîțiva soldați sovietici trebuia să fi fost îmbătător.

Toamna și iarna lui 1968, cînd invazia sovietică era așteptată din oră-n oră, s-au întipărit în conștiința tinerilor de acum trei decenii cu forța evenimentului formator. Vorbăria despre socialism dispăruse, lăsînd loc adevărului simplu și brutal: o țară mică înfrunța direct nu doar o altă țară imensă, ci și o concepție sclerată asupra lumii, comunismul. Îngrozit de propria sa îndrăzneală și povăluit de înțelepciunea disperării, Ceaușescu a înțeles că are o singură șansă de a nu-și pierde puterea și capul: aceea de a se opune fătîș sovieticilor. Îi cunoșcuse suficient pe indivizii din Kremlin pentru a ști că un singur limbaj îi poate convinge, limba-

jul forței și al gloanțelor. Restul - doar fraze, bune pentru soporificul învățămînt politic.

Avertismentul oportun al Președintelui Lyndon Johnson, o conjuncție fericită de astre, dar mai ales hotărîrea de a rezista ne-au salvat în acea toamnă: România n-a avut soarta Cehoslovaciei.

Dacă vreodată chipul lui Nicolae Ceaușescu ar trebui immortalizat printr-o imagine, atunci n-aș alege nici fotografia oficială, nici gesturile de piață de la congresele partidului, cu atît mai puțin tablourile unor pictori de trei parale, gata să aștearnă pe pînza cite o «vizită de lucru» doar pentru aș asigura lor un *lucrum*, un cîștig substanțial. Aș alege fotografia din dimineața înnoată de august 1968, cînd - în balconul clădirii Comitetului Central, singur personaj îmbrăcat în costum de culoare deschisă printre colegii lui, drapați în negru și morți de frică - și-a ridicat brațul avertizîndu-i pe sovieticii absenți și omniprezenți.

De pe urma acelei geniale inspirații pîrînd data de 21 august 1968, Ceaușescu a mai trăit ani și ani. Capitalul politic dobîndit atunci i-a hrănit regimul încă două decenii. Și să nu credem că totul s-a petrecut la întîmplare, fără ca principalul interesat să-și dea seama.

Dovada? În ultimul discurs ținut din același balcon, în 21 decembrie 1989, Ceaușescu a făcut apel cu disperare la un argument devenit pentru el magic: a amintit cu speranță și înduioșare retrospectivă, discursul pe care-l ținuse în august 1968 și care oprise invazia. Era însă prea tîrziu. O bună parte a mulțimii furioase ce umplea Piața nici nu se născuse în 1968. Iar restul se simțeau trași pe sfoară. Așa că ultima relicvă a comunismului avea să cadă cîteva zile mai tîrziu sub gloanțele plutonului de execuție, sub gloanțe fabricate, poate, în 1968 și destinate a-i opri pe comuniștii sovietici să ne invadeze țara.

SPIRITUL TRANSILVAN

ÎN 1993 i-au apărut lui Mircea Zăciu, cam la fiecare doi ani, câte unul din cele patru volume ale marelui său *Jurnal*, operă al cărei ecou public a întrecut în proporții toate așteptările. Dintre jurnalele autorilor contemporani nici unul nu a stârnit un interes echivalent în amploare, nici chiar cel al lui Paul Goma, oricât au mizat editorii acestuia pe efectul de scandal al “dezvăluirilor” fostului dizident măcinat de frustrări.

Dar succesul *Jurnalului* a avut și o parte rea pentru Mircea Zăciu, punându-i în umbră alte activități, precum și unele importante cărți de critică și istorie literară apărute în aceeași perioadă. Aproape că nu s-a vorbit, de pildă, despre volumele *Ca o imensă scenă, Transilvania...* și *Scrisori nimănui*, amândouă publicate în 1996. Nici în “România literară” nu-mi amintesc să fi fost discutate. O vom face acum, profitând și de aniversarea criticului, eu ocupându-mă de primul, în pagina de față, iar confratele Al. Săndulescu de celălalt, în pagina de alături.

Titlul bogzian înscris pe copertă, rezonând patetic, avertizează asupra atașamentului sufletesc al autorului față de tema care aici îl preocupă: spiritul (“fenomenul”) transilvan. Nu este pentru el o temă de cercetare între altele, ci una care îl implică existențial, cum de la început mărturisește: “mă consider – prin ascendență și formație – până în fibra mea cea mai intimă un *ardelean*” (s.a.).

Declarația aceasta de apartenență nu trebuie să ducă la concluzia că în cartea lui Mircea Zăciu despre spiritul transilvan viziunea critică este abolită, că factura abordării va fi una precumpănitor afectivă sau chiar lirică. Ce observăm într-adevăr este un viu sentiment al percepției din interior, o trăire (cunoaștere) din intimitate a stărilor de lucruri înfățișate, dar în nici un caz eliminarea spiritului critic. Autorul, fără doar și poate, este ardelean până în ultima fibră, dar unul totdeauna lucid, conștient de faptul că niște valori reale de spiritualitate își au neapărat și un revers, o față “rea”, că primejdia cea mare de care pot fi amenințate le vine cel mai adesea dinăuntru și chiar cultivarea în exces a virtuților s-a dovedit nu o dată daunătoare. De aceea criticul nu compune imnuri (sau “imne”), cum o poate face poetul, ci explorează și analizează, ajunge la anume concluzii pe care le expune sistematic și câteodată - rareori, totuși, în cazul lui Zăciu, - profesoral. Aș spune că disponibilitățile poetice, și patetice, și le-a consumat Mircea Zăciu în titlul volumului și, poate, în câteva evocări ale cadrului natural și istoric ardelean, de inspirație călinesciană și, în orice caz, de bună factură literară.

Nu avem de-a face cu un eseu monografic despre fenomenul transilvan, cum poate s-a înțeles din ce am spus până acum, cartea fiind o culegere încapătoare de articole, eseuri, studii, scrise de-a lungul a treizeci de ani, toate raportate la valori artistice și culturale ce ilustrează componenta transilvăneană a spiritualității naționale, din trecut până aproape la zi. Am spus a spirituali-

tății *naționale*, fiindcă năicaieri nu poate fi ghicită, în cartea lui Zăciu despre spiritul transilvan, măcar schițarea vreunei tendințe de separaționism. Sunt cercetate aspecte de ideologie literară și culturală, anumite motive, subiecte și teme care apar recurent la autorii transilvăneni, vechi și moderni, precum și altele care apar rar la aceștia, dar interesante și ele tocmai prin această rară frecvență. Exemple: motivul “mării”, pentru care ardelenii ar manifesta o vizibilă “inapetență” (dar ce extraordinare “marine” avem de la Blaga!), sau “simbolismul alimentar” în literatura ardelenilor, despre acesta fiind potrivit să spunem că Zăciu scrie un articol... delicios.

Secțiunile cele mai cuprinzătoare sunt dedicate cercetării operei marilor creatori, ale scriitorilor ardeleni din prima linie valorică, aceștia fiind, după Mircea Zăciu, Slavici, Goga, Rebreanu, Agârbiceanu, Blaga. Fiecăruia i se consacră în carte un număr mare de pagini care nu reprezintă însă abordări “rotunde”, cuprinderi monografice, scrise, cum sunt, în diferite epoci. De altfel nici nu-și propun să fie, ele investigând “aspecte” și obținând, din corelarea acestora, imagini globale ale autorilor discutați, imagini care dislocă, cel mai adesea, interpretările clișeizate.

ÎN SLAVICI, Zăciu îl vede pe “marele puritan al literaturii române”, dar memorabil este portretul pe care criticul îl țese în jurul acestei caracteristici dominante: “Acest bătrân care cunoștea prețul de sânge al unei vieți fără multă tinerețe, repede calit în ciocniri de tot felul, fără mulți prieteni, fiindcă era rigid în exigențele lui și neconciliant, nu lasă în amintirea noastră nici o iluzie de bonomie sau de jovialitate. Slavici este marele puritan al literaturii române, figură severă austeră, stăpânind în sine mari patimi nemărturisite, știind să strivească și fiind strivit, rețezând cu bună știință un drum de ușoară glorie politică, pentru care o tradiție transilvană de prudență și de circumspecție îi dicta o atitudine de echilibru precaut. El rămâne un singuratic”. Octavian Goga este urmărit nu atât în ipostaza poetului mesianic din *Poezii* (1905) și *Ne chiamă pământul* (1909), cât în aceea a “lirismului dereglat” din placheta *Din umbra zidurilor* (1913) în care, “paralel cu Bacovia”, poetul “pătimirii noastre” rătașește prin “orașul deșert” și are “senzația acută a descompunerii și pustiului”. Sunt remarcate tonalitățile deprimante, “materia amar-sentimentală”, “predispoziția confesivă a neliștitorilor, langorii și abandonului”, atitudini care îl apropie pe Goga de Bacovia, ca și de poezii “crepusculare” italieni, Corazzini, Carducci sau d’Annunzio. Goga este prețuit de critic și ca prozator, atât portretistul inspirat din *Precursorii*, cât și autorul câtorva nuvele din lumea satului ardelean ce atestă “o neașteptată vigoare narativă, în registrul unui umor echivoc, între moralismul slavician și absurdul lui Caragiale”. Agârbiceanu este considerat “unul dintre puținii scriitori profund

creștini din literatura noastră”, cu mult mai aproape, în orice caz, de spiritul creștin decât socializantul Gala Galaction, persistent în intenția “de a găsi «împăcare» între Biserica și utopia negativă a revoluției din 1917”. Analizat în operele sale de prim ordin – *Ion*, *Pădurea spânzuraților*, *Rascoala* –, ca și în cele de plan secund, precum și prin grila *Jurnalului* târziu cunoscut, Rebreanu îi apare lui Mircea Zăciu drept “cel mai singuratic navigator din câți a avut literatura noastră”. “Cumplita singurătate” o cultivă toți protagoniștii de puternic relief ai operei sale, cei din *Golanii* sau din *Proștii* și la fel Ion sau Apostol Bologa. Ca și aceștia, Rebreanu însuși, cum reiese mai ales din *Jurnal*, practicase “exercițiul îndelungat al singurătății”, cu “suprimarea tot mai decisă a amăgirii despre o posibilă comunicare”. Paginile consacrate lui Rebreanu au fost redactate în diferite epoci, unele menținând teze ce au intrat între timp în desuetudine, cum este aceea despre cei 11.000 de țărani ce ar fi fost omorâți la 1907. Nouă este în schimb perspectiva asupra romanului ultim, *Gorila*, socotit, pe drept, mult mai interesant decât decretase “pripit” și “plictisit”, G. Călinescu. Textele despre Blaga, în fine, după ce efectuează un inventar al receptării critice a marelui poet, de la începuturi până “în actualitate”, cu numeroase delimitări și corectări de opinii făcute din unghiul propriu de percepere estetică, ajung la o tăioasă polemică îndreptată împotriva unor falși istorici literari, de tipul lui Pavel Țuțui. Acesta pusese în circulație, dându-le drept “fragmente autobiografice”, pasaje extrase dintr-un memoriu de protest al poetului în legătură cu atacurile la care îl supusese Mihai Beniuc în romanul *Pe muntele de cuțit*, mistificare ce trebuia dovedită și care îl duce pe critic la concluzia că memoria scriitorilor trebuie protejată de asaltul mistificatorilor, al memorialiștilor dubioși și, uneori, de consecințele nepăsării propriilor urmași legali.

SPIRITUL transilvan nu trăiește, desigur, numai în operele celor mari, dar și în ale celor de-al doilea sau al treilea rang, estetic vorbind, precum și în activitatea “culturalilor”, a făuritorilor de reviste, ca și în aceea a slujitorilor Universității clujene, înființate după Marea Unire. (Poate nu este nelalocul său să observăm că toate strădaniile românilor de a avea în Transilvania o Universitate proprie, înainte de Unire, nu duseseră la nimic.) Deci tuturor acestor factori, trudituri pe ogorul culturii, li se dă atenție în cartea lui Mircea Zăciu. G. Coșbuc este considerat un “poet neînțeles”, strivit de poncifurile școlare, nereceptat, de pildă, ca poet citadin decât de un singur critic: Vladimir Streinu. Regretul este că Zăciu doar formulează în fugă opiniile sale despre Coșbuc, fără a le amănunți. Emil Isac este socotit, pe drept, un pionier al modernizării liricii Ardealului, urmat de Emil Giurgiuca, Radu Stanca ș.a., după cum Teodor Murășanu continuă, între cele două războaie, linia

Mircea Zăciu
CA O IMENSĂ SCENĂ,
TRANSILVANIA...

EDITURA FUNDATIEI CULTURALE ROMÂNE

Mircea Zăciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, 504 p., 8.500 lei.

tradițională a unui Iosif. La fel în proză. Alexandru Ciura e un tradiționalist minor, activ până târziu, în timp ce Victor Papilian este promotorul unor viziuni și tehnici românești innoitoare. Este relevantă contribuția în epocă a unor reviste, precum “Abecedar”, “Cultura”, “Darul vremii”, apărute în mici localități transilvane, de mirare fiind, în schimb, faptul că tocmai “Gândirii” nu i se acordă atenție. Cea mai importantă publicație de cultură apărută în Ardeal între cele două războaie este numai incidental amintită. (Motivul să fie mutarea acesteia, în 1923, la București?) Un capitol distinct este consacrat figurilor ilustre ale Universității clujene, între care cele ale lui Ion Breazu, D. Popovici sau Yves Auger, profesori ai autorului, sunt evocate cu o specială și explicabilă căldură.

TRASĂTURI ale spiritului transilvan, cum ar fi eticisul și fondul patetic le descoperă Mircea Zăciu și la maghiarii Kós Károly, Tamási Aron, Kacsó Sándor sau la sâsoaica Thusnelda Hanning-Hermann. Și cu aceasta ajungem la ceea ce Zăciu numește “aluvionile diverse” ce hrănesc solul spiritual al Transilvaniei, conferindu-i originalitatea, ca spațiu de confluente și conlucrări. Criticul este în posesia unui set de convingeri ce i-au fost inculcate prin instrucție și prin toată educația sa morală și care, neîndoielnic, și pe el însuși îl recomandă drept unul din spiritele exponențiale ale lumii transilvane, căreia îi închină cartea. “Am nutrit totdeauna convingerea că spiritul transilvan – hrănit cu aluvioni diverse și orientat mereu cu fața spre Occidentul european – se caracterizează în tot ce are mai autentic, prin toleranță, afirmarea liberă a gândului și cuvântului rostit în trei limbi diferite și prin capacitatea de a găsi *comprehensiunea* reciprocă întru același cuvânt” (ș.a.)

Avem aici, desigur, proiectarea în ideal a unui concept care a întâlnit de atâtea ori, în trecut, după cum azi întâlnește, împotrivirea atitudinilor de semn contrar: închistarea în “tradiție”, intoleranța, respingerea “celuilalt” ca dușman prin definiție, incomunicarea programată și o veche, și nelecuită, mefiență față de ceea ce vine de dincoace de Carpați, din “vechiul regat”. (Poate nu în totul nemotivată, această mefiență, dacă luăm act de alarmarea unor publiciști, în vremea din urmă, în legătură cu o așa-numită balcanizare a Transilvaniei.) Respingerea acestor poziții este de la sine înțeleasă în cartea lui Mircea Zăciu.

SCRISORI NIMĂNUI?

O CARTE a lui Mircea Zăciu, *Scrisori nimănu* (1996), prima ce se publică după substanțialul *Viaticum* (1983), o descoperă într-o librărie bucureșteană abia acum, dovadă că difuzarea e mereu deficicientă, ca nu spun haotică. Ne reîntîlnim cu istoricul și criticul literar, cu eseistul din volumele sale anterioare, numai că mai sceptic și descurajat, ceea ce îl determină să-și intituleze volumul astfel. Date fiind condițiile literaturii în perioada de "tranzitie", apariția tot mai dificilă și mai precară a cărții, scăderea ecoului în conștiința publică și chiar în cea critică, marginalizarea scriitorului, care duce o viață mizeră, decăderea statutului său social, sunt suficiente motive de insatisfacție și de lehamite. În acest sens, titlul pare să se justifice. Dar deschizând volumul, chiar dacă subscriem triste observatii ale autorului, începem să avem unele îndoieli. Să fie chiar cu totul inutile și fără nici un fel de ecou și de învățătură mai ales pentru tinerii de azi și de mine trecerea pe sub furcile caudine a scriitorului, veșnic tracasat de cenzura comunistă, pînă la a i se face un proces public, să nu se infioare cititorul aflând cum a fost interzis și mistificat Mircea Eliade, cum nu s-a putut publica decenii o monografie despre scrierile românești ale lui Eugen Ionescu, și el prohibit de camarila ideologică a lui Ceaușescu, să nu se simtă indignat de umilirea unor mari scriitori, precum Camil Petrescu? Și nu numai acestea, relatate cu darul său epic și spiritul său incisiv de Mircea Zăciu. Iată, spre pildă, chiar *Procesul "Tov. Camil"* (titlurile criticului sunt mai totdeauna inspirate). Autorul lui *Danton* primise comanda (sau moașa "comandă socială") să scrie, cu prilejul Centenarului în 1952, o piesă despre Caragiale, care se va numi *Caragiale și vremea lui*. Textul inițial nu convine politrucilor, care se constituie într-un fel de tribunal, alcătuit din cei mai mari dogmatici și stalinisti ai epocii: N. Moraru, M. Novicov, I. Vitner, Traian Șelmaru. Scriitorul devine, fără să știe, un simplu prizonier. I se preîntinde în fapt să dramatizeze un articol de fond din "Scinteia". De la ancheta polițienească la care fusese supus, el trebuia să plece cu două certitudini: "că Inchiziția e bună, favorabilă, îi vrea binele și că autorul nu are nici o șansă dacă nu se lasă convins". I se cereau falsificări grosolane. Toate pertractările, pe vremuri intratabilului Camil, sunt inutile și pînă la urmă cedează. Rezultatul? observă pilduitor pentru tineri Mircea Zăciu: "Unul din tristele eșecuri ale ultimei faze de creație camilpetresciene. Piesa – așa cum a ieșit din laboratoarele alchimiei de partid – nu este doar o catastrofă dramaturgică, dar și documentul unei abdicări morale: un autor convins - învins".

La fel de semnificativ, dar dintr-un alt punct de vedere, este articolul despre Mircea Eliade (*Răspântia Eliade*), unde criticul reia discuția despre romanul *Huliganii*, care a fost interpretat ca o apologie a legionarismului, ca și *Gorila* lui Liviu Rebreanu, iar mai târziu, vai, chiar ca *Bietul Ioanide* al lui G. Călinescu. Mircea Zăciu observă că Eliade surprinde numai strigătul de luptă al unor tineri dezamăgiți, nu și pe cel al victoriei. La capătul experienței "huliganice" destinul personajelor e marcat invariabil de un eșec. Politicul nu domină romanul, unde accentul cade pe alte elemente definitorii ale "generației". Interesul ideologic în *Huliganii*, "rezidă în radiografierea instabilității, versatilității acestei generații intrate în arena vieții intelectuale (nu politice!) după 1920." Ei declară adesea că idealul național fiind realizat, altele erau preocupările și obiectivele lor (filozofice, literare, artistice). Latura ideologică și ero-

tismul (excesiv) sunt concepute ca niște coordonate ale modernității. Dar criticul nu poate să nu bage de seamă în același timp elementele desuete, melodramatice, destule personaje schematice și, de asemeni, ecouri semănătoriste, amintindu-l pe Cezar Petrescu, așa cum remarcă și G. Călinescu. De aici, "răspântia" pentru cititorul tânăr de care vorbește Mircea Zăciu.

O serie de articole privindu-i pe scriitorii interbelici din volumul *Scrisori nimănu* sunt rodul unor noi lecturi, nu odată recuperatoare, sau adâncind interpretarea critică dintr-un alt unghi. Așa este articolul despre Ion Barbu (*Nordul și Sudul*), unde sunt mai bine puse în evidență temperamentul poetului, imbibat pe cale cărturărească, de sensibilitatea germanică, senzualitatea și erotomania lui, ce nu puteau fi străine și de ecoul "anilor nebuni" pe care Germania îi trăia cu frenezia după război. Și concluzia lui Zăciu este că "resorbția celor două pulsioni" – "nordică" și "sudică" – se finalizează în capodopera din 1924, *Riga Crypto și laponia Enigel*, care dezvăluie încercarea poetului de a împăca antinomiile prin forarea dincolo de mitul Eladei alexandrine în "păgânitate" "basmelor pădurii (*id est*, germanice)".

Sunt recitiți Anton Holban ale cărui romane i se par în mare măsură depășite, Damian Stănoiu, bun povestitor și umorist, în opera căruia, atât de diluată și inegală, descoperă (nu cumva exagerat?) nuvele antologice. Evocarea lui Cezar Petrescu reprezintă în fapt și ea o reevaluare. Constată și la el, ca și la omonimul său Camil, pactizarea cu noua putere, alegerea, fără mari complicații și fără să fie nevoie de "procese" (nici măcar de conștiință?) a statutului de "tovarăș de drum", elaborând scrieri conformiste. Dar criticul scoate la lumină și partea cea bună. Romanul-fluviu, romanul cronică, sincronizându-se cu cei mai mari contemporani: John dos Passos, Remarque, Jules Romains, Giono, Huxley, Galsworthy. De asemeni, observă, pe bună dreptate, că romanele scrise în timpul războiului și imediat după aceea au fost pe nedrept subapreciate, în special *Ochii strigoilui* (1942). O relectură simpatetică este aceea a lui Radu Tudoran, care, cu romanul *Un port la Răsărit*, face ca adolescentul Mircea Zăciu să-l considere "scriitorul prin excelență". După război, și datorită acestui roman, a cărui acțiune se petrece în Basarabia, ca și *Rusoai* lui Gib Mihaescu, scriitorul a dis-

parut pentru multă vreme din orizontul vieții literare și va fi în continuare puțin comentat de critică. Totuși, el visa la un roman-frescă, *Sfârșit de mileniu*, pe care l-a și realizat în parte, urmând modelul lui Cezar Petrescu, dar cu mijloace superioare.

Un împătimit al scrierilor memorialistice, autorul volumului pe care îl discutăm nu putea să ignore *Jurnalul* lui Radu Petrescu și mai ales *Memoriile* lui N. Carandino. Bun evocator, povestitor și portretist, gazetarul de la "Dreptatea" reconstituie medii, ansambluri, atmosfere (ex. "anii nebuni" ai Parisului), fauna parlamentară, viața Bucureștiului interbelic, trăind într-o inconștientă "sărbătoare continuă". În același timp, în partea a doua, *Memoriile* capătă o excepțională valoare de mărturie politică, atunci când se referă la la episodul arestării de la Tămădău a unor fruntași țărăniști și când vorbește despre Iuliu Maniu pe care-l admira, despre sfârșitul său demn în închisoarea de la Sighet. Aceste pagini reprezintă, spune Mircea Zăciu, "tot ce s-a scris mai frumos în ordine etică în literatura română a ultimelor decenii".

Apropiindu-se tot mai mult de actualitate, criticul atacă și tema exilului pe care o ilustrează cu Ion Caraion, poetul cu o psihologie frustrată, străbătând sinuoase avataruri politice, de la antifascism la anticomunism, trăind finalmente o dramă. Autorul *Scrisorilor...* face acum alte dezvăluiri pentru viitorime, referindu-se la statutul exilatului, proscris în țară de regimul comunist, și mai ales la psihologia celui obligat să se desțäreze (cum a fost și Mircea Zăciu însuși) care se simte un "oaspete rătăcit", suspendat între două lumi: "acolo, aici, nicăieri", exilul fiind pentru el o "a doua moarte".

Comentatorul fenomenului literar contemporan elogiază romanul-eseu, romanul-dezbateri *Sertarul cu aplauze* de Ana Blandiana, "o carte tristă și amară, dar tonică în felul ei, fiindcă e profund lucidă", scrie cu simpatie și admirație despre volumele de poezie (*Poeme aristocratice*) și de confesie (*Jurnalul unui martor*) ale lui Liviu Ion Stoiciu, care aruncă o privire de detașare superioară înspre realul trivializat, degradat. Opțiunea pentru dizidență l-a adus pe Liviu Ion Stoiciu, ca și pe Ana Blandiana, în primele rânduri ale combatanților anticomuniști, plini de euforie. Dar tragicele zile din iunie '90 îl dezmeticesc, îl fac să-și piardă iluziile din Decembrie '89

Mircea Zăciu

SCRISORI NIMĂNUI

Mircea Zăciu, *Scrisori nimănu*, Editurile Cogito și Arhipelag Oradea-Târgu Mureș, 1996, 290 p., 7500 lei.

și să scrie, de data asta "un jurnal al sinurătății mele".

Nici criticii nu sunt neglijați în volumul *Scrisori nimănu*. Astfel, Marian Papahagi e un spirit frondeur și independent, dublat de un excelent filolog, pledând pentru "supletea criticii" și scriind studii foarte personale, unele admirabile, ceea ce-l situează "printre cei mai străluciți critici actuali". Un caz mai aparte îl reprezintă Gelu Ionescu, al cărui studiu *Anatomia unei negații* (*Scrierile lui Eugen Ionescu în limba română. 1927-1940*), scris în 1973, n-a putut apărea din cauza cenzurii două bune decenii și pentru că autorul, exasperat, a luat drumul exilului. Este analizată situația singulară a lui E. Ionescu în cadrul "generației", accentul fiind pus, firește, pe volumul *Nu*. Într-o foarte importantă *Addenda* a lucrării, cititorul "găsește pentru prima oară argumentul unor constante ale operei, ivite încă pe teren autohton, chiar dacă vor rodi și se vor împlini mai târziu". Studiul lui Gelu Ionescu rămâne unul de pionierat, conchide comentatorul, și încă unul de referință.

Din lipsă de spațiu trec în grabă peste problemele literare și culturale din Transilvania, neputându-mă opri să citez totuși *Spiritul transilvan*, atât de actual prin invocarea exemplului scriitorilor români, unguri și germani dintre războaie, care au cooperat, au dialogat și au respins izolarea, aflându-se, unii dintre ei, chiar în relații de prietenie.

Volumul *Scrisori nimănu* îl relevă pe Mircea Zăciu deopotrivă ca eseist și analist politic al evenimentelor din Decembrie '89, ca un imbatabil apărător al literaturii române de sertar, care a existat (A. E. Baconsky, *Biserica neagră*, N. Steinhardt, *Jurnalul fericii*, Lucian Blaga, *Luntrea lui Caron*, roman care, publicat fragmentar înainte de 1989, bineînțeles fără părțile cu clară tentă politică, a format obiectul unei cronici "avant la date", semnată Mircea Zăciu).

Când și-a intitulat volumul *Scrisori nimănu*, autorul va fi fost încă apăsător și de calvarul nesfârșit al jalbelor către "organele de partid" cu privire la *Dictionarul scriitorilor români*, trimis la topit, ca neconvenabil din punct de vedere ideologic, n-a putut apărea decât în 1995! Și dacă ne gândim că pe atunci titlul s-ar fi potrivit de minune, de n-ar fi existat ghilotina cenzurii, azi el merită, cel puțin în parte, un semn de întrebare. Când tinerii și cei care vor veni după noi vor citi *Procesul "Tov. Camil"*, *Răspântia Eliade*, *Exilul și împărăția cerurilor*, *Sertarul* ș.a. se vor simți adevărații destinatari și se vor mira poate de "nimănu". Căci nu pentru activisto-securiști și nici pentru îmbuibății burgheziei roșii, care ignoră cartea cu desăvârșire (ca orice ignorant), ci pentru acele inteligențe care au și vor avea nevoie de adevăr scrie autorul. Și Mircea Zăciu, deși dezamăgit (el știe bine că nu e singurul ce trăiește această nefericită experiență) îl formulează cu toată vigoarea și incisivitatea spiritului său.

Al. Săndulescu

România literară 5

Cărți primite la redacție

- ◆ Ioana Em. Petrescu, *Molestarea fluturilor interzisă*, scrisori americane, 1981-1983, ediție alcătuită, postfață și note de Ioana Bot, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1998. 260 pag., 22.000 lei.
- ◆ Mircea Cărtărescu, *Dublu CD*, antologie de poezie, Editura Humanitas, București, 1998, 212 p.
- ◆ Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniță, Ion Șisicanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, coordonator: Ioan Scurtu, București, Ed. Semne, 1998. 380 pag.
- ◆ Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog*, memorii, ediția a II-a (în comparație cu ediția I, cuprinde câteva noi capitole). Iași, Ed. Polirom, 1998. 368 pag.
- ◆ Traian Ștef, *Despre mistificare*, Oradea, Biblioteca revistei "Familia", col. "Proiect", 1998 (publicistică). 160 pag., 10.200 lei.
- ◆ Doina Popa, *Sfântă tinerețe*, Iași, Ed. Timpul, 1998 (jurnal). 92 pag.
- ◆ Viorica Răduță, *Patimi după mine*, Ploiești, Ed. Novelpet, col. "Scriitori români contemporani", 1998. 94 pag.
- ◆ Mihai Munteanu, *Jurnalul unui elev visător (1945-1948)*, prefață de A. Zub, Botoșani, Ed. Quadrata, 1998. 152 pag.
- ◆ Nicolae Trifoiu, *Drumurile și popasurile tânărului Eminescu în Transilvania*, studii și articole (1976-1998), Cluj-Napoca, Ed. Dragoș Vodă, 1998. 176 pag., 18.360 lei.
- ◆ Ioan Lascu, *O groapă în timp* (versuri), Craiova, Ed. Pasărea Măiastră, 1998. 56 pag.
- ◆ Kocsis Francisko, *Umbrela profetului*, Târgu-Mureș, Ed. Tavis, 1998, (versuri, vol. de debut), 1998. 80 pag.
- ◆ Bianca Marcovici, *Țara extremelor/Land der Extreme*, versuri, ediție bilingvă, versiune germană de Radu Bărbulescu, München, Colecția Verba, 1997. 84 pag.

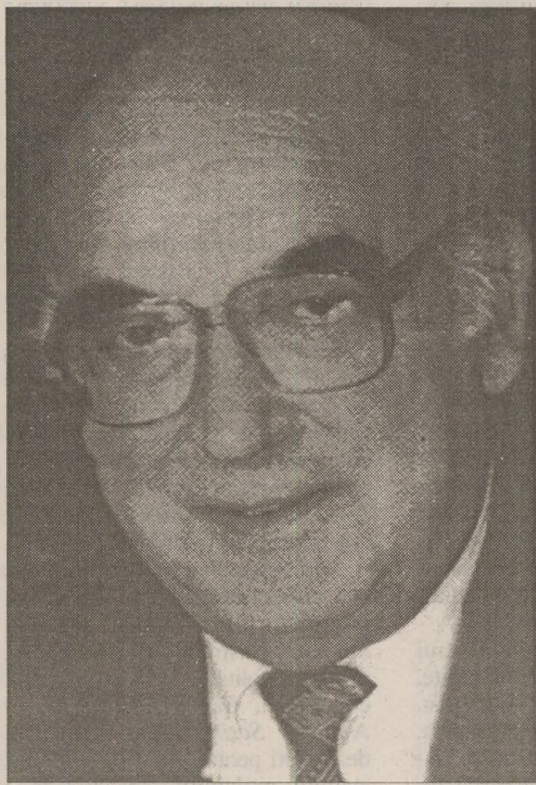
Actualitatea culturală

Nu vor mai fi "serate muzicale"

În dimineața zilei de 18 august 1998 a murit, pe un pat de spital, după o suferință îndurată cu stoicism (și fotografiată cu nerușinare de "paparazzi" români), IOSIF SAVA, unul dintre marii noștri muzicologi și, poate, cel mai înzestrat și pasionat om de televiziune din câți au reușit să se formeze în România, în timpul comunismului. După 1989, Iosif Sava a cucerit o mare parte din publicul TV cu emisiunile sale de sâmbăta seara, în cursul cărora antrena în discuții pasionante intelectuali de elită. Era un amfitrion inteligent și tandru, sfâșiat de sentimentul răspunderii față de soarta culturii românești. Știa să-i provoace neobosit pe interlocutori, pentru a-i determina să fie neconvenționali, pentru a-i "exploata" la maximum, în folosul milioane de privitori.

Graba indecentă cu care s-a anunțat și ulterior s-a perfectat "pensionarea" lui Iosif Sava de la TVR I-a făcut pe realizatorul "seratelor muzicale" să declare: "Nu voi părăsi Televiziunea Română decât pentru a mă duce la cimitir." Cu o foarte mică eroare de calcul (scurta perioadă de colaborare la PRO TV, televiziune considerată comercială, dar, în realitate, mai culturală decât altele), sumbra profeție s-a împlinit. În semn de ultim omagiu adus lui Iosif Sava s-ar cuveni să considerăm sumbra profeție și o luminoasă profesiune de credință.

Alex. Ștefănescu

CALENDAR

17.VIII.1868 - s-a născut
Ion Paun-Pincio (m.1894)
17.VIII.1922 - a murit
Mihai Lupescu (n.1862)
17.VIII.1925 - a murit *Ioan Slavici* (n.1848)
17.VIII.1952 - a murit
George Magheru (n.1892)
17.VIII.1964 - a murit
Mihai Ralea (n.1896)

18.VIII.1911 - s-a născut
Mihail Șerban (m.1994)
18.VIII.1931 - s-a născut
Paul Anghel (m.1995)
18.VIII.1937 - s-a născut
Sorin Alexandrescu
18.VIII.1937 - a murit
G. Tutoveanu (n.1872)
18.VIII.1984 - a murit
Virgil Mazilescu (n.1942)

19.VIII.1909 - s-a născut
Tamara Gane (m. 1992)
19.VIII.1914 - s-a născut
Ion Vitner (m.1991)
19.VIII.1935 - s-a născut
Oltyán László (m.1990)
19.VIII.1935 - s-a născut
Dumitru Radu Popescu

20.VIII.1872 - a murit
Dimitrie Bolintineanu (n. 1819)
20.VIII.1906 - s-a născut *Al. Gheorghiu-Pogonești* (m. 1985)
20.VIII.1920 - s-a născut
Zoe Dumitrescu-Busulenga
20.VIII.1927 - s-a născut *Ion Ochinciuc*
20.VIII.1928 - s-a născut
Alexandru Niculescu
20.VIII.1940 - s-a născut
Ștefan Dinica
20.VIII.1984 - a murit *Al. I. Ștefănescu* (n.1915)

21.VIII.1723 - a murit
Dimitrie Cantemir (n. 1673)
21.VIII.1925 - s-a născut
Toma Caragiu (m. 1977)
21.VIII.1933 - s-a născut
Constantin Mohanu

21.VIII.1934 - s-a născut
Elvira Sorohan
21.VIII.1941 - s-a născut
Anton Grecu
21.VIII.1947 - s-a născut
Ioana Diaconescu
21.VIII.1972 - a murit
Nichifor Crainic (n. 1889)
21.VIII.1982 - a murit
Dorina Radulescu (n. 1909)
21.VIII.1990 - a murit *Al. Cerna Radulescu* (n. 1920)
21.VIII.1991 - a murit
Eugen Jebeleanu (n. 1911)

22.VIII.1887 - a murit
Timotei Cipariu (n. 1805)
22.VIII.1890 - a murit
Vasile Alecsandri (n. 1818)
22.VIII.1917 - s-a născut *Al. Piru* (m. 1993)
22.VIII.1921 - s-a născut
Alexandru Popescu
22.VIII.1939 - s-a născut *Ion Beldeanu*
22.VIII.1959 - a murit *D. Iov* (n. 1888)
22.VIII.1981 - a murit *Sașa Pană* (n. 1902)

23.VIII.1924 - s-a născut
Paul Everac
23.VIII.1934 - s-a născut
Corneliu Ștefanache
23.VIII.1938 - s-a născut
Dușan Petrovici
23.VIII.1948 - s-a născut
Andrei Pleșu
23.VIII.1973 - a murit
George Cuibuș (n. 1923)
23.VIII.1986 - a murit *Ion Clopotel* (n. 1892)

24.VIII.1820 - a murit *Ioan Budai-Deleanu* (n. 1760)
24.VIII.1868 - a murit *C. Negruzzi* (n. 1808)
24.VIII.1872 - s-a născut
Raicu Ionescu-Rion (m. 1895)
24.VIII.1927 - s-a născut *B. Elvin*

24.VIII.1980 - a murit *Alec. Duma* (n. 1913)
24.VIII.1988 - a murit
Ecaterina Săndulescu (n. 1904)

25.VIII.1902 - s-a născut
Camil Baltazar (m. 1977)
25.VIII.1907 - a murit *B. P. Hasdeu* (n. 1838)
25.VIII.1940 - s-a născut
Mihai Pelin
25.VIII.1952 - a murit
Tiberiu Crudu (n. 1882)
25.VIII.1975 - a murit
Romulus Dianu (n. 1905)
25.VIII.1977 - a murit *Kös Károly* (n. 1883)

26.VIII.1881 - s-a născut
Panait Cerna (m. 1913)
26.VIII.1907 - a murit *Iosif Vulcan* (n. 1841)
26.VIII.1953 - s-a născut *Ion Simuț*
26.VIII.1991 - a murit
Nicolae Smeureanu (m. 1923)

27.VIII.1897 - s-a născut
Tomcsa Sándor (m. 1963)
27.VIII.1917 - a murit *Ion Gramadă* (n. 1886)
27.VIII.1917 - a murit
Anton Naum (n. 1829)
27.VIII.1918 - s-a născut
Leon Levițchi (m.1991)
27.VIII.1924 - s-a născut
Mariana Dumitrescu (m. 1967)
27.VIII.1928 - s-a născut
Mircea Zăciu
27.VIII.1930 - s-a născut *Z. Ornea*
27.VIII.1938 - s-a născut
Mircea Braga

27.VIII.1942 - s-a născut
Ovidiu Ghidirmic
27.VIII.1942 - s-a născut
Dumitru Dinulescu
27.VIII.1943 - a murit
George Ulieru (n. 1884)
27.VIII.1965 - a murit
Eusebiu Camilar (n.1910)

Poetul ca bestie

un crez poetic

Nu știu dacă rîndurile care urmează vor fi de ajuns pentru a încheia un crez poetic, dar, oricum, îmi asum riscurile ce ar putea decurge dintr-o asemenea încercare. La sfîrșitul secolului XX îmi pare că portretul poetului tînar intră într-o categorie pe care aș numi-o *a bestiei*. Tema aceasta a poetului ca bestie mă bîntuie de cîțiva ani, ea nu este întîmplătoare și nu vrea să provoace pentru vreun foc de artificii al orgoliilor poetice.

Întîiul sens și înțelesul *tare* al poetului ca bestie este legat de interioritate. Autenticitatea lăuntrică a poetului ține de curajul de a fi bestie față de sine însuși, de a simți la cea mai înaltă tensiune, fără retușuri. Să scrie astfel cu pana deschisă pe cord chiar și atunci cînd, aflat la rîspîntie, fără să știe încotro să o ia, agonizează. Să se hărțuiască pe sine însuși pînă ajunge la miezul făpturii sale. Simțurile să-i fie prădalnice. Esențial este instinctul poetic și mai puțin raționalitatea. Primordial este vîrtejul și mai puțin ideea. Bestiile simt monstruos, dar, cel puțin, nu se prefac. Invadat de vortexul lăuntrului său, poetul trebuie să aibă conștiința structurii sale de bestie. Fără această legiferare interioară, el ar ramine anarhic precum o corabie încremenită pentru totdeauna în furtună.

Cel de-al doilea sens al poetului ca bestie este legat de imaginarul său. Poezia nu mai poate tulbura astăzi decît prin violență. Adevărat, prefer o violență a imaginii și mai puțin una a rostirii, chiar dacă și cea din urmă poate fi o componentă majoră. În peisajul estetic actual în care se scrie poezie despre orice și oricum, în care "barometrele" (criticii) nu se mai indeletnicesc cu slujba lor clasică (aceea de a constata poezia, de a o "măsura" estetic și de a da un verdict real) sau, dacă se mai indeletnicesc, o fac în mod lax și leneș, în atmosfera în care însuși cititorul de poezie este blazat sau suprasaturat și s-a retras în alte domenii, așteptînd *altceva*, violența imaginii este singura aptă să mai înfioare. Firește, este ușor de bănuie că dilemă zace aici: care violență a imaginii ar fi de preferat, cea genuină, primordială și stihială, sau o violență artificială, confecționată și lucrată? Am ales-o dintotdeauna pe cea dintîi, dar a doua pare să fie mai la îndemîna poetului.

Una dintre temele la care recurge poetul în ultimă instanță, pentru a șoca, irita, indigna, speria, este sexualitatea (nu o numesc eros, pentru că poezie erotică s-a scris dintotdeauna; cea care sfidează pu-

doarea și în același timp o ademeniște acum este o poezie sexuală). Și aici chestiunea este cu două tășuri: nu sexualitatea în sine deranjează în poezie, ci spectacolul ei abject, în care vulgaritatea devine regină. Violența anatomiei expuse și spuse nu ar indigna dacă ea nu s-ar folosi de un limbaj suburban. Nu "bube, mucegaiuri și noroi", ci sex și scîrnă, aceasta ar fi, pare-se, lozinca poeziei care vrea să stîmbească și chiar să scribească. În locul catharsisului de odinioară, nu milă și spaimă, ci greață și ridicol. Nu pledez pentru și nu ader la acest gen de poezie, dar ea există și nu mă pot prefăca că nu o văd.

Revenind, însă, la violența imaginii, aceasta îmi pare a fi esențială, deoarece văd în ea tocmai "motorul" poemului, demararea lui ca text cu impact emoțional (nu doar imagistic) și încoronarea lui finală ca un pumnal în sufletul, mintea și inima cititorului.

În sfîrșit, al treilea aspect al poetului ca bestie are mai degrabă o tentă socială și ține de politica literară autopromotivă. Ca în orice breaslă și în cea poetică există grupuri de interes (nuanțate argotic de la "bisericiuțe" la "gaști"). Ele sînt zgomotoase sau pașnice în funcție de partea de putere pe care o dețin în sfera "politică" a literaturii. Cum poezii sînt cei mai mulți (prozatorii și criticii sucombă înaintea lor), este firesc ca bătăile pentru supremație (socială, iar nu estetică, chiar dacă politica literară controlează și esteticul) să se dea între ei. Pentru cei aflați în grupuri, susținerea se face în bloc, indiferent de talent sau rivalități, cu declarații incendiare și, uneori, spectacole spumoase. Pentru cei izolați, singura șansă a spargerii zidului tăcerii este autopromovarea violentă. Vai, însă, de cei care practică acest demers fără un suport estetic, deoarece riscul inerent este căderea în ridicol și izolarea pentru totdeauna. Este singurul punct în care poetul ca bestie trebuie să apeleze la spectacol, nu atît pentru sine (căci el știe cine este, cît pentru cei din jur. Dar chiar și aici importantă nu este actoria sa, ci felul în care el își asumă inclusiv lăuntric ceea ce face, adică rolul de bestie. Fără această acoperire interioară, el nu ar fi decît un măscărici coleric precum ațîția alții.

Nu spun că acesta este poetul așa cum ar trebui el să fie, ci doar că pentru a fi luat în serios, acest tip de poet preferă să fie *bestie* în cele trei sensuri pe care le-am dezvoltat mai sus.

Ruxandra Cesereanu

FIDELA ADELA

DE LA
DOAMNA B.
LA DOAMNA T.

de
Ioana
Pârvulescu

**Perdele și paravane
♦ O fetiță mușcînd
dintr-un măr ♦
Humbert, doctorul Emil
și Felix Krull**

JURNALUL lui Emil Codrescu nu se deschide cu Adela, ci cu altă femeie, nenumită, a unei nopți de altădată: „Lună plină. Răsărea cînd am ieșit din sat. Era greoaie și roșie ca și în noaptea aceea îndepărtată, cînd se îmbulzea pe poarta jîtăriei, gata să dea peste noi, și atît de neașteptată era apariția ei abia răsărită acolo în poartă, încît femeia cu care - strecurîndu-ne prin întunericul de lîngă garduri - căutam singurătatea cîmpiei făcu un gest de apărare cu amîndouă mîinile și scoase un strigăt ușor, de surpriză“. Romantismul e scos în față, ca să orbească, ascunzînd ochiului cititorului erotismul. Luna, noaptea, singurătatea cîmpiei sînt perdele și paravane pentru o noapte de dragoste, anunțată de altfel de imaginea femeii. Cine e această femeie? Cît de important e episodul nopții cu lună plină ? Era numai luna asemănătoare într-o noapte diferită sau situația prezentă, aceeași, chema amintirea lunii de odinioară ? Nu vom afla niciodată, naratorul e dintre cei care știu să păstreze un secret, după un cod al onoarei apărât cîndva cu spada. A doua zi (în prezentul jurnalului) bărbatul e „obosit de insomnia nopții precedente“, a nopții cu lună. Tot a doua zi, o reîntîlnește pe Adela. Critica n-a dat importanță acestui episod de cîteva fraze, poate să evocare sau poate să evocare și aluzie. Importanța lui nu e anecdotică, ci structurală, ține de *cum*, nu de *ce*. Tehnica principală a romanului lui Ibrăileanu este ascunderea, acoperirea senzualității. Frazele sînt hipersensibile și corect îmbrăcate, cu mînuși lungi de dantelă, ca femeile anului 189..., data jurnalului. Cartea învâluie cu atîta delicatețe erotismul încît un cititor obișnuit cu indiscreția narativă (a citi = a te uita pe șaurea cheii în dormitorul personajelor) riscă să rateze imagine de imagine.

Emil Codrescu joacă rolul zburătorului lacom, care tulbură, pe rînd, toate vîrstele trupului Adelei. Dar nu fără a fi, la rîndul său tulburat. Semnele dragostei (reciproce) nu sînt virtuale, ci reale, încă din faza jocurilor dintre fetița care nu știe să-l spună pe „r“ și tînărul medicinist. Ea e geloasă și reacționează ca o femeie: „...am fost distrat și rece. Atunci ea și-a lungit buzele, și albastrul ochilor i s-a întunecat. Apoi m-a ignorat complet, dar n-a părăsit odaia, și mi-a trebuit o întreagă strategie alcătuită din lingusiri, lașități și - mizerabil corupător de suflete! - mai ales ispite, ca s-o pot recîștiga“. El își ascunde de ceilalți hedonismul, cu un mic complex de culpabilitate: „Jenat să dezmiard fetița în fața tuturor - întotdeauna mi-a fost cu neputință să sărut copiii în public - îi devoram ochii, năsucul, obrazii, cîrlionții, ceafa cînd eram numai noi singuri“. Scenele dintre Humbert și Lolita au în plus numai recunoașterea fațișă a erotismului. Cea mai clară dovadă că tînărul fetița se iubesc și senzual este într-o scenă proiectată parcă în observațiile altui seducător rafinat, Felix Krull, (1953) escrocul thomasmannian. Acesta constată că starea firească a unui trup este să se ferească de atingerea altui trup, să simtă repulsie chiar numai la gîndul unui sărut străin. Descrisă pe cît de amănunțit

pe atît de nepoetic de Don Juanul Krull, intimitatea fizică a sărutului e acceptată abia datorită dragostei. Or, în *Adela* există o scenă care exemplifică teoria lui Felix Krull: „Adesea, ca să împartă cu mine cauza fericirii ei, cînd cronțăia pe genunchii mei un măr, de obicei crud, păstra un rest, sculptat de dinții ei mici (...) și cu mîna ei de păpușă mică, mi-l împingea în gură“. Este o anticipație a sărutului și o aluzie la fructul oprit. Mai tîrziu, bărbatul matur o privește mîncînd pe tînăra femeie: „Ce grațios mîncîncă o femeie cînd e grațioasă! Dar grația nu răpea actului semnificația lui profund organică. Din contra, o făcea și mai tulburătoare. Adela mîncîncă puțin și pe alese, dar cu poftă. *Are senzualitatea fină*“ (s.m.). În *Vestibul* de Alexandru Ivăsiuc dragostea bărbatului pornește de la mărul mușcat de o fată, cu 30 de ani mai tînără. Comparat, în *Arca lui Noe*, II, cu Johan, seducătorul purei Cordelia din romanul-jurnal al lui Kirkegaard, Emil Codrescu se înrudește și cu ispititorii din literatura modernă a secolului 20, Humbert și Felix Krull, pe care-i anticipează. Departe de a fi o carte desuetă sau a unui amor de modă veche, cum au considerat-o cei mai mulți critici încă de la apariție, *Adela* are scene care intră în serie cu cele mai tensionate situații erotice ale romanului modern. Călinescu observa despre criticul Ibrăileanu că „a spus cele mai fundamentale lucruri despre un scriitor și rămîi surprins să găsești un lucru, evident abia azi, bănuit cu mult înainte“. Călinescu n-avea cum să observe că și romanul lui Ibrăileanu se află în aceeași situație. Și totuși, în felul său ocolit, *Adela* surprinde prin îndrăzneii fundamentale, *evidente abia azi*.

**Mănușa și floarea
din corsaj ♦ Ele și el
♦ Zburătorii din lada
de zestre**

TENSIUNEA erotică acumulată încă din primele pagini nu se dezamorsează nici prin gest, nici prin rostire, nici prin jurnal. Astfel se ajunge ca singurul dialog real al trupurilor, din ultima întîlnire fără martori a celor doi, să ia proporții înspăimîntătoare: în el sînt cuprinse și compensate toate sfioasele refuzuri anterioare. În plus, cei doi se aseamănă, fericit sau nu, în hipersensibilitatea lor care rimează, în tulburările lor care își raspund, dublîndu-se. De aceea scoaterea mînușii de pe mîna femeii se transformă într-o denu-dare („Aveam sentimentul că o dezbrac puțin“), iar sărutarea brațului într-o scenă licențioasă. Fragmentul este prea cunoscut pentru a-l mai relua. Secvența este analogă cu aceea a primului dialog trupescesc, tot atît de „neînsemnat“ și tot atît de decisiv, dintre Swann și Odette în *Un amour de Swann*. Personajele se află în trăsura (decorul și veșmintele sînt, în *Adela*, comparabile). La un obstacol, trăsura se înclină, iar Odette se sperie. Cum florile de la corsaj i se deranjează cu acest prilej, Swann începe să i le rearanjeze, cu o senzualitate pe cît de delicată (infinite tandre precauții), pe atît de puternică. Între timp cere mereu femeii să tacă spre a nu-și pierde mai mult răsuflarea, să se lase în seama lui. Diferența este că tulburării lui nu i se răspunde cu tulburare, gesturile lui nu-și află rima în

cele ale femeii. Neobișnuită ca bărbații să se apropie în felul acesta de ea, curtezana rupe cu brutală inconștiență vraja dialogului trupescesc, dînd din umeri amuzată de grija mîinilor și cuvintelor lui Swann, care îi pare ridicol. Adela, în schimb, vibrează tainic: „Dar din atitudinea corpului, din reacția mîinii, din inflexiunile brațului îmi pare (acum, căci atunci nu gîndeam nimic) că era tulburată, încurcată, alarmată, fără voință“. Cele două femei și reacțiile lor sînt repere literare. În răspunsul dat de Odette (fără legătură cu Swann) sînt incluse toate scenele de amor directe, fără fașoane, fără mister, cu „rimă“ disonantă, realiste sau naturaliste. În răspunsul dat de Adela este închis un mit, al misterului feminin, în care dragostea nu ajunge niciodată să spună totul explicit, dar în care jocul implicitului este enorm: romanul de atmosferă, psihologic, cel tributar psihanalizei.

ADELA nu este romanul unei singure femei și nu din cauza altor apariții feminine, cum e cea din episodului de la începutul cărții. Este romanul mai multor personaje feminine diferite, cu același nume, Adela. De altfel numai așa statutul de seducător al lui Emil Codrescu se justifică, întrucît seducătorul monogam e greu de conceput. El iubește, pe rînd, mai multe Adele. Jurnalul consemnează dragostea legată de un întreg șir de femei, începînd cu fetița ținută pe genunchi sau „ridicată în pod“, continuînd cu adolescenta subțire și apoi cu „femeia înaltă“, schimbînd nimfeta Adela cu divortata Adela. Singura punte între aceste prezențe feminine diferite este dragostea pentru același bărbat. *Fiecare Adela e îndrăgostită de același Emil Codrescu*. De ce este ea diferită și el același ? Răspunsul ține de vîrstele personajului feminin și ale celui masculin, un leit-motiv al rubricii de față. Bărbatul are aici aceeași *vîrstă literară*: eroul capabil să țină singur un roman de dragoste, eroul care, cum am văzut își face intrarea la 20 de ani și e la fel de tînăr și la 40 de ani, cînd tot romanul se poate încă ridica în jurul lui. Acesta este Emil Codrescu și între apariția lui în chip de student la medicină și cea de medic cu experiență nu e nici o incompatibilitate. În schimb prezența discontinue a Adelei (ea e revăzută mereu după perioade de absență) creează, prin vîrstă, personaje literare diferite: fetița, fata cu zburători, femeia care a trecut printr-o căsătorie nereușită.

Adela și doamna T. intră în literatura română în același an, 1933, (romanul lui Ibrăileanu cu întîrziere de aproape un deceniu față de data scrierii). Cele două personaje aduc amîndouă o izbitoră noutate în conceperea femininului în literatură. N-a fost remarcată decît noutatea doamnei T., mai evidentă. La Camil Petrescu femeia nu mai are o înfățișare și niște calități strict determinabile, iar „fluiditatea“ ei este explicabilă fenomenologic, ea ia forma vasului în care este pusă. La Ibrăileanu femeia este tot fluidă, ea se transformă în permanentă în altcineva. Diferența - și care a făcut ca lucrul să treacă neobservat - este că ochii care privesc această imagine curgătoare sînt aceiași. Schimbările trec neobservate și din alt motiv: femeia nu e înstrăinată de formele ei anterioare, fidele aceleiași oglinzi. (Abia mult după doamna T. și Adela, Dora din *Matei Iliescu* de Radu Petrescu va percepe falia dintre o femeie și alta, tocmai pentru că bărbații care au importanță în viața ei sînt diferiți. Cea mai explicită și totodată poetică sinteză a

șirului de ființe existent în fiecare femeie apare în literatura română de azi, în romanul *Exuvii* de Simona Popescu, în care femininul se definește în raport cu sine însuși, în vasele comunicante ale unui „eu“ atotcuprinzător, cu o vicleană indiferență față de „tu“-ul spre care nu are comunicare).

Căsătoria Adelei nu izbutește. Ea se desparte „imediat după căsătorie“. Explicația e aceeași pe care știutorul Kesarion Breb din *Creanga de aur* i-o dă, „cu voce moale“, Mariei: „...nefericirea nu ți-a adus-o purtarea Împăratului [soțul Mariei, n.m.] , ci iubirea mea“. Maria își face intrarea literară odată cu Adela și doamna T. Povestea ei de dragoste e spusă de Sadoveanu în cîteva scurte paragrafe ascunse ici-colo într-un roman de 244 de pagini (la ediția princeps). Ibrăileanu și Camil Petrescu dau doamnelor lor cîte o carte. Sadoveanu îi dă Mariei cîteva fraze. Dar povestea de dragoste dintre Maria și Kesarion Breb este, cu toate acestea, una dintre cele mai complexe din romanul nostru. Performanța se explică prin valoarea mitică, de adîncime deci, pe care Sadoveanu o dă cuvintelor și gesturilor, încărcate de o greutate a nerostirii pe care vorbele înșirate pe orizontală ale scriitorilor moderni nu o dobîndesc decît prin acumulare de pagini întregi. Între finalul celor două povești de dragoste (a Adelei și a Mariei) există totuși cîteva similitudini care țin de un mod comun al celor doi autori de a prezenta amorul. Kesarion Breb îi ia și el mîna Mariei, întrebînd-o dacă îi dă voie, cu precauții care nu fac decît să sporească violența sentimentului, de unde și răspunsul ei: „Cutremurîndu-se deodată ca de spaimă, își plecă obrazul, sărutînd degetele care i-o cuprindeau“. Răspunsul Adelei vine în clipa plecării cînd „fulgerător, s-a aplecat cu buzele“ pe mîna bărbatului, care, la rîndul său îi luase mîna. Declarația lui Breb se face într-o poziție, cea a doctorului Emil într-un gest „isteric“. După acest ultim dialog, primul trupescesc, de maximă intensitate, cele două perechi se despart pentru totdeauna.

Ca și Cătălina din *Luceafărul*, Maria și Adela cunosc amorul fizic „din bob în bob“ datorită altui bărbat decît cel iubit, care, în felul acesta *ramîne pînă la sfîrșit un zburător*. „Și nici descîntatură, nici rugă nu te mai scapă“ spune înțelepciunea populară. Cătălina, fiică de împărat, e iubită de un gentil copil de casă, rămînînd cu gîndul la cel care „se-nalță tot mai sus“. Despre bărbatul Adelei nu știm nimic, decît că n-a reușit să facă să dureze căsătoria. Ascuns în lada de zestre a fetei, zburătorul este cel care distruge căsnicia. Pe Maria, soțul ei, fiu de împărat din Bizanț, „o cercetează în zori de ziuă amețit de vin“. Doar fata de împărat din *Calin* (*file din povești*) are norocul ca vizitatorul-zburător și bărbatul cu care după 7 ani face nunta, să fie una și aceeași persoană. (Arhetipul contrar e în *Povestea porcului*: fata de împărat e obligată să se mărite cu un porc și descoperă sub „deghizament“ un iubit prințiar cu care, după 4 ani se poate căsători). Contradicția dintre *iubit* și *iubit* sau *peșitor* și *soț* (din *Tristan și Isolda*) este fundamentală pentru evantaiul de situații conflictuale ale romanului de dragoste. Chiar dacă zburătorul ramîne un mit, în decorul și costumele secolului 19, cîte o pană din aripile lui se regăsește în toată proza românească, pînă la romanul post-modern din zilele noastre.

Gabriel Chifu

Micul poem al morții. Începutul lui Dumnezeu

nu știu dacă sunt mort. nu știu dacă am trăit. nu știu dacă m-am născut. sunt un amator un diletant într-ale morții. într-ale vieții. într-ale cerului (aș vrea să-l reproduc pe Dumnezeu dar nu am ureche muzicală - iese un poem cacofonic un ritm mototolit o muzică decapitată un vid dilatat. Dumnezeu este plin de lumină. Dumnezeu este lumina însăși de necuprins. Dumnezeu este orbitor și eu nu înțeleg nimic din el nu țin minte nimic din el.) urlu și sunt îngropat în tăcere. veac de tăcere peste veac de tăcere se așază deasupra mea. o viață mică într-o lume mică. o lume cât un punct pierdută între furnicile ce par gigantice!: e lumea mea să o descriu să-i fiu cronicar cu viscerale locuite de sori ucigători și intraductibili cu buzele arse în deșertul de-acum două milenii.

aceste versuri!: cuvinte amestecate cu țipete sfârșiate cu sânge cu oase zdrobite cu vene tăiate cu plămîni și coaste cu ochi și ficat cu spermă și creier cu amintiri pe care orice memorie le-ar vomita indigerabile.

totul este pus anapoda în mine. totul mă rănește. aș vrea să fug din acest real care își ține stelele în locul picioarelor și inima în locul ochilor din acest real care merge în mîini și privește cu ceața din acest real care și-a aruncat de-a valma boarfe și biserici în lăzi de gunoi pestilențiale din acest real surdo-mut beat criță amnezic mitoman etc.

vin îngerii călcînd pe sîrmă ghimpată pe lame de cuțit pe fierul roșu pe rezistențe încinse pe firele de înaltă tensiune se apropie îngerii arzînd în flăcări înalte. îngerii îmbrăcați în incendii. îngerii îmbrăcați în viscol. îngerii îmbrăcați în potop. îngerii îmbrăcați în dezastre.

ei țin în mînă un fel de invitație un fel de bilet de intrare un fel de convocare. îmi spun e pentru tine e urgent vino la teatru. îi ascult mă duc. sala e arhiplină de umbre. pe scenă dau cu ochii de mine însumi. (mă preveniseră îngerii că mă voi întîlni cu mine însumi dar nu-i crezusem.) sunt răstignit pe o cruce bătut în cuie. ochii mei sunt școși. urechile mele sunt tăiate. limba mea este smulsă. umbrele mă privesc zîmbind. unele mă cheamă. altele vor să-mi ia locul. observ: ceva nu e în regulă cu trupul meu răstignit - e făcut din hîrtie sau din plastilină. sau din cuvinte. cîțiva copii zgîlțîie crucea vor s-o doboare. inima mea

zace însîngerată din praful gros de pe scenă. palpită. cîinii o adulmecă. se sparge cerul. prin spărtură vine un curent mare. ne trage. se face frig. din spărtură o voce coboară ca un acrobat pe frînghie. se rostogolește la picioarele crucii. nu spune nimic.

plîng plîng nu mai pot să suport singurătatea aceasta care-mi arde sufletul mi-l face scrum. plîng. lacrimile mele îneacă oceanele. plîng. vreau să pornesc agale împăcat pe cîmpia albă fără poteci. vreau să pornesc spre moarte. s-o reîntîlnesc pe mama acolo. s-o mîngîi s-o deschid. (tot ce mi s-a întîmplat de cînd am ieșit din pîntecul său a fost o eroare.) să ajung iar în pîntecul ei. să reintru în negura caldă adăpostitoare. să mă arunc în hăul nemărginit dinainte de cuvinte. să trăiesc în cădere în neant spre preîncepturi.

a deveni membru pcr firziu spre sfîrșitul anului '88 cu eforturi ca să te pui la adăpost. a te pîndi securitatea a te feri de vecin de coleg de prieten. a iubi pe furate nu cu tona nu cu marea cum simți ci cu firimitura. a minți. a te preface. a-ți reteza ari pile de vultur și a viețui șontîc-șontîc în cîrje ca toți ceilalți. a sta scufundat în spaimă în precauții în lașitate.

am trăit cu un zid în jurul meu. un zid care nu are în el nici o ușă nici o fereastră nici o fisură pentru respirat prin care să pătrundă aerul tare al nopții și al dimineții de Dincolo. și în fiecare an și în fiecare zi acest zid fără să simt se apropia cu cîțiva pași de mine. s-a apropiat atît de tare zidul încît s-a lipit de pielea mea. mă încapățînez să caut o spărtură în zid și nu-mi dau seama că între timp chiar eu am devenit zidul.

sunt un copac pe care moartea îl bate ca vîntul îi scutură frunzele
îl leagănă sfîșietor de la demon la zeu.
un copac dezolat cu crengile legănate de moarte.

femeile cu care am făcut dragoste se întorc deodată toate. mă înconjoară. sunt la fel de tinere și de frumoase. ba chiar mai tinere și mai frumoase. dar nu toate au chip. doar două sau trei dintre

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

O, voi, citate, greieri dragi

METODĂ de a scoate banii dintr-o pungă găsită în timpul ciumei (Daniel Defoe): "...a luat o găleată cu apă și a așezat-o chiar lîngă pungă. Apoi s-a dus din nou și a revenit cu niște praf de pușcă pe care l-a turnat din gros peste pungă, și apoi l-a presărat pe pămînt, făcînd o dîră de vreo patru coți de la pungă încolo. După care s-a îndepărtat pentru a treia oară și s-a întors cu un clește înroșit în foc, pe care, cred, și-l pregătise din timp. Întîi a dat foc dîrei de praf de pușcă, afumînd astfel aerul și pungă. Dar nu s-a mulțumit cu atît. A apucat apoi punga cu cleștele încins, și a ținut-o așa pînă cînd pielea s-a ars, găurindu-se. După aceea a scuturat banii în găleaga cu apă, și așa i-a dus înăuntru."

Remediu împotriva lecturii (Cervantes): "Unul din leacurile aflate atunci de preot și de bărbier pentru tămăduirea bolii prietenului lor fu să i se zidească și tencuiască încăperea cu cărțile, ca atunci cînd va avea să se scoale să nu le mai găsească (și cine știe, poate că odată cu cauza avea să dispară și efectul)..."

Modalitate antică de a prinde păsări (Alcifron): "...am luat vasul cu clei și am uns crengile perilor sălbatici. Cum s-a așezat pe ele norul de păsări, toate s-au și li pit de ramuri. Frumoasă priveliște: Unele se prinseseră cu ari pile, altele cu capul și altele cu picioarele. Ți-am trimis partea ta din ce am prins, douăzeci și cinci, grase, și dolofane."

Samuel Pepys și nevasta: "După ce m-am întors acasă, am început s-o inițiez pe soția mea în aritmetică, în vederea studierii globurilor. Prinde foarte ușor și sper că voi avea mare plăcere în a o face să înțeleagă multe lucruri interesante."

ele au chip: cele pe care le-am iubit. se dezbracă toate. se întind fără să le fie pic de rușine. mă mir că nu se feresc. că nu le pasă. par desprinse dintr-o rugăciune. sexul lor e cald și primitor. sexul lor pare un trandafir roșu înflorit îmbătător. apoi înțeleg că sexul lor este de fapt o gură de aspirator nemai pomenit de puternic căruia nu i te poți sustrage. sunt smuls aspirat. pornesc în afîtea direcții în același timp fără să mă rup în bucăți. călătoria ametitoare încetează cînd ajung în creierul lor. acolo mă refac. mă amestec mă contopesc cu gîndurile lor cele mai obscure.

eram închis într-un diamant în formă de piramidă. totul era rece în jur. urlam mă zbăteam și nu puteam să ies.

diamantul era viu și dormea.

Dumnezeu este plin de lumină. este lumina însăși necuprinsă. și mie de ce mi se arată Dumnezeu astfel: negru? un munte negru imens de piatră înghețată. un munte într-adevăr de necuprins dar negru și mut. îi dau fircoale. găsesc o intrare ca o gură de peșteră. pășesc îndrăzneț în bezna deplină. neluminat de nici un opaiț. doar de setea mea de a-L înțelege. pășesc prin întuneric și încet-încet prind să deslușesc contururi și întunericul devine grăitor. așa începe Dumnezeu?

Patriarhul Miron Cristea - exeget al lui Eminescu

ESTE meritul mitropolitului cărturar, I.P.S. Antonie Plămădeală de a fi "șters colbul" de pe aceste pagini vechi despre Eminescu - scrise la sfârșitul veacului trecut. Studiul lui Elie Miron Cristea reprezintă prima teză de doctorat având ca subiect viața și opera lui Eminescu. Susținută la Universitatea din Budapesta, în 1895, a fost tipărită în același an la Gherla, în tipografia lui Andrei Todoran. (Numele maghiar al orașului Gherla - Szamosuyvar - a generat confuzii în rândul comentatorilor de mai târziu care vorbesc despre... Someșeni ca localitate în care s-a imprimat lucrarea.)

Teza de doctorat a lui Elie Miron Cristea urma structura clasică a unei asemenea exegeze: I. Viața II. Opera III. Încheiere. În 1895 el beneficia de puține referințe critice notabile, bazându-se în cercetarea întreprinsă, în mod special, pe ediția principis a *Poeziilor* (1883) lui Eminescu, pe studiile și articolele scrise până la această dată de Maiorescu, Ghera și Vlahuță. Eminescologia cu pronunțat caracter factologic ar mai putea menționa și alte câteva titluri pentru o eventuală bibliografie cvasicompletă a referințelor critice despre Eminescu până la 1895:

G. Gelianu (Anghel Demetrescu), *Chie literare. Poeziile d-lui Eminescu*, 1875; V.G. Morțun: *Eminescu*, în "Dacia viitoare", Paris 1883; Aron Densusianu: *Istoria limbei și literaturii române*, 1885; Ion Nădejde, *Istoria limbei și literaturii române*, 1886; Mihai Chintescu, *Încercări asupra poetului Eminescu*, 1888; V.G. Morțun, M. Eminescu, *Proză și versuri* - ediția din 1891; Gr. Paucescu, M. Emi-

nescu, *Culegere de articole*, 1891; N. Petrașcu, *Mihail Eminescu*, - studiu critic - 1892; Mihail Dragomirescu, *Critica științifică și Eminescu* (1891-1895).

A cunoscut Elie Miron Cristea "studiul critic" al lui Grama, apărut la Blaj în 1891? Deși nu este menționat nicaieri în mod expres (de altminteri puține nume din exegeza amintită sunt pomenite: (Maiorescu, Ghera, Vlahuță), prin aluziile pe care le face, într-un mod impersonal ("Unii consideră că...") trebuie să presupunem că l-a citit fie în foiletonul "Unirii" de la Blaj din 1891, fie în volum.

În prima parte consacrată prezentării vieții poetului, aspirantul la titlul de doctor în litere urmărește momentele importante în biografia intelectuală a lui Eminescu: studiile la Cernăuți și influența lui Aron Pumnul, călătoriile în Transilvania, văzute ca modalitate de cunoaștere vie a poporului român, studiile la Viena și Berlin, activitatea gazetărească la "Curierul de Iași" și "Timpul", până în anul 1883, anul nefericitei sale prăbușiri intelectuale. Se cuvine să remarcăm câteva *intuiții biografice* remarcabile dacă le raportăm la data apariției lucrării:

- multă vreme, data și locul nașterii poetului - afirma Elie Miron Cristea - nu au fost cu certitudine cunoscute. (Deși studiile de istorie literară au consacrat data de 15 ianuarie 1850 - zi pe care Geo Bogza o numea inspirat, metaforic hiperbolic "cea mai mare sărbătoare a poeziei românești" - este astăzi concursată cu argumente ce trebuie luate în considerare de o altă: 20 decembrie 1849.

- îndemnul de a-și schimba numele din Eminovici în Eminescu, venise înaintea lui Iosif Vulcan, de la Aron Pumnul (este un amănunt care consolidează ipoteza despre originea transilvană, pe linie paternă, a străbunilor lui Eminescu, pentru că Pumnul, care venea la Cernăuți de la Școala Blajului știa că aici au fost la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea elevii cu acest nume).

- perioada 1883-1889 - nu este total lipsită de activitatea creatoare (această perioadă numită în biografia lui G. Calinescu "agonia morală și moartea" nu este chiar un "deșert" în creația lui Eminescu; este opinia unor contribuții biografice eminesciene de dată mai recentă).

Din perspectiva istoriei literare actuale este absolut normal (așa se întâmplă cu exegezele din orice domeniu) ca unele afirmații să apară eronate sau incomplete, precum: perioada 1865-1869 este destul de lacunară, nu se vorbește nicaieri despre popasul blăjean din vara și toamna anului

1866, căruia G. Calinescu îi consacră un întreg capitol; cronologia anilor de studiu la Viena și Berlin este eronată, interpretând între aceste perioade - perioada ieșeană -; Eminescu a plecat de la Iași în redacția ziarului "Timpul" în toamna anului 1877, nu în 1878; afirmațiile despre "boala ereditară", sunt astăzi serios clătinate de studiile unor specialiști, precum doctorii I. Nica: *Eminescu, structura somato-psihică și Ovidiu Văia, Misterul bolii și morții lui Eminescu*.

Noutatea studiului este formulată chiar de autor la începutul celei de-a doua părți: "De opera literară a lui Eminescu, în totalitatea ei nu s-a ocupat nimeni până acum" (p. 60). Într-un loc îl numește pe Eminescu "luceafărul poeziei românești" și unii au crezut că Miron Cristea este "izvoditorul" acestei antonomaze devenită clișeu de istorie literară. (Cu acest subtitlu s-a reeditat în 1997, la Editura Ginta Latină, București și citatele din articolul nostru îndreptă cititorul către această ediție). Or, Ioana Părvulescu a demonstrat recent că sintagma în cauză este ceva mai veche, avându-și originea într-un necrolog din 18 iunie 1889, din ziarul "Adevărul", semnat C.B.S. (C.B. Stamatin Nazone) și care începe cu aceste cuvinte: "Luceafărul poeziei române s-a stins...". Chiar ziaristul putea găsi sugestia într-o poezie mai veche a Veronicăi Micle, din 1875, *Drag mi-ai fost...* "în care îi opune Luceafărului, iubit cândva, atracția mai puternică și mai proaspătă a Soarelui... identificarea poetului cu Luceafărul trebuie să fi devenit familiară" (V. Ioana Părvulescu, *Originea unui clișeu: "Luceafărul poeziei românești"*, în "România literară", an XXXI, 1998, nr. 1 (14-20 ian.) p.7).

Cercetarea operei eminesciene, deși sumară, oferă surpriza plăcută de a contura direcțiile fundamentale ale creației eminesciene, unele - e adevărat - numai enunțate și care vor oferi sugestii în cercetări aprofundate de mai târziu. Romanticismul, ca dominantă a creației eminesciene, este subliniat mai ales prin sentimentul naturii: "Aproape nu există poet român la care natura cu fenomenele ei să joace un rol atât de important ca la Eminescu" (p. 88). Este prezentă mereu perspectiva comparativă cu mari poeți din literatura universală, îndeosebi romantici germani, cu o subtilă și ingenioasă motivație a frecvenței teiului în poezia erotică a lui Eminescu, preluată dintr-o poezie a lui Heine: "Uită-te la frunza de tei, / Ai s-o afli sub formă de inimă, / De aceea îndrăgostii preferă să stea sub tei". Este printre primii cercetători ai operei lui Eminescu care vorbește despre influența scrisă în opera sa, direcție tematică aprofundată mai târziu în studiile indianștilor Amita Bhowe și Mircea Iu. Despre satira eminesciană (cercetată mai târziu în detaliu de Șerban Cioculescu și Al. Piru) afirmă că "Nu a existat până acum nici un scriitor român de satiră (mai corect ar fi fost "pamflet"-n.n.) care să fi folosit arma acestui gen literar, cu pricepere și atât de abil ca Eminescu" (p. 69). Miron Cristea intuiește dificultatea poeziei eminesciene, în ciuda aparentei sale limpidități și a muzicalității înșelătoare (afirmind că "unele poezii ale lui Eminescu par de neînțeles", aserțiune demonstrată pe larg în studiul de mai târziu al lui Vl. Streinu, *Eminescu - poet dificil*). Partea cea mai rezistentă a cercetării operei o constituie însă patriotismul creației eminesciene, anunțată de autor însuși prin expresia latină: *Nunc venio ad fortissimum!* ("Acum vin la ceea ce-i mai tare"). Sunt aceste considerații un răspuns indirect la atacul lui Al. Grama care considera că din poezia lui lipsește sentimentul patriotic. De la poeziile de tinerețe (*Din străinătate, Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*) și până la *Scrisoarea III* și *Doina*, este prezentat, într-o argu-

mentație convingătoare și echilibrată naționalismul lui Eminescu. (De altminteri, această problemă va fi reluată într-un studiu aparte, intitulat *Naționalismul lui Eminescu* și semnat "Elie Dinurseni"). Este aici, în forma embrionară, esența studiului de mai târziu al lui D. Murărașu. *Naționalismul lui Eminescu*, București, 1935, iar considerațiile despre *Doina*, poezie cu un dosar literar atât de controversat, fixează unicitatea acestei poezii, în lirica patriotică eminesciană: "Există oare în întreaga literatură română o poezie care să întrecă *Doina* lui Eminescu și să fie atât de imprimată în sufletul fiecărui român? Eu citez a zice că nu. Oare cine n-a citit-o? Cine n-a simțit-o? Cine n-a admirat-o? Unii susțin că nu-i originală, adică nu-i expresiunea individualității sale. Cedez. Dar cum? Iată cum: aurul, diamantul etc. există în toată structura și combinațiunea prețioasă a atomului lui. Dar unde? Ascunse în sânul pământului și al nisipului, care ascund aceste elemente prețioase. Întocmai, au existat sentimentele, exprimate în *Doina* în sufletul poporului român" (p. 117). Edițiile Perpessicius și Murărașu, contribuțiile critice ale regretatului Petru Creția vor întări acest adevăr, enumerând printre izvoarele posibile ale *Doinei* eminesciene, doine populare românești de înstrăinare, poezii ale generației pașoptiste, (Vasile Alecsandri și Andrei Mureșanu), pamflete literare ale lui Hasdeu etc. Autorul cercetează și cauzele pesimismului eminescian, luând în discuție explicațiile propuse de Al. Vlahuță, Maiorescu, Ghera și Cornelia Emilian, dar toate i se par unilaterale, insuficiente, afirmând că "Pesimismul lui Eminescu nu are o cauză singulară, ci este rezultatul unor stări întregi de influențe" (p. 71).

Dacă prezentarea prozei literare este sumară, meritorie este atenția acordată publicisticii eminesciene, traducerilor, precum și concluzia cu privire la limba poeziilor lui Eminescu: "A creat o limba necunoscută până la el" (p. 114).

La peste un secol de la susținerea și apariția primei teze de doctorat despre viața și opera lui Eminescu, se impun, de la sine, câteva semnificații: ea însemna un act de patriotism în primul rând; era susținută doar la un an după procesul *Memorandumului* (1894) și vorbea despre un poet care prin publicistica lui din perioada studenției, prin chiar articolele publicate în "Federațiunea" din Budapesta apăra drepturile românilor ardeleni (v. articolele: *Echilibrul, În unire e țaria, Să facem un congres*).

Urma la patru ani, după teza de doctorat a lui Valeriu Braniște, susținută tot la Budapesta și consacrată lui Andrei Mureșanu, poet prețuit de Eminescu. În fine, urma, tot la patru ani, după "studiul critic" al lui Al. Grama, *Mihailu Eminescu*, Blaj, 1891, acel nedrept pamflet antieminescian, contracarând acele judecăți critice brutale, cu o înțelegere afectivă a scrisului poetic eminescian.

Ion Buzași

România literară 9

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecția ESEURI DE IERI ȘI DE AZI

Hermann Keyserling
Jurnalul de călătorie al unui filosof
China. Japonia. America

Traducere de Victor Durnea

Tipărit în 1920, după o călătorie în jurul lumii, *Jurnalul* lui Hermann Keyserling (1880-1946) se recomandă a fi citit ca un adevărat roman, în care descrierile plastice, evocările și observațiile directe sînt conectate la spiritul meditării, de mare deschidere spre problemele insului și ale lumii.

392 pag

În aceeași colecție, în pregătire:
Henri Bergson, *Teoria risului* (ediția a II-a)
Henri Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței* (ediția a II-a)

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032 / 230197 • tel 032 / 233800 • tel. difuzare 032 / 233731
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

CRONICA MELANCOLIEI

de Ileana Mălăncioiu

Prezumția de sănătate

DACĂ prezumția de nevinovăție pe care se întemeiază justiția într-un stat de drept este sau nu este aplicată în România, până la proba contrarie, prezumția de sănătate mintală funcționează. Și, Slavă Domnului că este așa și că psihiatria nu mai poate fi folosită (cel puțin în mod nemijlocit) în scopuri politice. Deși au existat și voci (altfel suave) ale democrației noastre (originale), care, înainte de a fi cistigate alegerile de fosta opoziție au pledat pentru instituirea unui examen psihiatric al celor ce ocupă înaltele funcții oficiale. Vizindu-i, în mod cert, pe cei din tabăra adversă, deși se poate constata cu ușurință că nebunia nu are neapărat o anumită culoare politică.

Cred că dr. Ion Vianu a avut perfectă dreptate susținând (și înainte de 1989 și după aceea) că psihiatria este o știință și, ca atare, ea nu trebuie să fie folosită împotriva oamenilor, ci doar în folosul și cu acordul acestora.

Dar asta nu mă împiedică să constat cu tristețe că, dacă i-ai spune cuiva că nu este sănătos înainte de a înjunghia ori de a omori pe cineva într-un accident, ar fi în stare să te stringă de gît, dar, de îndată ce a comis o crimă dă fuga să-și scoată un certificat de la un spital de boli nervoase. Și — de cele mai multe ori — reușește să-l obțină, chiar dacă se întâmplă să fie sănătos tun.

Din experiența mea de om care de cîte ori a putut și-a vizitat prietenii aflați prin diverse spitale pot să vă spun că, înainte de 1989, la Mărcuța am văzut un șef de cadre căruia o boală avansată îi atacase centrul motori. Mergea aplecat pe vine și zicea în continuu: *mamă, mamă...* Cîți o fi făcut asta să strige *mamă, mamă*, a remarcat brusc cineva. În ce mă privește, trebuie să vă spun că nu am putut să mă uit la el altfel decît ca la un bolnav care nu mai avea nici o șansă de vindecare. Fusesse pedepsit oricum de Dumnezeu și nu m-aș fi încumetat să-l mai judec și eu în situația în care se afla. Desigur, modul meu de a privi lucrurile își are limitele lui. E de prisos să vă amintesc că, după *evenimente*, tot CPEX-ul s-a îmbolnăvit subit de nervi. Și că, în nebunia sa, singurul care a pledat *sănătos* a fost *Împușcatul*. Cu toate că doctorul care îl asista (deși numai a doctor nu

semăna) a-ncercat să-i sugereze și lui o astfel de portiță de salvare. (Dacă întrebările puse nu constituiau cumva doar îndeplinirea mecanică a unei formalități de care un complet de judecată alcătuit din oameni ca Victor Athanasie Stănculescu, Virgil Măgureanu, Gelu Voican Voiculescu și alții ca ei nu ar fi ținut oricum cont, de vreme ce creierul [d-lui profesor Brucan] decretase iar mina lui Ion Iliescu parafase deja sentința, cu toate că el nu avea încă nici o funcție oficială).

Dar să-i lăsăm pe foștii tovarăși de drum ai lui Ceaușescu și să revenim la pașopt. Adică la CPEX-ul d-lui profesor Emil Constantinescu, unde s-a decretat că toate dosarele ar fi curate și toată lumea e sănătoasă și voioasă. Începînd cu omologul lui Tudor Postelnicu și sfîrșind cu al generalului Vasile Milea, care, spre deosebire de înaintașul său, nu e încercat de nici o neliniste. Chiar dacă dumnealui n-a achiziționat încă cele 96 de elicoptere, iar colegul său de lojă masonică de pe Strada Mieiilor a sfîrșit cum a sfîrșit.

Spre deosebire de ministrul Armatei (deranjat deopotrivă de presă, de colegii de coaliție și de opoziție pentru modesta sumă de două miliarde de dolari, cît ne-ar costa contractul cu Bell Helicopters), d-l colonel Bernevig nu mai beneficiază de prezumția de sănătate, care i-ar putea dauna, ci de un certificat de la psihiatrie și, cel puțin deocamdată, nu mai răspunde pentru cei cinci oameni pe care i-a omorît și pentru nimic. În schimb, ca să nu ne mai plîngem că procesele în care sînt implicați oameni în uniformă se prelungesc la infinit ori se termină în coadă de pește, s-a pronunțat sentința (unică în istoria justiției românești) din procesul intentat de fostul șef al Serviciului Judiciar al Poliției Municipiului Iași, locotenent-colonelul Petru Susanu, reporterilor Dragoș Stăngu și Ovidiu Scutelnicu de la ziarul *Monitorul*. Adică celor ce au relatat în presă faptele pentru care reclamantul, situat pe un loc important în ierarhia Poliției, a fost trecut în rezervă. Intrucît familia celui ce a trebuit să părăsească Poliția poate fi asimilată, la propriu, cu Justiția din dulcele tîrg al leșilor, cei doi reporteri care au semnat împreună articolul incriminat pentru calomnie au fost condamnați fiecare la cîte

un an de închisoare cu executarea pedepsei, cite 1,5 miliarde de lei despăgubiri morale și pierderea a nenumărate drepturi. Lista pedepselor, care depășesc limitele închipuirii, sfîrșește cu decăderea din dreptul de părinte. Ca să țină minte și copiii și copiii copiilor lor că nu ai voie să spui adevărul despre oricine. Pedepse de acest fel nu le-au fost aplicate nici șefilor din mafia crimei organizate, nici celui ce a condus patru mineriade, necum oamenilor în uniformă care au tras în noi și înainte și după 22. Fiindcă, așa cum ne-a amintit d-l ministru al MAPN și șeful statului, ordinele se execută, nu se discută.

Ce e dreptul lui Dumnezeu, d-l ministru Dejeu ne-a avertizat cîndva că, dacă mai spunem ce nu trebuie și stricăm imaginea României lui Emil Constantinescu vom fi împiedicați să mai ieșim din țară (ca pe vremea lui Ceaușescu).

Atunci cînd președintele Ion Iliescu a luat un ziarist de guler și l-a întrebat: *de ce huidui, măi, animalule*, replica sa a făcut, pe bună dreptate, inconjurul lumii și l-a descalificat.

Din păcate, pedepsele aberante aplicate de Justiția regimului Constantinescu reporterilor de la un ziar sobru și foarte bine scris, cum este *Monitorul*, nu s-au bucurat de aceeași atenție din partea *unei anumite părți a presei*.

În contextul de intimidare creat de rezultatul acestui proces, biroul de presă al MI a dat un comunicat prin care acuză și el un ziarist de calomnie, pentru un cuvînt de-a dreptul nevinovat, avînd în vedere faptul că era folosit într-un pamflet și că obiectul acestuia ar fi greu de contestat. Nu voi reproduce acest cuvînt, ca să nu fie acuzată și revista literară în care scriu pentru calomnie. Voi spune însă că retragerea lui de către autor și înlocuirea cu altul mai dur mi s-a părut de bun augur de vreme ce *organele* au fost astfel determinate să accepte că ceea ce au făcut oamenii lor la Ciolpani nu are nimic de-a face cu o *culpă normală*, cum a afirmat d-l ministru Gavril Dejeu. Opinia publică lezată de atitudinea de neînteles a sa a putut astfel să fie asigurată că vor fi luate măsuri corespunzătoare gravității faptelor relatate. Ca, peste cîteva zile, să aflăm că *ala de la Adevărul* a fost dat totuși în judecată ca să se sature o dată

să mai facă așa ceva.

Știrea *Rompres* apărută în 14 august, anunță prima înfațișare pentru data de 25 a aceleiași luni. După opinia mea, cele zece zile acordate pregătirii acestui proces reprezintă fie un termen prea lung, fie unul prea scurt. Într-o revoltă cum e cea produsă de cele două cuvinte, ori iei vinovatul și rezolvi totul peste noapte, așa cum s-a făcut cu *Împușcatul*, ori lași lucrurile să se desfășoare în ritmul unui proces normal.

Avînd în vedere că autorul incriminat — fie că ne place, fie că nu ne place — nu poate să treacă neobservat și, ca atare, el reprezintă un pericol mult mai mare pentru imaginea în continuă degradare a clasei politice decît reporterii de la *Monitorul*, n-ar fi deloc exclus ca un judecător de familie ceva mai subtil decît cei de la Iași să nu-l pedepsească doar cu decăderea din drepturile de părinte, ci și din cele de copil. Nu al părinților lui, se înțelege, intrucît nu a fost inventată încă și o lege prin care să decidă organele în locul acestora, ci din drepturile de copil al patriei sale. Pe care noii conducători ar putea încerca să ni-l ia după modelul înaintașilor acelora care nu sîntem de acord cu ce fac ei. În fond, dacă d-l președinte i-a amenințat pe cei din afară că vor fi înregistrați pe computer cu ce au făcut și cu ce nu au făcut ei pentru această țară, de ce ne-ar cruța pe ceilalți, care sîntem mai aproape și mai ușor de amenințat că vom fi înregistrați de noul său aparat. Care, orișicîtuși, e mai modernizat decît cel de pe vremea cînd puteai muri pe scenă pentru că ți-ai permis să cînti: *davai ceas, davai moșia, harașo tovarășia*.

Dacă procesul de presă fixat cu atîta grabă pentru data de 25 august se va anula, intrucît d-l ministru Gavril Dejeu a înțeles, în sfîrșit, că uciderea celor trei femei care vindeau pepeni și lasarea unei fetițe rănite printre cadavre de către un echipaj al poliției nu reprezintă o culpă normală și a făcut o (ușoară) depresie, promit că mă voi strădui cît voi putea să-mi schimb proasta impresie despre Domnia-sa, care nu depinde numai de mine. Pînă atunci, vorba lui N.C. Munteanu, *s-auzimi numai de bine!*

Lecturi

MIRABILA MIRA

UN OM își povestește cu cea mai mare simplitate întreaga viață. Își dă seama, încă de la început, că povestea pe care o scrie are doi autori, dintre care numai unul viu. Autorul viu va semna cartea. Celălalt va da titlul. Astfel, numele amîndurora se vor afla, amestecate, pe copertă: Ștefan Baciu, *Mira*. Sau, citit altfel: Ștefan Baciu, Baciu Mira. Un cuplu unit de paginile unei vieți ca "un roman de dragoste amestecat, ici-colo cu un roman de aventuri" (321). Într-adevăr, pe cit de simplu și de potolit este tonul amintirilor, pe atît de complicat și de aventuros este firul lor. Viața Mirei Simian începe la Râmnicu-Vâlcea. Viața lui Ștefan Baciu începe la Brașov. Viața lui Ștefan Baciu și a Mirei începe la București, cu un malentendu împăcat curînd într-o dragoste care are ca fundal anii '40, adică "Bucureștii cu hirtie albastră la ferești". În 1946 cei doi obțin pașaport diplomatic, se pregătesc în taină de plecare, fără să știe că drumul este fără întoarcere. Trec, cu trenul comun și cu spaima personală, graniță după graniță, mereu controlați și amenințați de soldați ruși, ajungînd, nu fără peripeții, la Berna. Este primul popas pe o hartă care li se deschide mereu înainte, transformîndu-i, în decursul unei vieți, în cetățeni ai lumii și locuitori ai mai multor limbi. Căci de la Berna pleacă la Paris, apoi la Marsilia de unde ajung, cu clasa a treia a unui vas de emigranți la Rio de Janeiro. Nimeresc în prima noapte la un hotel plin de gîndaci zburători, într-un cartier rău famat. În Brazilia iau viața de la capăt și, după mai bine de zece ani petrecuți sub un cer nou, au o casă cu o splendidă terasă și zeci de prieteni, majoritatea poeți, gazetari, artiști. Popasul brazilian se încheie (nu fără o pierdere sfîșietoare: un copil născut mort), iar Ștefan și Mira se îndreaptă spre Seattle, "orașul în care plouă", de unde, cîțiva ani mai tîrziu, după excursii la Nord și Sud,

din Canada pînă în Mexic, ajung, tot pentru un *provizorat de durată* ca profesori în mijlocul Pacificului, la Universitatea din Honolulu. În vacanțe călătoria continuă, cu Parisul, Berlinul, "miracolul grecesc" și cel italian. "Și cînd te gîndești că n-am văzut bojdeuca lui Creangă și teiul lui Eminescu!" — exclamă cu umor melancolic unul din cei doi, nu are importanță care, căci ei sînt, de-a lungul cărții și al vieții, un singur personaj cu două nume. Lînga Mira și Ștefan un nesfîrșit șir de prieteni și cunoscuți, cuplul avînd puteri charismatice: Traian Lalescu, Alexandru Paleologu (martori la cununia celor doi, la Primăria sectorului galben, Paleologu, declarîndu-se "agricultor" și împrumutîndu-i oportunitatea marelui, din cale-afară de slab, o pereche de bretele), Mitică Simian, Jacques Hérold, Minulescu (nea' Minu), Oskar Walter Cizek (singurul naiv care s-a întors de la Berna ca să fie închis), jurnalul și omul politic brazilian Carlos Lacerda, Vintilă Horia, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Eugen Ionescu, Cioran, Camus, poetul Jorge Carrera Andrade, ambasador itinerant al Ecuadorului, diplomați, romancieri și poeți din mai toate țările Americii Latine, între care Manuel Bandeira, José Mariano Sanz Lahara, José Castro, Mariano Picon Salas, apoi pictori, medici, profesori din toată lumea. Schimbînd străzile, orașele și continentele, schimbînd limbile (Mira și Ștefan vorbeau româna, germana, franceza, portugheza, spaniola, engleza și scriau în cîteva din ele), schimbînd stelele, de la Carul Mare la Crucea Sudului, schimbînd felurile de mîncare, de la sarmăluțe-n foi-de-viță la colorate feluri hawaieiene, schimbînd aromele, de la tei la *maili*, schimbînd armoniile muzicale, de la cele din localul bucureștean "Roata lumii" (nume premonitoriu) pînă la poeticul ukulele din Honolulu, schimbînd clima, oceanele, dansurile, casele, meseriile, Mira și Ștefan Baciu

au avut un singur punct de reper, ne-schimbat: mirabilul lor cuplu, în care mirabila Mira sfidează orice limitare, fie ea geografică sau umană: femeie fantastică și fantastic de reală. Mirabil este și curajul mărturisirii, al retrairii unor dureri ascunse, alături de momente de o frumusețe completă și cumplită, intrucît ne-repetabilă.

Mirabilă în toate privințele, cartea lui Ștefan Baciu, *Mira*, se lasă greu definită. Este un volum de memorii sau un roman? Un roman de dragoste sau unul de aventuri? O proză de călătorie sau una a banalului cotidian? O proză sau un splendid poem de amor? O carte realistă sau una onirică? Europeană sau exotică? Cu un personaj sau două? Cu sfîrșit fericit sau tragic? Răspunsul este proteic, ca și viața personajului-pereche. Un lucru e limpede: cartea, după cum spune un proverb brazilian, devenit leit-motiv al acestor pagini, dă timp timpului. Un timp care trebuie recuperat *de și în* literatura română, din care Ștefan Baciu a fost ani de zile exilat, literatură căreia îi dăruiește totuși în schimb această mirifică *Mira*.

Ștefan Baciu, *Mira*, Editura Albatros, București, 1998, 404 p., 16 fotografii, preț neprecizat.

Ioana Părvulescu

Riscul de țară și riscul de țată

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

DIN MOTIVE bine cunoscute, despre primul se vorbește din ce în ce mai mult în România. Economisții și finanțisii – cu legitimă îngrijorare; unii chiar cu un soi de disperare nu doar profesională. Autodidacții pretutindeni, de felul dlui Silviu Brucan vorbesc despre el cu nemuritoarelor suficiență, relativizând ce nu poate fi tratat la lăgăre decât riscind prețuri exorbitante. Unii dintre guvernanți – cu aerul că ar fi un blestem aruncat pe urmele lor de actuala opoziție. Aceasta din urmă – cu pretenția că, șase ani bătuți pe multe, usturoi n-a mâncat, damf nu răspindește.

În vreme ce echipa de produs clipuri a dlui Constantinescu pare preocupată doar de îmbunătățirea imaginii României, pentru ceilalți români începe să fie limpede că țara lor este ocolită de investitori. Bani iau alte drumuri și n-au timp să aștepte inaugurarea Drumului Mătăsii de către locatarul de la Cotroceni. Nu mă gîndesc doar la banii din afară. Și cei dinăuntru dau din coate și caută să iasă în larg. Jocul de-a balanța între stimularea investitorului extern și protejarea investitorului autohton a sfîrșit prin descurajarea amindurora. Dar, în vreme ce investitorul străin nu poate fi distrus de o politică românească năîngă, profund antireformistă în articulațiile ei fundamentale, investitorul autohton este deja o specie amenințată cu dispariția. Ce va supraviețui va fi oligarhia banului negru, care, lipsită de concurență autohtonă, în primul rînd își va desăvîrși vocația de caracatiță. Va mai cădea cite un cap de șofer, cite un epolet de aghiotant, cite o trotinetă de curier. Dar plevușca Truțulescu se va dovedi, cel puțin în viitorul cincinal tectonic, cea mai grasă captură de care este capabilă administrația Constantinescu. Zici Truți, zici Moby Dick.

Cu o sală în care cei aproximativ douăzeci de membri ai legislativului american, reținuți de probleme neașteptate la Washington, admirau tinerețea invitaților la *speechul* oferit de dl Constantinescu acestei

joviale universități de vară, nu se poate rezolva nimic. Ba, nici măcar cu o sală plină ochi cu aleșii poporului american. Investitorul de pe acolo nu ține cont de asemenea sesiuni de curtoazie. Pentru ei, gargara, patetică ori nu, e timp pierdut într-o țară unde, ca nicaieri altundeva, *"Time is money"*. Am mai spus-o, ce i se potrivește lui André Agassi, reclama cu *"Image is everything"*, dă ca nuca în perete, atunci cînd e vorba de o țară confruntată cu problemele ce macină România. Practic, vizita aceasta armenescă – în sensul că nu se mai lăsa dusă – a avut darul de a acredita o singură imagine, cea a chelului probînd o tichie de mîrgăritare. Mare, mult prea mare pentru scînfîrlia cu pricina, tichia acoperea mai tot timpul ochii. Noroc, dacă un astfel de tertip poate fi numit astfel, noroc de acel nas de Pinochio care nu lăsa tichia să se prăbușească pînă la nivelul barbiei. Și istoric noroc, încă și încă o dată în viața lui *stupid people*, cu Silviu Brucan. După ce și cum o freacă Domnia-sa de atîta vreme, cred că a venit timpul să semneze cu adevăratu-i nume – Silviu Mangan. Banalitățile pe care le tot debitează cu un aer de inițiat, morga de spîrgător de cifruri politice etc. sînt hilare. Tot neofitul știe de existența scriptorului – ecranul care-ți permite să citești un discurs al cărui text nu este vizibil pentru cei aflați de partea cealaltă a drăciei respective – , numai marele "analist", James Bontul politologiei noastre se găsește să laude efortul făcut de președintele Constantinescu de a memora în engleză discursul ținut în sala mare a Congresului american. Că dl Brucan nu poate să priceapă că de la Stalin și *Scînteia* lui bucureșteană lucrurile s-au mai schimbat, pot înțelege. Dar că românii își bat joc de ei înșiși, luînd în serios un asemenea "analist politic" ce sporește riscul de țată al politologiei autohtone, nu-mi intră în cap.

Tot așa, că dna Alina Mungiu-Pippidi putea să-și aleagă un alt nume decît *Avocatul poporului* pentru emisiunea, deseori

excelent gîndită și condusă, decît să aten-teze la numele unei instituții care ar trebui să devină una foarte respectată de autoritățile românești, e o tristețe. Dar că președintele Constantinescu îl desemnează chiar pe dl Sorin Dimitriu drept *ombudsman* pentru problemele americanilor e o capodoperă demnă de Disneyland. Ori dl Constantinescu a uitat ce înseamnă *ombudsman*, ori restul lumii e picat din lună. Avînd "ușa deschisă" să se plîngă tocmai la dl Dimitriu, ministru în burocrăția ce-i sufocă orice interes să investească în România, investitorul american va face cale întoarsă înainte chiar de a se fi așternut la drum. După ce l-a obligat pe dl Pleșu să se supraCoCoPoCo monitorizeze în timpul crizei de încredere din sinul fostei și actualei coaliții guvernamentale, iată-l și pe investitorul din Statele Unite invitat să se plîngă noului *Avocat al poporului* american – dl Sorin Dimitriu. Hotărît lucru, camarila ce se face că gîndește în locul președintelui Constantinescu are suficiente motive să ceară înregistrarea în Cartea Recordurilor.

Pregătind săptămîna de miere americană, din comitetul de nuntă a răsuflet vorba și despre una ori chiar două numiri de același soi. Ar fi bine să existe și un fel de cardinal politico-sindicalist pentru diaspora din America, ceva ca un fel de secretar de stat, poate chiar un soi de ambasador cu însărcinări speciale, *at large*. Numele vehiculate sînt mai ridicole chiar decît ideea. Dacă e ceva adevărat în toate acestea, atunci chiar putem spune că ne-am procopsit cu proverbul *"Sicriu potrivit, la mortul potrivit"*. Fiindcă despre cei doi mușterii se poate spune că sînt unul omul fără umbră, celălalt – umbra fără om.

Tot în strategia struțo-cămilească a îmbunătățirii imaginii s-a hotărît și înșurubarea dlui Eugen Șerbănescu drept consul la New York. Ceața care a domnit între Palatul Victoria și presa românească i s-a datorat în bună măsură. Mai demult, s-a afir-

mat că problema PNTCD-ului ar fi una de comunicare. Mai de curînd, am aflat că și Președinția ar avea o problemă de comunicare. De fapt, și PNTCD-ul și Președinția nu prea mai au ce să comunice, așa că felul în care o fac nu mai este chiar o prioritate.

În preajma cumetriei româno/româno-americană, performanța internă de căpătîi a clasei politice românești rămîne respingerea dnei Smaranda Enache de către cele două comisii pentru politică externă ale Parlamentului. Două premii luate în Ungaria, nu știu ce "mîrșavii" făcute înainte de decembrie 1989 și poziția "pro-maghiară" din timpul tragediei de la Tîrgu-Mureș ar descalifica-o pe dna Enache din cursa pentru postul de ambasador al României în Finlanda. Asta, probabil, fiindcă se spune că finlandeza se aseamănă cu maghiara. Dna Enache este una din personalitățile cele mai importante ale societății civile românești, un om cu o gîndire modernă și cu inițiative excepționale – printre altele, *Liga Pro Europa* și revista *Altera*. Ce nu-i iartă o clasă politică altfel deschisă, nevoie mare, către lume este, de fapt, că are un soț de origine maghiară, Elek Szokoly, și el intelectual strălucit. Nu am de unde ști ce se va alege de nominalizarea dnei Enache. Știu însă, sigur, că diplomația românească nu o merită pe dna Enache și că obrazul pe care-l arată cele două comisii parlamentare lumii este unul de toval. Ar fi rău să fie considerat chiar obrazul României.

Punctul forte al excursiei oficiale în America l-a constituit reiterarea pretenției că România ar asigura un pilon de stabilitate în zonă. Îmi permit să dau deșteptarea și să vă întîmpin nu cu covrigi calzi, ci cu sugestia că, atîta și așa cum este, stabilitatea în zonă este obținută și fără România. Că ar fi mai bine cu ea, e adevărat. Dar să nu se amăgească nimeni că fără România nu se poate. Cum și cită stabilitate poate asigura România în zonă prin crize încadrîndu-se într-un spectru așa de larg, de la Afacerea Solventul, practic încălcarea unui embargo stabilit de ONU, pînă la Afacerea Țigareta? Pe plan intern, criza endemică a României este atît de profundă, încît pretenția oferirii de stabilitate în zonă seamănă cu iluzia unei familii corupte care vrea să asigure, neapărat, virginitatea morală a cartierului în care locuiește.

România nu se mai află aproape de pragul dezastrului, ci în plin dezastru. Degeaba cere dl Pleșu: *"Dați-mi o bună politică internă și vă dau o bună politică externă"*. Tot ce poate oferi administrația Constantinescu șefului diplomației române este ce oferă tuturor românilor – o politică internă catastrofală. În sulimenirea internului prin imaginea pentru exterior, modelul Ceaușescu este evident. Lipsește doar dictatura. Sărăcia, însă, se poate dovedi un despot chiar mai nelumiant. Mai ales că este servită pe libertate, cînd nu se mai dă reformă pe piine. Nici n-ar fi nevoie de *Moody's* pentru a indica în ce categorie a riscului de țară se află România. E nevoie doar de un dram de bun simț. Există? Întreb., fiindcă așa ceva nu se împrumută – nici pe termen lung, nici pe termen scurt, indiferent de rata dobînzii. Să nu uităm categoria de risc – fie el de țară, fie el de țată – în care poate fi împinsă România, cînd ministrul ei de interne deplînge faptul că mass media nu se află cu totul și cu toatele sub controlul PNTCD-ului. Ce să mai spun de categoria riscului de țară în care este trimisă România atunci cînd, practic, justiția îl absolvă pe Miron Cozma, dna consilier prezidențial Zoe Petre consideră că s-a făcut, totuși, un act de justiție, iar dl Radu Vasile acceptă să i se stabilească o întîlnire cu dl Cozma. De o asemenea "stabilitate" în zonă nu știu cine are nevoie.

TRADUCERE

CAZURILE în care proprietatea limbajului devine o chestiune vitală nu se întîlnesc chiar la orice pas. E rar ca o confuzie semantică să producă rupturi, condamnări, războaie. De aceea, istoriile care se apropie măcar de asemenea cazurimită, chiar fără a le ilustra întru totul, ne fascinează. Între documentele pe care le cuprinde volumul Doinei Jela, *Această dragoste care ne leagă - Reconstituirea unui asasinat* (Humanitas, 1998), cel puțin unele mi se par a merita să fie rediscutate aici, pentru imaginea extrem de puternică pe care o oferă, prin intermediul unor fapte de limbaj, asupra perioadei istorice și a structurilor ei polițienești. E vorba de traduceri "de uz intern", efectuate de serviciile de securitate, ale scrisorilor interceptate în 1955 din corespondența - redactată în franceză - dintre Ecaterina Balăcioiu și fiica ei, Monica Lovinescu. Un capitol al volumului reproduce, cu minime comentarii, pagini extrase din dosar: majoritatea traducerilor sînt extrem de proaste și, dacă am face abstracție de contextul în care apar, ar deveni un material didactic negativ destul de amuzant, ilustrînd greșelile elementare pe care le pot face începătorii în înțelegerea unei limbi străine. Teribilă e însă tocmai relația cu contextul: traducerile, ridicole în sine, sînt un act oficial, pe care alți funcționari ai poliției secrete fac sublinieri, pe baza cărora suspectează coduri, imaginează comploturi - și în funcție de care e condusă ancheta. Sîntem astfel în fața unui caz în care o eroare de traducere creează situații și personaje care pot deveni cap de acuzare și de condamnare. Într-o lume normală, eroarea de traducere poate fi preîntîmpinată prin competență sau corectată prin diferite mecanisme de control și reglaj. În lumea pe care o refac aceste scrisori, o eroare de traducere poate conduce foarte simplu la închisoare și la moarte. Aberația situației e agravată de contrastul dintre competența "suspectei" și cea a urmărilor: probabil că traducătorii n-ar fi obținut notă de trecere la orele profesoarei de franceză; în momentul respectiv, decisivă e însă varianta traducătorului prost, iar prea marea fluentă și dezinvoltură în utilizarea limbii străine devine un dezavantaj. Evident, nu se poate reduce mecanismul proceselor comuniste la incompetențele lingvistice: doar că și acestea, cum se vede, și-au avut micul lor rol într-o înscenare în

care sentința era, oricum, obligatorie. S-ar putea ivi și bănuiala unor traduceri intenționate neglijente și apte să trezească suspiciuni, după cum s-ar putea presupune și că superiorii cereau chiar o traducere "cuvînt cu cuvînt", în locul uneia libere și firești. În cazul textelor din volumul citat, astfel de ipoteze mi se par puțin probabile: stîngăciile și ignoranța lor sînt greu de simulat. Cred totuși că, în ciuda unei semnături comune, traducerile au avut mai mulți colaboratori, cu grade diferite de cunoaștere a limbii. Deși în dosar nu apar originalele, în multe cazuri tipul de eroare se poate reconstitui cu ușurință: o face de cîteva ori chiar Doina Jela, observînd cum în fragmentul "ai mers să ții locul lui Chris ocupat la calul său" (p. 102) - e probabilă confuzia între *chevet* (cîpătîi) și *cheval* (cal). Mai grav e cazul altui enunț comentat de autoare: "Voi doi veți fi acoperiți" (p. 116), în care e vorba de un simplu *tacîm* (couvert), pus la masă în lipsa celor dragi. Propoziția e subliniată de superiorii, cărora le sună desigur suspect, pentru că în limbajul securistic *acoperirea* are semnificații foarte clare. În unele din traduceri, aflate la nivelul cel mai de jos al competenței lingvistice, fiecare frază suferă, din pricini elementare: sînt traduse constant pronumele personale în cazurile în care româna folosește subiectul inclus; sînt calchiate adjectivele posesive (corespunzînd în română unor date posesive); e urmată fidel topica din originale: "aveam de făcut menajul meu"; "restul voi vă închipuiți" (p. 102); "voi încerca să cad despăgubită pe ale mele patru labe" (p. 103); "eu vă voi vorbi puțin de LY" (p. 110); "Bătrînul meu, tu ești un mojiu" (mon vieux). Evident, nu lipsesc gafele lexicale: "veți avea o resimțire" (p. 103) (probabil *ressentiment*) sau "M-am gîndit la cuier, m-am îmbrăcat într-o învîrtură de mîna" - unde s-a produs, poate, o confuzie între *penser* și *passer* și unde, în orice caz, expresia *en un tour de main* "foarte repede" a fost tradusă cuvînt cu cuvînt. O ultimă și tristă ironie a sorții e comentariul celor care "prelucrează" textele, depășiiți de limbajul lor și dovedind-o prin chinurile traducerii: "aceste scrisori au un conținut banal iar din stilul în care sînt redactate nu poți înțelege deloc despre ce e vorba" (p. 101).

PĂCATELE LIMBI

de Rodica
Zafiu

EMIL CIORAN

Între puritate și sudalmă

PRINTRE colegii de generație, Cioran, născut în 1911, era cel mai tânăr (Eliade născut în 1907 și Noica în 1909). A intrat, de aceea, mai târziu decât ei în publicistică iar la conferințele Asociației „Criterion” n-a fost printre conferențieri ci un auditor. Originar din Rășinari, ca fiu de preot în satul natal, din 1928 devine student la Litere în București, petrecându-și mai tot timpul (cu excepția cursurilor care-l interesau) în lecturi adâncite la Biblioteca Fundației Carol (azi B.C.U.), citindu-i, fără hodină, pe marii filosofi, îndeosebi pe cei germani. Era un tânăr brunet, scurt de stat, cu părul ridicat în peri aspri și ascuțiți, corect și îngrijit îmbrăcat. Profesorul preferat era Nae Ionescu, care le predase metafizica și logica, deși – va mărturisi după decenii – îl deranja improvizația. În ultimul an de facultate (1932) începe să publice în reviste precum *Calendarul* și *Gândirea* ale lui Nichifor Crainic, *Floarea de foc* a lui Sandu Tudor și în *Vremea* fraților Donescu și în *Azi* a lui Zaharia Stancu. După ce și-a luat licența cu o teză despre intuizionismul bergsonian, se înscrie la doctorat, sperând într-o bursă de studii în Franța sau Germania. N-a izbutit imediat. Un an mai târziu, în 1933, obține totuși o bursă Humboldt, petrecând în Germania doi ani. Dar în țară încă fiind, scrie o carte (*Pe culmile disperării*) care, trimisă juriului de premiere a scriitorilor tineri nepublicați, obține premiul și, în 1934, cartea apare. Se bucură de atenție acest eseu nihilist, care vădea lecturi asimilate și influențe din Nietzsche, Kierkegaard și Heidegger. Șerban Cioculescu, comentând cartea, nota: „Curioasă modalitate a unui nihilist al culturii și civilizației... Nu admite adevăr în nici o direcție spirituală, dar e deținătorul unei spuze de adevăruri pentru uzul său propriu, pe care l-ar impune, dacă ar putea, dictatorial... Tip illogic și antirațional, e constituit, totuși, pe silogisme riguroase, de ordin afectiv. Viața e o iluzie și o vanitate. Singur – realitatea este moartea. Imanența morții în viață determină sensul agonice existenței. Gândirea rațională este o excrescență, o tumoare, care înșală existența sau cum o numește: viața, viețuirea, trăirea, experiența – prin structuri artificiale: tehnica și cultura. Ceea ce importă este a trăi, a suferi, a muri în fiecare clipă, în dilatarea biologică a vieții, în conștiința de sine a fiecărui organ, cu anatomia și fiziologia respectivă: până la plesnire și, dacă e posibil, în catastrofă cosmică”. Am reprodus acest amplu citat din cronică lui Cioculescu pentru a evidenția că marile teme ale eseisticii filozofice cioraniene sunt anunțate încă din prima sa carte, ele fiind receptate, rigurose, ca atare. S-a întâmplat că în aceeași vreme chiar când i-a apărut cartea, Cioran, în Germania fiind, s-a devină, brusc, admiratorul lui Hitler. Și această opinie o comunică nu numai epistolar, prietenilor (am cunosțință de una către Petru Comarnescu) ci și în articole incendiarie în *Vremea* sub titlul generic *Scrisori din Germania*. Într-unul din aceste foiletoane, apărut în 18 decembrie 1933, scria: „Dacă îmi place ceva la hitlerism, este cultura iraționalului, exaltarea vitalității ca atare, expansiunea virilă de forță, fără spirit critic, fără rezerve și fără control.”

Și, în 15 iulie 1934: „Nu există om politic în lumea de astăzi, care să nu-mi inspire o simpatie și o admirație mai mare decât Hitler. Există ceva irezistibil în destinul acestui om pentru care orice act de viață câștigă semnificație numai prin participare simbolică la destinul istoric al unei națiuni... Mistica Führer-ului în Germania este deplin justificată”. S-a întâmplat, deci, ca receptarea cărții de debut a lui Cioran să fie intersectată cu articole (vezi cele semnate, în *Viața Românească*, de Octav Livizeanu și Al Sahia în *Cuvântul liber*) care condamnau foiletoanele prohitleriste din *Vremea*. Dar, oricum, din această încrucișare de scriitori, fizionomia sa spirituală și politică s-a conturat deplin. Întors în țară, a fost un an profesor de filozofie la un liceu din Brașov (ipostază evocată cu har, mai târziu de Ștefan Băciu, care s-a întâmplat să-i fi fost și el elev). Aici, la Brașov în 1935-1936, sau înainte, a scris a doua sa carte, apărută în 1936, *Schimbarea la față a României*. De astă dată, stilul său cugetător de tânăr cugetător al disperării capătă o fizionomie politică decis pronunțată. Autorul care visa la o Românie în delir, dorind țării sale o populație cât a Chinei și un destin ca al Franței, mulțumindu-se, pentru o clipă, măcar cu o deplină supremație în Balcani nu prețuia deloc democrația și europenizarea și unitatea statelor dobândite nici într-un secol de militanțism activ. Cuvintele sale de grandoare neliniștită și misionarism neîngăduit își puneau nădejdea într-o revoluție națională care să instaureze o dictatură. Un capitol din carte, al IV-lea, („Colectivism național”) anunța elanuri xenofobe (antievreiești și antimaghiari) iar în altul (al VI-lea) erau prezente aspirații totalitariste. Cartea a fost și a rămas documentul ideologic cel mai important pentru noua generație și pentru ideologia extremei drepte din anii treizeci în general. Ralea, comentând-o, îi recunoaște autorului talentul, marcând deosebiri de structură și convingere care îl despart de el: „Ne despart de dl Cioran varii dife-

rențe de structură și de convingere. Mai întâi, dsa e ceea ce se cheamă om de dreapta... Un om de dreapta se deosebește totdeauna de omul de stânga, oricare ar fi celelalte deosebiri de detaliu... Omul de dreapta, urmărind ordinea, e în genere un conservator, chiar când, ca d. Cioran, dorește o revoluție eroică. Ea devine instrumentul acesteia prin diversiunea pe care o produce în mod demagogic, căutând să apere privilegiile și situațiile câștigate prin necesitatea unității naționale care trebuie să intervină în orice cucerire. Totalitarismul naționalist acceptă injustiția și se clădește pe ea, fiindcă admite implicit drepturi câștigate și situații de *statu quo*... În ce ne privește, suntem sensibili până la indignare și revoltă la orice nedreptate. Deci suntem oameni de stânga, adică la polul opus dlui Cioran, care găsea că această carte are un titlu ortodox dar, în spirit, ostil ortodoxiei”. „Mi-e foarte simpatie (autorul n.m.), deși nu pot să-l admit în cea mai mare parte... Dar e un tânăr care suferă mult în spirit. Și suferința în spirit e un semn de noblete. Afișând o «disperare» și având curajul ei, Emil Cioran mi se pare tipul reprezentativ al tineretului de azi”. Evident, Crainic nu putea accepta în cartea lui Cioran pornirea antisămănătoristă, elogiul inexorabil al civilizației urbane și industrialismul. Dar, „oricum, să închidem ochii pentru rest și să ne bucurăm că o disperare se odihnește, în sfârșit, la pieptul unei misiuni”. Cum în același an, 1936 i-a apărut și volumul *Cartea amăgirilor*, tânărul cugetător de 25 de ani se impusese ca un autor despre care se discuta. Sebastian a scris despre *Cartea amăgirilor*: „Dl Cioran este un delirant care vrea să delireze. Dsa este un tific care nu consimte să renunțe la febră. Se complăce în ea, își dă toată silința să o mențină... Iată două cărți (cealaltă era *Întâmplări din irealitatea imediată* a lui M. Blecher, n.m.) care sunt cu adevărat fiecare în parte jurnalul unei conștiințe tragice. Cât despre dl Cioran, dsa nu ne dă decât o carte de literatură, în care umbrele lui Nietzsche, Gide și Dostoievski se încrucișează destul de vizibil”. Activ cu deosebire, în anul următor, 1937, publică volumul *Lacrimi și sfinți*, carte care, dată fiind descendența din Nietzsche și Kierkegaard, era ireverențios ireligioasă, determinând supărarea mamei sale. Pompiliu Constantinescu, în bilanțul literar al anului, o comentează, observând: „poet al vieții interioare, al elanului și agoniilor spiritului, închinător al tuturor «voințelor de putere» (chiar al voinței ca forță anarhică) dl Cioran este într-o continuă efervescență de stări antinomice. Trecute din înțelegere în sensibilitate, ideile sale devin suspine, viziuni, nădejdi, stări de puritate sau sudalme ideologice... Consumându-se în atâtea absoluturi, dl Cioran își divulgă, totuși, unitatea temperamentală: voința ca expresie a vieții spirituale, disociația în aspectul organic, schopenhauerian, și în cel vitalist, nietzscheean; talentatul eseist, este un port al «subconștientului» dezbinat în toate forțele lui latente”. Și, iată, opinia lui Mircea Eliade pe marginea aceleiași cărți: „Sunt atâtea pasagii exasperante în această carte melancolică, pasagii care au încurcat chiar pe cei mai entuziaști admiratori ai lui; *ele nu pot fi, sub nici un chip, apărute*. Le constăți, suferi pentru autor – și atât. Nu-i poți găsi nici o scuză. Ți se pare, chiar, că Emil Cioran le-a scris – și le-a publicat – numai ca să se izoleze până la absurd,

să devină impenetrabil în singurătatea să descurajeze chiar pe cei mai apropiați prieteni. Un om atinge într-adevăr puritatea absolută când nu mai poate apăra”. Era ultima carte românească a Cioran, cea scrisă în 1940, *Îndreptătimas*, neapărând decât în 1991.

Și asta pentru că din 1936 pleacă în Franța cu o bursă, apoi preluată și excepția interstițiului octombrie 1940 (februarie 1941, nu mai revine în țară, slindu-se definitiv la Paris. Își abandonează simbolurile gardiste (de altfel, în 1941 reeditându-și *Schimbarea la față*... o zurează riguros până la desfigurare, l. procedând și cu publicistica sa românească) și se pregătește să devină scriitor filozof francez. Izbutește, în 1949 *Tratat de descompunere*, urmat de vreo zece cărți, toate editate de Gallimard. Cărțile îl impun drept cel mai scriitor francez și un mare moralist, uimim și apreciat și stimat. Cu țara de ori rupse orice contact, refuzând chiar să bească limba română pentru a se desăși și în cea franceză. S-a păstrat câțiva ani atenția presei, pentru că, în 1956, în *Le de a exista* exprimă proaste opinii de români și România iar, tot cam pe atunci formulează cam aceleași puncte de vedere în câteva articole publicate în *Revue Française*. Asta a pus la îndoială autoritățile comuniste și au fost invitați să scrie împotriva nu numai prietenii ai regimului, ci și mari personalități culturale-filozofice (D.D. Roșca, Lu Blaga, Șerban Cioculescu, Nichifor Crainic). Filozoful D.D. Roșca, recunoscând talentul cu care era scrisă cartea și cotind că ea reia tema din *Pe culmile disperării*, o consideră „o carte întrecută lipsită de omenie” și mărturisează, după citirea unui pasaj semnificativ: „uluit la precizie a acestei pagini nu-mi venea să ochior și minții că a fost cu puțință ca român să scrie în felul acesta despre porul în mijlocul căruia s-a născut”. A urmat, în tot ceea ce s-a mai scris de Cioran, numai blamul și injuria. De aceea, prin 1967, cu unele, desigur, excepții, despre Cioran începe să se scrie stimă și chiar cu mândrie admirativ detașează, la acest capitol, Petru Cioculescu, Ov.S. Crohmălniceanu, Constantin Noica, Eugen Simion, Radu Florian, Șerban Sorescu, Ion Ianoși, Nicolae Milescu și încă alții. Zărilor se luminaseră în sfârșit, Cioran era prețuit la înaltă valoare.

DL MARIN DIACONU, vechi editor al lui Cioran (numai), tot frecventând pe vremea, a avut fericita idee de a alcătui o ediție care adună cvasitotalitatea articolelor despre cărțile lui Cioran, intitulată, nimerit, volumul, *Pro & contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamfl*. O bună, inteligentă carte care aduce la lumină te de secțiunea receptarea operei în ediție critică, riguros alcătuită. Strădă de bun editor al dlui Marin Diaconu n putea fi niciodată îndeajuns lăudată. Cum, merită stimă și sentimente recunoscătoare. Mai ales că mărturisește că, acest volum, a făcut doar un pas în marea ediție critică a scrierilor de Emil Cioran. Și e încurajator că o a doua ediție apare chiar la Editura Humanitas, de obicei deficientă la acest capitol, cam refuzând să țină seama de rigori genului. Să adaug că transcrierea textelor interbelice e foarte bună, cu excepția trebuia păstrată și forma *sunt*, atunci ortografiei ci o formă de limbă.

Z. Or

PRO ȘI CONTRA

Temă cu variațiuni

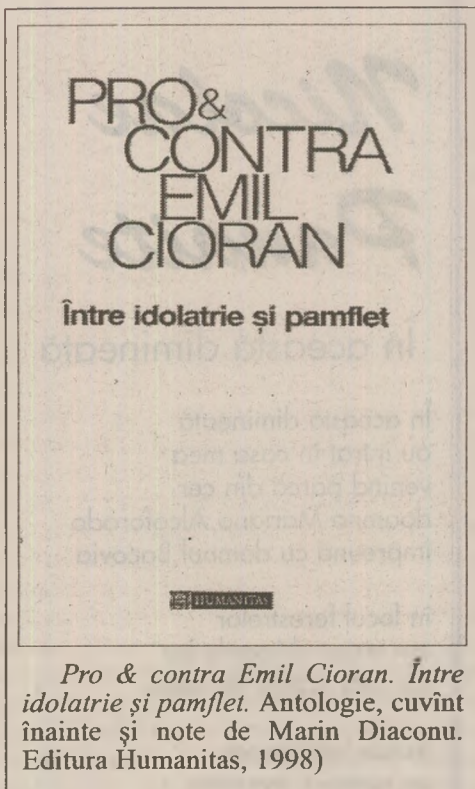
AM ÎN față o carte care intru-
nește, s-ar zice, totalitatea co-
mentariilor consacrate lui
Oran, apărute în România pînă-n 1989,
rîndul *Pro & contra Emil Cioran*.
tre idolatrie și pamflet. Să pornim ob-
servațiile noastre de la o propunere a lui
arin Diaconu, cel ce-a alcătuit-o cu o
rutotul lăudabilă acribie: „Dacă e posi-
ca unele dintre texte apărute în anii
1960 să fi fost texte comandate, în
eme ce acelea ale lui Cioran probabil că
, cercetătorul metodic și de bună cre-
nță se poate întreba totuși dacă nu cum-
și unele texte cioraniene au servit sau
unei propagande antiromânești (desig-
cu sau chiar fără voia gînditorului). În
is, se poate discuta în același fel și de
e moralitatea multora dintre texte”.
săm deocamdată la o parte, ca fiind op-
nală, chestiunea „propagandei antiro-
mești” ce ar fi exercitat-o scrierile gîn-
orului (în orice caz, mi se pare absolut
clusă ipoteza tendențiozității sale în
est sens), pentru a ne opri la caracterul
adat al polemicilor îndreptate îm-
a-i, în patrie, în perioada men-
nată. Nu „posibil”, ci în mod cert avem
ace cu „texte comandate”, a căror „mo-
itate” n-ar putea fi apreciată fără a ține
ma de gradul de fidelitate cu care a
t executată comanda în cauză. Ne
ăm sub zodia „realismului socialist”,
d Cioran nu putea fi socotit decît un
ișman”. Nu se putea scrie pe această
iă de-șt adoptînd o combativitate par-
că, „direct exprimată ori măcar prin
iere. Discuția fiind unidirecționată, nu
posibilă nici o replică la atacurile
eobște virulente. Înainte ca regimul
unist să-i acorde, în jurul alui 1980, o
me toleranță (subsemnatul e primul
nentator căruia i s-a îngăduit a-l men-
ia pozitiv, în cadrul unui articol din
olul 20, fapt, relevat, în acel moment,
Sebastian Reichman, în *Le Monde*),
l *Tratatului de descompunere* era
at nu altminteri decît ca un panou
tru exerciții de tragere cu armele
bologice. Chipul său înspăimînta pre-
a cel al unui monstru, stimulînd zelul
gătorilor la țintă. Iată-l în sinteza dată-
e de fiori revoluționari, semnată, în
5, de unul din servitorii puterii comu-
e cu atribuții de debarasare „filoso-
”, pe numele său N. Bolboacă: „legio-
l Emil Cioran își brodează divagațiile
eme mistice, ortodoxe, (...) teoretizînd
esia morții și a disperării. Pretutin-
i, ca un autentic exponent al unei cla-
n agonie, el vede moarte și sinucidere.
stoli ai morții ca Cioran pregăteau
osfera pentru mai tîrziu, cînd își vor
emna cititorii să se ofere «de bună
» morții – atunci cînd burghezia
sivă va dezlănțui atacul, încă de mult
gătit, împotriva Țării Socialismului”.
Pe această temă se produc felurite va-
uni. Diplomatul Valentin Lipatti scria
de nediplomatic, acuzîndu-l pe filozo-
stabilit la Paris (cu ce dovezi?) de
izare de țară: „Etica «selecționată» a
miv”. Cioran e o etică de apatrid, o
ă de renegat, care-și vinde pe un pumn
ilingi frazele găunoase”. Și încă mai
n diplomatic, cînd făcea o promisiune
u se va împlini nicicînd sub regimul
ezentat de d-sa: „Noi ne vedem de
urile noastre de popor «inexistent»,
im o țară nouă, cu oameni noi, și-ți

făgăduim că-ți vom traduce opera completă, ca să știe și generațiile viitoare cum arăta, pe la mijlocul veacului al XX-lea, un filozof al minciunii și josniciei“. Bine ar fi fost să i se fi tradus, în anii comunismului, opera completă! Versatilul Radu Popescu îl interpelează pe Cioran prin mijlocirea unei retorici împănate de imagini ce se vor patetice, cu iz călinescian: „Talentul dumitale e în afară de conștiință, servind numai pentru a jalona, pentru a măsura distanța cu care ieși din umanitate și te depărtezi grăbit de ea, în căutarea gloriei ardeiate a sacrilegiului. Ești un Erostrat care ar vrea să pună foc unui templu imens și imaterial, însăși patria sa...“. Ca și, cu un ingredient trivial ce-l prefigurează pe autorul *Groapei*: „Ești un Don Juan de bucătărie și de bucătărește, în căutare de adăposturi ameliorate, înclinat cu golănească patimă să-ți declari iubita tîrfă, pacoste și schiloadă. Și iubita aceasta e patria dumitale...“. Mai precaut, Al. Mirodan caută a se servi, în operația punitivă, doar de tacîmul abstracțiunilor: „Comentatorul lui Cioran (Claude Mauriac) precizează: «Mai întîi și mai ales un lucru e adevărat: că nu suntem nimic». Politețea ne împiedică să-l contrazicem. Cărțile lui Cioran se bucură de succes într-o anumită parte a lumii. Fotografii în reviste, interviuri, drepturi de autor: nimicul rentează“.

DESIGUR, sînt mai demne de interesul nostru actual comentariile unor mari personalități atrase în campania oficială de „pedepsire“ a lui Cioran. Opinia, în această privință, a d-lui Marin Diaconu, sună așa: „Poate că în multe cazuri comanda a coincis cu poziția semnatarului; la unul putea fi strict ideologică, la altul filozofică, raționalist-umanistă sau profund românească. Cred că G. Călinescu ar fi scris în orice împrejurare textele publicate în anii '60“. Ne îndoim. Nu fiindcă autorul *Bietului Ioanide* l-ar fi agreat, înainte de 1944, pe Cioran, ci pentru că atitudinea sa, în deceniul șase, poartă sigiliul unei orientări politice precise, care n-ar fi fost de conceput anterior în scrisul său. Ea face parte dintr-o tactică indeneșabilă de adaptare la indicațiile „forurilor“, cuprinzînd tresăriri de stupefacție, indignări, ironii, sarcasme care țin de o concepție prefabricată. Mai puțin rostindu-se în nume propriu, G. Călinescu e acum în mai mare măsură lampadaforul doctrinei oficiale, al elementelor neîndoioase, cum ar fi, de pildă, „sănătatea“ de clasă analogă cu sănătatea rasială a naziștilor: „Am fi putut crede, la început, că e vorba de o simplă poză juvenilă sub înfrîurirea lui Kierkegaard. Dar nu, omul acum matur se arată sistematizat în cîteva idei de împrumut, demult perimate și expulzate de sufletul noilor generații sănătoase“. Învinuindu-l pe Cioran de „această capitulare de om de ginte viguroasă gemetelor unei lumi agonizante“, Divinul nu încețază a afirma caracterul de clasă la umorilor declinante. Specialitatea sa (una din ele!) e marxism-leninismul umoral: „Melancolia e o boală a indivizilor și a claselor îmbătrînite, natura în totalul ei nu cunoaște decepția. N-am văzut oceane bolnave de neurastenie“. Sau aceeași idee: „Am impresia (...) că autorul verbigerează fără a fi pătruns de ceea ce

spune, spre a fi în tonul neoromantic. „Spaima” în fața vieții o poate avea o clasă în eroziune, omenirea n-o cunoaște”. Totodată, criticul parafrazează cu solemnitate izolaționismul practicat de regimul în solda căruia intrase (nu ne jucăm cu cuvintele: nu-i declara el d-lui Adrian Marino că nu câștigă deloc puțin de pe urma prestației sale propagandistice?): „Împărtășind străinilor (dispuși a aluneca asupra intențiilor de metafizician) aceste triste aplicațiuni ale conceptului de inexistență, efectul n-a putut fi decît penibil și chiar execrabil”. Sau: „Intră și aci, nu-i vorbă, un intim orgoliu de snob pe care l-aș traduce așa: mai bine un obscur înmormîntat la Père Lachaise decît un geniu cu lespede la Bellu”. Pentru ca următorul contraexemplu să sune cel puțin ciudat: „Azi, cînd muzica lui George Enescu, născută în umilitate, înconjură planeta cu efluviile sale, mi se vorbește de desperare și rușine”. Ca și cînd G. Enescu n-ar fi fost și el un „transfug”, care și-a sfîrșit viața în exil! Estetul subtil, odinioară disprețuitor de plebe, G. Călinescu, face următoarea apologie a primitivității, din care încearcă a stoarce o ironie „de jos în sus”, la adresa preopinentului: „Lume burgheză, cît ești de obosită! Vrei blănuri ca să le mîngii cu mîna, și te îngrozește pădurea înghețată în care se pitește ursul. Ori poate vrei să tenorci din nou la starea primitivă, fără cărți și fără muzică simfonică, crezînd că omul primitiv respira voluptuos miresma brazilor, sau vîna ca să mîngîie blănurile. Dimpotrivă, pielea lui era tăbăcită de arșită și ger iar urechea sfîșiată de urletele și răcnetele sălbăticeiei. Cîte eforturi a trebuit să facă omenirea pentru ca domnul profesor din lumea capitalistă să sufere, voluptuos, de langoare”. Într-o glazură de retorică hugoliană, gînditorului surghiunit i se aduce meschinul reproș de partid că n-a aderat la idealul „revoluționar” comunist: „Adevărul este că filozoful se sperie de realitate și mai ales de obligația de a lua parte la procesul ei. Scoate un deget pe fereastră ca să simtă minimal senzația furtunii și îl trage repede înapoi”. Cioran e trimis la colț în numele unei speculații optimiste, întărite printr-un citat discutabil dintr-un autor a cărui reputație e tot mai legată în prezent de jocul său de agent de influență sovietic: „Îl încîntă spaima în sine, fără raport la viață. Și astfel reeditează conceptul «neliniște». (...) Și, în orice caz, un anxios nu e mare. *«L'inquiétude d'esprit — spunea și Romain Rolland cu bună dreptate — n'est pas un signe de grandeur»*”.

PUȚIN interesat, de altminteri, și în alte împrejurări, de complexitatea morală, de „cazurile” intelectual-complicate, Divinul crede a putea denunța drept factice „această împerechere imposibilă de cuvinte: «pasiunea îndoileii»” și a-l povățui astfel pe autorul de pe malurile Senei: „Îndoiala, *cher monsieur*, nu e o pasiune, ci o anemie, o drepresiune. Nimeni nu leșină cu patimă. Pasiune înseamnă aprindere, incendiu și cine e în flăcări crede în ceva”. Marele „crez” călinescian, din acel răstimp al său crepuscular, care-l „incendia” cu regularitate, era, se știe, „lumea nouă, socialistă”. Drept care îndoiala i se pare o inevitabilă *bête noire*, pentru com-

bateria căreia nici un mijloc nu e nepotrivit, nici măcar confuzia dintre fizică și metafizică: „Îndoială în ce? În dogma revelată? În știința experimentală? S-ar părea că mai cu seamă în cea din urmă. Anume autorități occidentale, deși folosesc avionul și stațiile de radio-emisiune, sugerează această filozofie a îndoielii cu scopul de a recâștiga spiritele pentru dogmele discreditate“. Blasfemia îndoială nu e doar excomunicată, ci și declarată ca... inexistentă: „*Angst*, omenirea nu știe ce este (dacă nu confundă această noțiune cu suferința istorică a claselor oprimăte). În iureșul luptei, oamenii nu suferă de nervi“. Cuvinte din care se vede că pentru G. Călinescu „iureșul luptei“ nu era decât nisipul în care își ascunde capul proverbialul struț! Nu mai puțin periculoasă decât îndoiala i se prezenta „teoria aventurii“: „În fine, dăm și de teoria aventurii: «Un adevăr este cu atât mai sterp cu cât e mai sigur, cu atât mai fecund cu cât mai riscant». Să-i spunem noi autorului francez în ce-a fost fecundă la noi «*la vérité risquée*»? În erori politice grave și în crime odioase ale trecutului“. Să-i atragem, noi, atenția, postum, marelui critic că „*la vérité risquée*“ a fost fecundă, în mediul românesc, în speță prin erorile politice grave și prin crimele odioase ale comunismului? În fine, Cioran e respins cu dichis oratoric, așezat pe fundalul mistuitor ca un rug al „mărețelor idealuri“ ale „umanismului socialist“, precum într-una din cuvântările ce Divinul le rostea de la tribuna Marii Adunări Naționale, unde *figura* ca deputat: „Cînd noi, acceptînd viața, voim să desăvîrșim în pace dreptatea, să ștergem mizeria satelor, să ridicăm orașe pentru muncitori, să întărim puterea industrială și economică a țării, să întem creația în științe, arte și literatură, să ne ridicăm pe munții civilizației și ai culturii, să vină unul să zică: «Sîntem niște animale abjecte, și cam multe, mă rog lui Dumnezeu să muriți de război ori de potop, dar cîți rămîneți, cultivați dinamismul, prin ură, răsturnați lumea cu susul în jos sau cu josul în sus cît mai epileptic și mai răzbuțător», asta, mă-nțelegeți, e o *bufonerie* care dă de gîndit“. Oare bufoneria călinesciană, din perioada comunistă, nu dă de gîndit?

Gheorghe Grigurcu

(Continuare în pag. 14)

Nicolae Panaite

În această dimineată

În această dimineată
au intrat în casa mea
venind parcă din cer
doamna Mariana Alcoforado
împreună cu domnul Bacovia

în locul ferestrelor
am văzut chipurile lor
ca niște statue de fildeş

frunze vorbitoare
au pătruns înăuntru
îmbulzind lumina

o dată cu amurgul
privesc cum urcă
poemul pe o scară în flăcări
pe care picioarele tale
în abisul nostru domestic
zilnic o ating

aburul sînilor
într-o ceremonie autarhică
mă înalță deasupra lor
ca o flamură
a unei amare și dulci detenții

de acolo văd
la picioarele lui lov
trandafirii albi înflorind
și-a mea singurătate
pe spinii lor ca
picăturile de rouă.

Odată cu seara

I
Sufletul ce-l avem,
nu-i al nostru.
trupul tău, trupul meu –
trupuri de pământ...
în iluminare și ispite
prin văile și cerurile lor.
Tu apari și dispari;
gleznele abia le mai scoți
din cenușa zilelor,
din pulberea gloriei.

Eu trec, Elnora, apele
nașterii și izbăvirii
în aburul respirației tale.
dincolo sunt alte ținuturi;
dincolo sunt pădurile de ceară,
dincolo sunt pădurile de spini...

It
E întuneric;
tu încă mai privești foile
pline de

graiul beznei
ce sapă
huma ființelor noastre.

Am dat la o parte peretele zilei,
și am văzut sânii tăi
sprijinind amazoanele;
în lagărul lor, apele albe
îmi iau prizonier mâna
scriitoare.
Cuvintele, unul câte unul,
tot mai singure, cad pe hârtie
într-o ordine parcă prestabilită...

Lumina lunii s-a lipit de
manuscris;
nu mai poate ieși din casă.
Duhul nopții se vede venind.
O șuviță de sânge
vorbitoare
îmi bate în geam.

Odată cu seara,
mugurii flăcărilor ne
vor zidi căderea;
odată cu noaptea
vom strânge cenușile
înălțării
de pe crengile lor
secetoase.

Zăpada ce
ne acoperă
e tocmai colbul
ce vine de la ariile lui
Dumnezeu...

Al doilea poem cu o foaie și amurg

Am scris pe sânii tăi cu amurg.
Mai târziu am înțeles Cuvântul.
Eu sunt mâna, eu sunt și izvodul
Ce de la-începuturi întorc lutul.

Nici seri nu mai avem.
Cuvintele-s hăuri, și-s fără
rușine;
de-atâtea străji au evadat,
dând foc himei din mine.

Un copil cu părul alb
de mână diminețile duce;
se îndepărtează-n ispite,
în urmă-i un viscol, în urmă-i
o cruce.

Prin trup, au înflorit
și ne-au îngropat spini.
Amândoi semănăm cu un schit
ridicat pe omături de vini.

Temă cu variațiuni

(Urmare din pag. 13)

ARE DREPTATE Șerban Cioculescu, cînd reamintește (în 1959): „Sînt aproape douăzeci și cinci de ani de cînd l-am acuzat (pe Cioran) de nesinceritate, surprinzîndu-i setea de notorietate și ambiția de carieră politică în ierarhia dezordinii legionare“. Însă argumentele și limbajul în care înțelege a-l combate în momentul postbelic sînt sensibil diferite de cele anterioare. Sofistic, autorul *Vieții lui I.L. Caragiale* încearcă a opune opiniei lui Cioran privitoare la arta machiavelică a politicii, pretinsa „democrație“ instaurată prin „revoluția socialistă“. Astfel, în chip forțat, gînditorul franco-român apare ca un „demascator“ al diabolicului capitalism, neavînd nici în clin nici în mînecă cu „aspirația către progres“ etc. a regimurilor de tip sovietic: „Politica nu e pentru Cioran arta de a cîrmui ca expresie a poporului care, în aspirația sa spre progres, acordă încredere mandatarilor săi, conform noțiunii democratice tot mai biruitoare pe întinsul planetei noastre, pretutindeni unde tumultul irezistibil al maselor revoluționează în favoarea lor structura societății. Ar fi dimpotrivă o malefică artă de a domina prin teroare și dispreț“. Speculația cioraniană referitoare la politicianul văzut ca un „tiran“, condiționat de un „deranjament mintal“, e corectată, evocîndu-se, atît de convențional, „devotamentul față de interesele obștești, respectul față de vederile înaintate ale societății și de năzuințele poporului muncitor“. Amuzant este că Șerban Cioculescu (să fie o ironie secretă?), zugrăvind figura stăpînitorului psihopat și lipsit de scrupule, o nimerește tocmai pe cea a dictatorului comunist, al cărui prototip rămîne, firește, Stalin: „E destul să fii ros de microbul ambiției, cu mai multă intensitate decît ceilalți politicaștri, ca să-ți pui în valoare virtualitățile de tiran, să disprețuiești omul și mulțimile, să le provoci teamă și să le stăpînești cu teroarea, chiar dacă tu însuși ești scufundat de frigurile spaimei, ca un veritabil anxios“. Ca și, în același registru insinuant-ambiguu: „Amestecînd în aceeași pălărie de scamator nume proprii, confuzionate ca și noțiunile, existențialismul susține că rostul conducătorilor politici ar fi să domesticească omul și să-l îmbrace cu sila în cămașa de forță“. Dacă existențialismul e o simplă teză livrescă, în schimb totalitarismul nu numai că a susținut așa ceva, ci și a încercat, de-a adevăratelea să „domesticească“ ființa umană și s-o îmbrace „în cămașa de forță“. Nu cumva Șerban Cioculescu se juca dinadins cu focul? Cu atît mai mult am putea susține o atare interpretare a spuselor sale, cu cît exegetul, reputat pentru duhul său ludic-caustic, insistă asupra chestiunii, exemplificînd, e drept, exclusiv prin Hitler, ceea ce, la mintea omului, se leagă mai ales de dictatorul de la Kremlin, care a executat mai mulți apropiați ai săi decît fîhrerul: „Marii tirani, și printre ei Hitler, la icoana căruia se mai îndoaie încă Cioran, au condus exterminîndu-și atît dușmanii, cît și mulți prieteni. Crima ar fi o condiție *sine qua non* a politicii. În serviciul formei sale de guvernămînt preferate care e puterea absolută a oligarhiilor exploatatoare și opresive, Cioran afirmă cu cinism că se disting «cabotinii sau asasinii în stil mare»“. Nu putem descifra aci o în-

drăzneată sugestie furtivă? Nu ne duce gîndul, cu precădere, la „cabotinii sau asasinii în stil mare“ mai apropiați de noi în timp și în spațiu?

Într-o situație aparte se află Lucian Blaga. Textul său anti-Cioran, așternut către sfîrșitul vieții, la solicitarea revistei *Tribuna* și apărut abia în 1962, după cum specifică editorul, nu recurge la contextualizarea „socialistă“, așa cum procedaseră alții, a rezervelor sale casante, însă dă glas unei decepții conjuncturale de altă natură. Vorbindu-mi uneori despre Cioran, Blaga îl caracteriza drept un „nevertebrat“, un „incoerent“, „cu totul lipsit de sistem“, cu o iritare în care credeam a desluși inclusiv decepția sa de captiv într-o țară captivă, în dureros contrast cu tot mai puternica afirmare pariziană a emulului. Iată că poziția foarte tînărului interlocutor al marelui poet ostracizat, care era subsemnatul, în anii '50, se confirmă prin următoarele rînduri ale pamfletului intitulat *Farsa originalității*: „El trăiește de vreo douăzeci de ani și mai bine în metropola apuseană, unde autorii de «originalități» pot să învețe multe, vrute și nevrute, să observe alîtea, să facă conjecturi la bursa literară, să prindă momentul fericit în jocul hazardului și la pînda norocului. Emil Cioran trebuie să știe o seamă de lucruri mai ales despre Tehnica Succesului Literar, subiect despre care ar putea să scrie o judicioasă și drăcească carte, înțîia în spirit realist, căci celelalte ale sale sînt alcătuite în spirit suprarrealist“. Am lăsat la urmă, ca reprezentînd piesa cea mai ignobilă, diatriba semnată de Nichifor Crainic, în *Glasul patriei*, în 1962. Verbele sînt mînjite de o pornire defăimătoare ce depășește apreciabil stricta condiție a „comenzii“. „Din șleahta detractorilor trădători și renegați care s-au lepădat de țara românească pe care astăzi încearcă să o împrăște cu noroi, face parte și un neînsemnat scrib, pe nume Emil Cioran, așa-zis filozof al unui curent decadent care se intitulează «existențialism»“. E necesar să subliniem că pentru psihologia epavelor politice de care ne ocupăm nimic nu era mai potrivit decît această filozofie a disperării existențialiste, în care Emil Cioran înfofolește infamia apostazei și a renegării. În fond, e vorba de o mentalitate primitivă, rudimentară, care reacționează negativ la prima contradicție a intereselor ei imediate“. Iar finalul textului e turnat într-o limbă de lemn ce se străduiește a nu omite nimic din clișeele unui triumfalism gîfitor, prin nimic deosebit, în superfetăția sa, de propria-i parodie: „Talentatul și harnicul popor român, în care renegați de teapa lui Cioran încearcă să împrăște cu noroi, și-a ocupat demult locul de cînte în rîndul celor mai înaintate națiuni ale lumii. Prin revoluția de la 23 August 1944, în fruntea căreia s-a aflat eroica clasă muncitoare română și care a adus țării eliberarea de sub jugul reacționar al burgheziei și al dictaturii fasciste, masele muncitoare din România și-au dovedit mai mult decît oricînd uriașa lor capacitate organizatoare și transformatoare“. Dar aparțin oare aceste linii lui Nichifor Crainic cel adevărat? sau doar umbrei sale siluite, chinuite, reeduce, rod al unui experimentat Pitești cu o rază mult mai amplă decît cea a fenomenului cunoscut sub această denumire?

Gheorghe Grigurcu

Pagini de jurnal

24 iunie 1974

DE MAI BINE de o luna de zile, mari și tensionate așteptări. Viața se compune din așteptări care pot deveni dureroase mai mult decât sunt.

Mai întâi, chestiunea cu acea comprimare a planurilor editoriale, apoi cu localul de pe Ana Ipătescu, 15 – cu mutarea la Casa Scriitorilor, cu micșorarea revistei *Viața Românească* de la 193 la 160, apoi la 64 de pagini... De răs, nu alta! Apoi alta așteptare – aceea a schemelor care trebuiesc aprobate de SUS, dar mai întâi propuse de jos, de alde Sfecle. Olteanu l-a propus pe R. red-șef adjunct, dar a fost respins. Se pare însă că l-a cerut pe post de redactor principal. Al cui post de redactor principal?...

N. Manolescu n-a fost admis ca redactor-șef nici fără salariu. Ciudat! De ce oare?

Încă o problemă: micșorarea tarifelor la toate revistele. Cui îi e teamă că ne vom îmbogăți?

Vineri seara am aflat că scriu “cronică impresionistă” și că am “personalitate de romancier” îmi declară domnul Ioanichie. Se pregătește oare să-mi rezerve în noua schemă un post cât mai mic?

N-am terminat ediția, trebuie să scriu din nou recenzioare și mi-e scârbă de mine că, deși am scris un roman foarte bun, nu s-a spus asta nicaieri. Se tace...

27 iunie 1974

N-AM PUTUT dormi din cauza zgomotului lucrării liniei de tramvai. Exact în orele când tramvaiul nu trece. Bietele noastre ore de liniște, și acelea zimțuite, scrâșnite de zgomotul fiarelor trântite, bătute, chinuite... plus căldura, zăpușeala care ne ametește... și dacă nu bei o cafea, nu ești capabil de nimic, nici măcar să scrii în jurnal.

Alaltaieri a fost o ședință de birou a Uniunii cu problemele-cheie – acelea ale schemelor redacționale. În schimb, a venit o ploaie furioasă care parcă te razbună de toate cele și de nimicnicia sau lășitatea semenilor. O ploaie superbă, cu gloanțe mari, perfect drepte și perfect ascuțite de apă rece; și cu un aer parfumat de florile teilor care anul acesta au înnebunit lumea. Sunt așa de mulți tei în București? Sau am mers în drumul de la redacție spre casă numai prin locuri cu tei?

Au trecut unsprezece luni de la moartea tatei, am început, vai, *să uit*, da, uneori uit că a murit și, uneori simt că mă voi obișnui (ce groaznic!) cu lipsa lui... Fiindcă va trebui să trăiesc mai departe, fiindcă altfel n-am mai putea trăi... Dar biata mama, sârmana... Sunt așa de îmbătrânită uneori, de tristă, că mă îngrozesc! Eu, care la 16 ani îmi căutam motive de tristețe, îmi inventam tristeți! Cât suntem de proști anticipând silit ceea ce VIAȚA, cățeaua asta roșie, ne va da fiecăruia și ne va lua tot ce avem mai bun... Sunt ca o bucată de burete uscat, uscat de la tabla sălii de laborator a Liceului meu, din

orașul meu, Brăila, orașul unde nu mai am decât două morminte... Orașul pe care-l detestam pentru că locuiam departe de liceu și făceam drumul pe jos (fiindcă așa hotărâsem eu) orașul pe care-l iubesc acum pentru toată ura ce i-o nutream, pe nedrept, în adolescență... Orașul cu salcâmi frumoși (îmi pare rău, dar romanul lui M. Sebastian m-a cam dezamăgit), salcâmi pe care niște capete patrate i-au tăiat cu sălbaticie, orașul cu un soare torid, cu cerul albicios și aproape, căutând umbra când veneam, pe drumul lung, de la liceu... Orașul cu acea miraculoasă cofetărie a lui Moș Moscopol de pe Regală, având un pui de găină dresat în prăvălie care făcea deliciul consumatorilor, prindea muște de câte ori vroia stăpânul, cu doamna Moscopol care proteja un pui, și acela deosebit. Doamna Moscopol avea un patefon la care puneam, când mergeam cu mama la dâșii în cofetărie, discurile de unde izvoră vocea dulce, mângâioasă a fiului lor, Jean Moscopol, plecat de-acasă și devenit celebru... Dar ei erau niște bătrâni singuri și triști, cu un pui dresat de găină și un pisoi... și un patefon...

20 decembrie 1978

SÂMBĂTĂ seara am fost la vernisajul expoziției lui Virgil Chivu. Lume multă, multă. Mulți brăileni. Ca și acum trei ani.

Doamna blândă, domnul slăbit. E după operație. Nu știam că se operase, în vară.

Celălalt pictor, un ardelean plin de optimism. O viziune opusă celei a brăileanului nostru, care parcă privește lumea printr-un filtru verzui. Și nu numai. Galbenul iscă imaginea unei palori.

Avea acolo un portret care m-a pus pe gânduri, m-a speriat. O căpățână lombroziană, cu orbitele verzi, mușgăioase... Ce viziune întristată (aș spune) are Virgil Chivu – pictorul – asupra lumii! Viziunea unui gânditor. A cuiva care a studiat sufletul și s-a confundat în abisurile lui. El e privit în adâncuri. Doar e și doctor. Celălalt pictor a văzut numai natură, verdețea, flori, ulcele... Virgil Chivu a privit prea mult în oglinda sufletului omenesc și a văzut: tristețe, resemnare, cadere (nu urcus), durere, toate nuanțele sentimentelor. Și cât de multe sunt exprimate, și prin culoare, dar și prin liniile desenului, chiar prin împărțirea spațiului. Totdeauna (aproape) partea de sus e mai îngustă (mai mică), partea de jos e mai mare. Să simbolizeze asta ceva? Că cerul e mai mic și Infernul mai adânc? Că speranța – câtă mai e – câtă a mai rămas – e tot mai puțină, iar durerile mai multe?

O privire, nu pesimistă, ci tristă, are pictorul Virgil Chivu asupra lumii. Fiindcă o vede *asa cum e*. O viziune originală, dar de o resemnare covârșitoare! Revin la ce am scris mai înainte: ciudată, incitantă geometria dumisale, împărțirea spațiului. Culorile sunt, unele, variante ale mușgaiului... Verdele de mușgai – cocleala. Mi se pare că predomină o anume culoare care amintește cocleala. Un peisaj cu o bar-

că pe apă, care m-a făcut să mă gândesc la Ghecet – e mai senin. Senin? Senină poate fi la un moment dat și căderea unei cireșe dintr-un poc. Ce sugestie admirabilă a căderii senine! A mișcării...

Chiar și un tors bogat, sau un fund de femeie planturos mi-au reținut atenția. Și încă multe altele. Pânzele noi ale doctorului și pictorului Chivu sunt total circumscrise unui alt fel de culoare decât aceea cu care ne obișnuise. Căci la acest pictor (mai mult decât la alții) există o culoare predominantă, o culoare suverană adecvată stării de spirit. Dacă în urmă cu trei ani pictorul Virgil Chivu pusese parcă un pariu cu sine pentru a căuta și a găsi exprimarea violetului în numeroase nuanțe, a unui violet mergând de la sugestia inefabilă a melancoliei, la tristețea apăsată, acum, predominanța nuanțelor de verde (derivând dintr-un galben ciudat) nu îndeamnă la pofta de viață, să zicem, eminesciană, ci, dimpotrivă exprimă un compels de sentimente ale lui: “*am văzut tot, știu tot, sunt întristat.*”

Nu pot uita căi lui sub o lună ca un cuprător încins, căi care parcă nechează, sfâșiind liniștea unei nopți ciudate, fantastice, a unei nopți infricoșetoare, în care nimeni nu poate dormi, o noapte prevestind ceva apocaliptic... Oricum, Virgil Chivu e un pictor al sentimentelor și un admirabil pictor de atmosferă, mai mult decât alții.

Sunt moale, abătută, fără puteri... Și ce vise tâmpite! Miroseam (dar n-aveau miros) niște flori stranii de culoare bleumarin. Altele maronii, culori care nu-s ale florilor!

7 ianuarie 1979

N-AM SCRIS încă nimic pentru revistă, iar Regman se grăbește să încheie numărul. V. A. se miră că nu mai semnez în paginile revistei, deși eram “cronicar”. Eram... Măcar dacă aș fi scris la roman. Dar eu cârțesc la ediția Bengescu, a cărei corectură mi-a luat mai bine de trei săptămâni.

Marin Preda a aprobat scoaterea cărților noastre din plan (a mea și a lui Anton) ca să facă loc ediției a doua a Scriitorilor români, vol. I, de Evghenii. A luat două premii consecutive pentru două cărți cu tiraje enorme și încă, o reeditare, cu tiraj tot așa...

21 ianuarie 1979

CE IARNĂ frumoasă, bogată în zăpadă a fost ieri, și alaltaieri, 18 și pe 17, luna aceasta!

A început cu un vânt de 100 de km pe oră, cu viscol și ninsoare care cădea, cădea din înalturi, în fulgi mari, parcă rupea cineva de sus bucăți mari de vată albă. Ușori, puri, de o puritate rece. Ați observat că puritatea se conjugă cu “recele”? Nu poate fi decât rece? Caldul e impur. Cădeau, învărtindu-se în jurul axei lor ca niște titirezi de zăpadă. Noaptea de 17 spre 18 – viscol mare! Vântul zgâlțâia geamurile, ușile, cânta din tablele acoperișurilor sarabanda furiei! A doua zi, la fel. Ninsoare însă,

bogată, belșug de zăpadă, căzând și ziua, și noaptea; când cernută fin, prin sită deasă, când cu fulgi mari, pufoși și reci.

Cât de frumoasă e apa, sub toate formele ei, dar ce luminoasă e sub forma ninsorii, a zăpezii. A purei și albei zăpezi.

Pe 18 ianuarie trebuia să vină președintele Franței, Valéry Giscard d'Estaing în România dar avionul prezidențial nu a putut ateriza. Toată noaptea armata și muncitorii curățiseră zăpada pe Șoseaua Kiselef și pe marile artere bucureștene, dar franțujii n-au putut sau n-au mai vurt să aterizeze. A apărut un București alb, îmbrăcat în imaculata haină a zăpezii care a înobilat cocioabe, a idilizat case și străzi urâte, care a stârnit surâsuri vechi, adormite, înghesuite undeva în sertarele memoriei și a desenat râsul și încântarea pe fețele, în sufletele prea încrâncenate, prea asprite de muncă și de luptă (pentru existență) ale oamenilor mari, a provocat melancolii pudrate în alb bătrânilor care și-au scos nepoții mici, infoliți ca niște cosmonauți, afară, la botezul sfânt, al zăpezii. Sa poți merge prin mijlocul străzii, într-un București alb, îmbrăcat în haina regala a zăpezii... Aerul primenit de răcoare și alb, aș zice dacă aș fi poetă.

Toate hornurile, de la cele mai vechi și cojite poarta cușme și tichii albe, cochete caraghioase sau hazlii de-a dreptul. Fumul șerpuieste cuminte în sus, căci vântul a stat de ieri și de aceea, innotul prin zăpadă, deși obositor, totuși e plăcut. Ceva din frumusețea sănătoasă, robustă a muntelui, ceva din blagoslovita lui vitalitate – aerul purificat de zăpadă, sunetele amplificate de ea, și lumina, lumina zăpezii acoperind bubele și cojile de var și de tencuială ale unui oraș bătrâior sau netezind asperitățile cartierelor noi, uniformizate ca niște cazărmi. Lumina zăpezii a limpezit privirile. A pus zâmbete pe fețele încruntate ale celor învățați numai cu ritmul mecanic, robotnic al existenței: la lucru, acasă, în casa, în fața televizoarelor; ne-a obligat să privim cu alți ochi în jurul nostru. Ne-a chemat cu frumos la spectacolul unic, sublim al lui Ianuarie. Copiii din vecini înnebuniseră, tăvălindu-se prin troienele mari cât mașinile, înalte cât omul. O adevărată “euforie albă” a copiilor și căteilor. S-a muncit, cred, cu plăcere la dezăpezire. Fiindcă ce se mai face, la urma urmei, cu plăcere într-o existență mărginită de uniformitate și într-un cotidian pândit de tern și mecanicism. Iarna ne-a dat o lecție de omenie și de frumos. Ne-a arătat că mai avem resurse, că nu ne-am uscat de tot sufletește (așa cum credeam) că undeva, în noi, zac încă, neexplorate, uitate zăcăminte de speranță, chiar de bucurie. Că meshinăria în care ne balăcim de zeci de ani, că acest maraton al existenței zilnice care ne obosește și ne înăcrește peste măsură prin invidia sau răutatea celor din jur, prin spectacolul (prea des jucat) al arivismului, al lingușelii sau hoției, al prefacătoriei – că toate acestea pot fi, într-o bună zi, date la o parte, măcar pentru câteva ceasuri, iar noi să re-devenim puri ca zăpada...

Concert din muzică de Bach

„VĂ PLACE BACH?” era una din întrebările obsesive ale lui Iosif Sava. Un fel de “bună ziua!” sau de “ce mai faceți?”. Structura muzicală a operei lui Bach se transferase în lumea ideilor unei ființe bolnave de valoare și cultură. Este foarte greu să vorbești despre Iosif Sava la trecut. Când scriu aceste rânduri, s-au scurs foarte puține ore de la dispariția sa. Deși cunoșteam foarte bine starea sănătății post-operatorii și am fost permanent în contact cu cei foarte apropiați, o secundă nu am crezut că un învingător poate fi un învins, nu am realizat că această luptă poate fi mai grea și mai decisivă decât altele pe care le-a dat Iosif Sava. De aceea, sentimente contradictorii dau năvală peste mine.

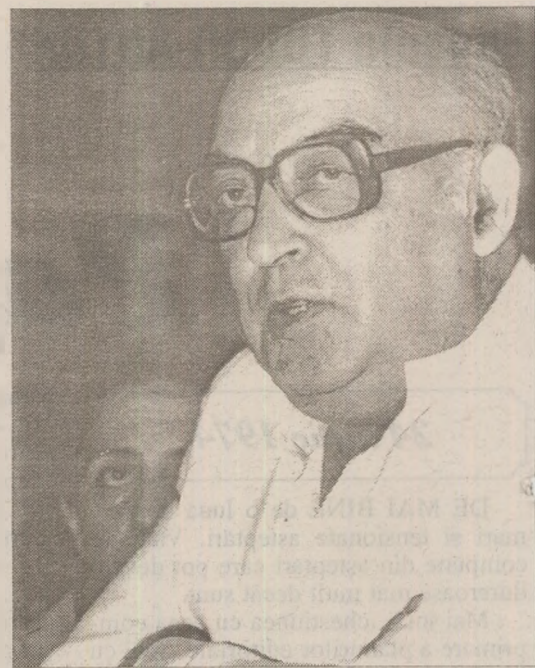
“Îmi place foarte mult Bach” a fost într-un fel parola cu care am intrat pe viu în lumea domnului Sava în 1988, pe culoarele Radioului. De câteva zile mă aflam în practică, după sesiunea de examene din vară. Eram fascinată că pot să “vād” atâtea voci cunoscute, fiind o frenetică ascultătoare a emisiunilor culturale, muzicale și teatrale realizate pe acest teritoriu. Ne-am salutat politicos o vreme, după care, rostindu-se magicul “Sesam, deschide-te!” s-a născut o relație cu totul specială. Vorbeam, uneori și ore, cu omul care zi de zi, la prinz, îmi dădea întâlnire cu marea muzică. Ani, emisiunea lui Iosif Sava a fost un curs deschis, de inițiere și șlefuire a unei culturi muzicale ce aducea o nouă dimensiune formării mele. Discutam pe îndelete despre diferențele de abordare ale tenorilor, despre

nuanțele interpretărilor unui concert sub mai multe baghete și cu alți soliști instrumentiști. M-a invitat la Sala Radio la acele lecții pe care le ținea, după modelul lui Bernstein, tinerilor, liceeni sau studenți. M-a prezentat unui domn extraordinar care avea grija de fonoteca Radioului și unde ascultam minunațiile pământului. Iar simbătă seara aveam senzația că *Serata muzicală* îmi era dăruita numai mie. Când i-am marturisit asta, a zîmbit, și m-a invadat cu o imensă căldură. Încet-încet, am devenit, într-un fel, prieteni. Discutam despre cărți, despre viață și despre boală, despre cenzură și lupta cu sistemul acesta aberant, despre forța de a-ți asuma vocația și, în fond, destinul, motorul care te ajută să le duci la capăt pe toate. Muncea enorm dar nu făcea caz niciodată de asta. Cu mașina *Lada*, un fidel colaborator, fugea dintr-un loc într-altul cu asemenea rapiditate încît trăiai cu sentimentul ubicuității sale.

Anii au trecut și trecerea lor a produs modificări în fiecare dintre noi, puncte de vedere diferite, nuanțe, idei. *Serata muzicală* și-a deschis porțile spre o arie cît mai complexă a spiritului dar și a politicului. Nu cred că o personalitate a țării să nu fi calcat la emisiunea domnului Sava. Stilul său provocator îi storcea invitatului orice gînd, îl făcea să-și descopere eul creator și uman, să expună un sistem de valori, de ierarhii, un mod de a înțelege lumea, de a se raporta la cultura și civilizația universală. Devenea, de multe ori, agasant, iritant și greu am înțeles că își construise acest stil pentru o dinamică a ideii, a „spovedaniei” cultu-

rale. Nu am acceptat întotdeauna această formulă și de două ori i-am și explicat de ce. După câteva emisiuni, cu oameni politici și de teatru, am intrat într-o polemică, într-o confruntare deschisă de principii și idei. Poziția mea s-a născut, de fapt, și tîrziu am fost conștientă de asta, dintr-o suferință: suferința cînd o emisiune nu mi se părea pe măsura valorii realizatorului. Comentariile împărțeau auditoriul în pro și contra: unii îl idolatrizau, alții îl urau, unii îl admirau, alții, dimpotrivă. Toți, însă, se învîrteau în jurul instituției Iosif Sava, adulind-o sau amendînd-o, dar nepuțin vreodată să o ignore. Ne întilneam des la teatru și-l mai întrebam “Cum se poate, domnule Sava, cutare sau cutare lucru?”. Zimbea. După emisiunea cu Ion Iliescu, am refuzat orice invitație în studio. Și între noi s-a așternut tăcerea. O tăcere dureroasă pentru că părea să pună în pericol o relație, cum am mai spus, specială. În fine, în primăvară am acceptat propunerea de a discuta despre spectacolul lui Alexandru Darie de la Bulandra, 1794. Ne-am comportat ca și cînd atunci ne-am fi cunoscut. La sfîrșit am dat mina și m-a întrebat: “Vă mai place Bach?” Și multe dintre obstacolele crescute în comunicarea noastră s-au topit. Nu de tot. Era un fel de armistițiu.

A urmat dureroasa despărțire de *Serata* și de Televiziune. Și un nou început pe postul *Acasă*. Și un telefon prin care, cu căldura de odinioară, mă ruga să fiu alături de domnia sa la acest “debut”. M-am frîmîntat și am refuzat.

M-a căutat la redacție. Am așteptat să traga mașina pe dreapta și mi-a fost dat să ascult una dintre cele mai tușante declarații. Nu era nimic din stilul său bombastic în reverențe. Mi-am dat seama că ne putem plimba din nou, împreună, în lumea lui Bach, fantastică și tulburătoare ca rătăcirea noastră prin viață. La sfîrșitul emisiunii, am sprijinit câteva minute o superbă coloană de la Palatul Cotroceni. Era marcat de oboseală, de trudă, de tristețe și bucurie. Mi-a propus să lucrăm împreună. “Sa înțeleg ca ne-am împăcat?” - “Da, domnule Sava!” M-a îmbrățișat și ne-am luat rămas bun cu pace.

“Pe curînd!” înseamnă astăzi ce, domnule Sava? Un gol de autoritate, de vervă, de patimă, de inepuizabil, de dăruire fără frontiere...

Concertul din muzică de Bach a luat sfîrșit. Adio, dragă domnule Sava, oriunde ai fi în această nouă aventură a sufletului despovărat de trup! Ai plecat în „Mare Fugă”, ne-ai privat de un reper, ne-ai sărăcit cultural, ne-ai îndurerat spiritul.

Marina Constantinescu

MUZICĂ

Pe urmele lui Mozart

CHRISTIAN ZACHARIAS este un celebru pianist german, născut în India în 1950. După studii la Karlsruhe și la Paris cu Vlado Perlemuter, a cules laurii celor mai mari concursuri internaționale (Geneva, „Vam Cliburn” și „Ravel” de la Paris) și se lansează într-o carieră internațională de solist și pedagog. El s-a dedicat cu pasiune studiului muzicii lui Mozart, devenind ceea ce se cheamă „un mozartian”. La un curs de măiestrie dedicat de el repertoriului său favorit a asistat și un trimis al revistei „Le Monde de la Musique”, care a notat comentariile și citatele provenind din surse diferite, dar trădînd toate aceeași venerație uimită în fața miraculosului, cu care marii interpreți s-au apropiat de muzica lui Mozart. Am extras și combinat dintre aceste pagini câteva observații care mi s-au părut de un interes deosebit.

„Prea simplu pentru copii, prea dificil pentru artiști” este un paradox pe care îl repeta adesea Arthur Schnabel despre Sonatele de Mozart: dificultatea stă în puritatea scriiturii care îl dezvăluie total pe interpret. Fiecare notă contează. Capcana la Mozart este intonația. Este atît de clar în plan armonic, atît de clasic în formă că nu suportă aproximația; trebuie cîntat exact. Imposibil să te ascunzi, să trișezi cu Mozart. Trebuie să

știi că îmbini ceea ce este terestru, aerian și acvatic. Limbajul său este multiplu, nu este limitat la o definiție.

„În focul acestor proiectoare uriașe, spune Alfred Brendel, pianistul nu trebuie să pară orbit”. Pianști ređutabili ca Samson François – care îl adora – nu l-au cîntat aproape niciodată, iar Clara Haskil, considerată o mare mozartiană îl scotea din program cînd afla că prietenul ei Dinu Lipatti, pentru care avea o imensă admirație, se afla în sală, într-atît se temea că nu va găsi tonul ideal.

Pianistul Christian Zacharias își sfătuiește studenții ca în perioada în care adîncesc opera lui Mozart să nu cînte decît muzica zeului său în cel mai rău caz, doar muzicile care l-au precedat – Bach, Haydn, Scarlatti. El însuși, mărturisește că în perioadele de cercetare, de reflecție nu cîntă nimic altceva „pentru a nu-și murdări degetele”. Nici vorbă să se relaxeze cu un preludiu de Rahmaninov sau chiar o nocturnă de Chopin, căci Chopin nu este posibil fără pedală, or, Mozart este cu totul alt univers. Încercați, spune el să cîntați din gură o melodie de Chopin, va fi un kitsch perfect, dar poți să cînti orice temă de Mozart.

Baza stilului mozartian este culoarea: trebuie să găsești sonoritatea potrivită, culoarea mozartiană. „Nu știu cum îmi fac sonoritatea, mi-e imposibil să explic. E ca și cum aș căuta un anumit

albastru. Dacă pui prea mult roșu, bate în verde, dar într-o zi, după multe încercări, îți apare albastru, nu știi de ce. Majoritatea pianștilor au o sonoritate prea romantică care trebuie curățată. Cînd termini munca de epurare, s-a terminat, rămîi cu mai nimic, un sunet mic și plat care trebuie apoi îmbogățit. Odată ce a găsit culoarea sonoră, interpretul trebuie să dea viață acestei muzici.” Ca și Brendel, Zacharias combate ideea lui Mozart apolinic, stilul său este adesea confundat cu stilul galant, după cum Schubert este confundat cu stilul vienez. Muzica lui Mozart nu este galantă, ea traversează momente tragice, profunde, dure, dar este totdeauna transparentă, în sensul în care Eul său este transparent.

Odată ce a găsit culoarea, interpretul trebuie să dea viață acestei muzici: „Spun adesea studenților mei, explică Zacharias, că munca lor este asemenea cu cea a unui regizor care își pune în scenă personajele... La Mozart poți pune întotdeauna un chip pe o frază, ea este întotdeauna ca o personificare, ca o în-carnare. La Beethoven substanța muzicală este mai abstractă. La Mozart totul se petrece ca în mici scene: ici un monolog, colo un flirt, dincolo o conversație sub clar de lună. Emmanuel Krivine subliniază: „Mozart este înainte de toate un om de teatru. Toată muzica sa ar putea fi o operă, dar pusă în serviciul mu-

zicii, nu al acțiunii scenice. Totul este jucat, elocvent, expresiv. Mobilă, fluidă ca și spiritul său, muzica își schimbă neîncetat stările, ca și cum creatorul ei ar spune „ei, și?”. Recitativul animă viața interioară a cîntului; îți vine în minte Șaliapin care îi spunea unui violonist „Cînti bine, dar nu vorbești prin cîntul tău.”

„Amplarea la Mozart se obține nu cîntînd mai tare, ci ocupînd mai mult spațiu, adică dilatănd timpul; dar nu este de ajuns, căci tensiunea trebuie susținută, altfel lipsește vîlaga. Cineva spune că există interpreți care fac carieră cu fiecare sunet; ei bine, cu Mozart nu poți face carieră; trebuie să te pui într-adevăr în slujba muzicii, altfel nu merge. Aici expresia nu se obține bombînd pieptul și cîntînd mai tare. Ne amintim de Sir Thomas Beecham care după ce ridică brațele pentru a da intrarea la Simfonia în sol minor, le lăsa în jos înainte ca orchestra să înceapă să cînte, spunînd „e încă prea tare”.

Dificultatea la Mozart constă în echilibrul între subiectiv și obiectiv; tot ce este prea personal trebuie eliminat. „Să lași doar o carte de vizită” spunea Richard Strauss.

În cele mai mari momente ale lui Mozart se întrezărește deja Schubert.

Elena Zottoviceanu

CRONICA FILMULUI

de Eugenia Vodă

Îmblînzitorul de inimi

PE 18 AUGUST, leul Robert Redford, cel perceput de o întreagă Planetă Cinema drept "maginea unei Americi increzătoare în perenitatea tinereții ei", a împlinit 61 de ani.

Sundance Kid sau (mare) Gatsby, californianul cu adinci radacini irlandeze Robert Redford a adus, în tot ce a jucat, un farmec solar, o eleganță enigmatică, o aură de puritate morală, o "întoarcere la romantism". În '74, spun statisticile, Redford s-a plasat pe poziția de star *number one* în box office. A știut să nu-și piardă capul, să nu-și strice firea și viața, să se apere de moara show-business-ului, care, prin definiție, macină mărunț nervi oricât de tari. Redford, cel obsedat de viața "ecologică", și-a creat un microclimat (ca să nu zicem un imperiu, deși e vorba de imperiul Redford), a cumpărat munți și terenuri întinse în Utah, a înființat, acolo, în anii '80, un Institut (Sundance) de cinema și un Festival, pentru sprijinirea tinerilor cineaști și a cinematografului independent. Decorativul Redford s-a dovedit nu numai un actor de cursă lungă, dar și un animator gen-

eros, un producător interesant și un regizor inteligent (v. Oscarul 1980 pentru cel mai bun film și pentru regie: *Oamenii obișnuiți*, debutul regizoral al lui Redford). Se afla acum, pe ecranele noastre, cel de-al cincilea film regizat de Robert Redford, *Îmblînzitorul de cai*.

Sentimentul, urmărindu-i mersul carierei, este că Redford a căutat întotdeauna să investească (și să se investească) *nu* în afaceri profitabile ci în lucruri în care *crede*. (Ceea ce nu înseamnă că lucrurile în care a crezut nu s-au dovedit și profitabile!) De pildă, a investit, ca producător, în *Toți oamenii președintelui* (1976), în care a și jucat; o analiză minuțioasă a afacerii Watergate. Revelația unei Americi *mințite*... Ni l-am putea imagina pe Redford interesat să investească în recentul Sexgate? Nu, pentru că nu l-ar putea interesa un film cvasi-porno.

Cum se prezintă ultimul film semnat Redford? Un film cu voluptatea marilor spații și a bunelor sentimente. Dar, se știe, bunele sentimente nu fac, neapărat, *cinema*. Filmul are un aer masiv convențional, cu cîteva porțiuni de autenticitate.

...După un accident de călărie, într-o iarnă new-yorkeză, unei adolescente i se amputează piciorul drept, de la genunchi. Viața se poticnește. Fetița e traumatizată, familia e la fel de traumatizată. Au fost odată o fată frumoasă și un cal frumos. Acum fata e o handicapată care urăște viața, iar calul e mutilat, e agresiv, e nebun, e un cal "turbat" și, după opinia

Mereu Redford

specialiștilor, categoric irecuperabil: "Ca să-i scurtăm suferința, ar trebui împușcat" (și cîii se împușcă, nu-i așa?) Mama fetei – ziaristă de succes și fire voluntară – descoperă că există, hăt departe, un "vraci de cai" (el va fi Robert Redford). Contrar tuturor sfaturilor rezonabile, femeia își ia copilul și, într-o rulotă, calul, pre numele lui Pelerin, și străbate America. Părăsește infernul citadin și intră în raiul naturii nepervertite. Acolo se va produce *recuperarea* (pentru că toată lumea avea nevoie de recuperare: și calul și fetița, dar mai ales mama!) Intellectuala pragmatică, de o luciditate agresivă, crispată ca un arc întins, cu săgeata gata de a țîșni spre țintă, se va îmblîzni și ea în fața îmblînzitorului de cai. Kristin Scott Thomas e o actriță minunată, dar aici apasă un pic prea mult "pedala" personajului (în filmul lui Pintilie, *O vară de neuitat*, interpretarea ei avea mult mai multă finețe).

Cele mai atașante sînt, în film, spectacolul naturii și spectacolul suferinței și

îmblînzirii calului Pelerin. Pelerin, de pildă, nu suportă celularul! Cînd aude că sună, o ia la goană pe cîmpiile nesfîrșite, pînă în amurg... Redford, în cămașă bleu, pe un fundal de munți maiestuoși, îl așteaptă ca un sfînx... Problema e Redford. E pentru prima oară cînd joacă în propria regie. Rezultatul nu e strălucit. Actorul are un semiton în plus, are o anumită *suficiență* și, în ciuda replicilor destinate să-l vulnerabilizeze, pare pătruns de propria importanță, pișcat de narcisism: Priviți-mă! Sînt același Robert Redford! Irezistibil! Deși privirea e încetșoșată, iar fața are o rigiditate care sugerează mai degrabă efectul vreunui lifting decît "tărie de caracter"...

Redford a încălecat pe-o șa și ne-a spus povestea așa: Porniți să descoperiți natura, dacă vreți să vă vindecați urgent de toate traumele posibile și imposibile. Succes garantat!

Îmblînzitorul de cai: SUA '98. Regia: Robert Redford. Cu: Robert Redford, Kristin Scott Thomas, Sam Neil ș.a. Distribuit de: Buena Vista International/Româniafilm.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

O expoziție ratată

DE APROAPE opt ani, Muzeul Național de Artă a dispărut practic ca muzeu și s-a transformat pe nesimțite în galerie pentru expoziții curente, cu spații specializate, cu cercetători deveniți curatori, cu un public adaptat din mers la un fenomen cu mișcare rapidă, chiar dacă el se sprijină în mare măsură pe fapte și pe forme istoricizate. Patrimoniul retras în depozite mai trimite, din cînd în cînd, cîte un semnal către exterior prin expoziții tematice sau monografice, prin eseuri vizuale subtile ori prin gesturi recuperatoare, cu o evidentă finalitate didactică. Însă Muzeul, în sensul cultural și tehnic al cuvîntului, pare a se fi stins cu desăvîrșire după tragica întîlnire cu acei bizari și fantomatici teroriști din decembrie 1989. Oricît de spectaculoase și de riguros organizate ar fi fost expozițiile deschise, în ultimii ani, aici – asta dacă nu punem la socoteală și prezența unor autori care și-ar fi găsit cu greu un loc pînă și la Galeriile Municipiului București – trecerea unei atît de importante și complexe instituții în regim de galerie curentă nu a rămas fără consecințe nici în plan cultural și nici la nivel comportamental. Secția de artă contemporană, de pildă, prin intermediul căreia s-au organizat cîteva expoziții cu adevărat importante, a ajuns, încetul cu încetul, la acțiuni excesiv personalizate și la gesturi direcționare. Aici sînt acceptate sau respinse capricios proiecte expoziționale – s-a acceptat, bunăoară, expoziția lui Emil Cioacă, dar a fost respinsă oferta lui Bata Marianov – de aici se lansează judecăți mai mult decît dubioase și texte critice, puse autoritar sub sigla Muzeului, pe lîngă care epitetul *delirant* își pierde orice semnificație și tot aici se iau hotărîri care ating

inacceptabil demnitatea artistului și viciază profund contractul moral cu vizitatorul. Unui asemenea comportament, greu de calificat în termeni academici, i-au căzut de curînd victimă Radu Dragomirescu și publicul său real sau potențial. Prima sa mare expoziție organizată în țară, după douăzeci și cinci de ani de exil, deschisă recent la Muzeul de Artă, a fost închisă cu zece zile mai devreme față de data stabilită, ceea ce înseamnă, pe lîngă abuzul administrativ, și o sfidare directă a artistului și a vizitatorului. Care mai este credibilitatea unei instituții de anvergură Muzeului Național dacă termenele pe care și le fixează ea însăși nu sînt respectate în urma unor decizii unilaterale, ale căror motivații frizează ridicolul. Întrunirea Consiliului științific, dezbaterile cazului, evaluarea pericolelor și așa mai departe, dau întregii afaceri un aer grotesc și evocă acele triste tribunale improvizate din anii cincizeci. La urma urmelor, cu ce a greșit Radu Dragomirescu și de ce durată normală a expoziției sale era inacceptabilă? Răspunsul preliminar oricît de mare ar părea paradoxul, este că expoziția devenise intolerabilă tocmai din pricină că ea și-a confirmat riguros proiectul. Adică a fost exact ceea ce artistul și-a propus să demonstreze și ceea ce Muzeul a acceptat în deplină cunoștință de cauză.

Aproape o retrospectivă prin anvergură și prin conținut, așa cum lasă catalogul să se înțeleagă, pentru că nici semnatarul acestor rînduri n-a reușit să vadă lucrările pe viu, expoziția lui Dragomirescu avea o miză dublă, pe de o parte constituia un discurs de imagini și de reprezentări convenționale, acreditate simbolic și consacrate din punct de vedere tehnic, iar, pe de altă parte, instituia un discurs narativ implicit,

invita la o profundă meditație metafizică și morală, simultan cu repunerea în discuție a relației dintre materie și imaginea simbolică, dintre efemer și aspirația spirituală. Prima dimensiune a expoziției includea un inventar de obiecte, de forme și de expresii îndelung verificate în practica artistică – de la fotografie pînă la desen și acuarelă –, pe cînd cea de-a doua dimensiune se sprijinea, la un prim nivel, pe un set de repere neconvenționale, pe obiecte reale și perisabile (fructe și legume diverse) asamblate în instalații sui generis, iar, la un nivel secund, era un joc lingvistic, o punere în acord a conceptului cu realitatea nemijlocită (adică ideea de „natură moartă”, tradițional folosită în pictură, trimitea chiar către *moartea naturii* și către *moarte* în sens larg). Performanța acestei expoziții, a acestui discurs obiectual, teoretic și filosofic, în ultimă instanță constă tocmai în densitatea sugestiilor ce se nasc din permanenta glisare pe traseul *real – simbolic, natură – cultură, efemer – peren, moarte iminentă – mîntuire în spirit*. Așa cum era și de așteptat, prima componentă a expoziției, cea strict materială, substanța stocată în formele spontane ale naturii, trebuia să dispară de la sine, să moară încetul cu încetul, pentru a hrăni prin propria sa expiere eternitatea simbolică a lumii spirituale, a realității diafane care se naște din vibrația sufletească și din încordările minții. Ca în scenariile alchimice, putrezirea era primul pas către noblețea ultimă și din fermentația compostului urma să se detașeze esența pură a idealității. În chiar dedicația pe care Radu Dragomirescu i-o face arheologului Vasile Canarache, această trimitere de la expoziție la alchimie este explicită: „Odată expoziția terminată, scrie autorul, distrusă

și consumată, nu va rămîne decît argintul, culoare mistică, culoare spirituală, argintul transparent ca cristalul.” Așadar, fără această dispariție de la sine, fără moarte, fără putrezire, fără foșgăiala viermilor, fără lichefierea fetidă a materiei alterate și fără miasmele răspîndite în aerul aseptice al sălilor de muzeu, această expoziție nu ar fi putut exista. Și organizatorii, adică Secția de artă contemporană și conducerea Muzeului, știau bine acest lucru. Catalogul o spune răsplat, prin textul Ruxandrei Balaci, șefa secției amintite, care poate fi surprinsă chiar într-un moment de luciditate și de cumpănare narativă: „(...)mari mese cu fructe, legume și frunze, (...)care putrezesc, supurează, pătează, exhală gaze, se descompun, dispărînd din realitate, lăsînd pete, urme, umbre... (...)”, scrie autoarea, referindu-se la expoziție și dînd de înțeles că toate acestea se întîmplă chiar acolo, așa cum era și firesc, în sălile muzeului. Din moment ce nimic nu fusese ascuns și se știa foarte bine că expoziția nu este doar un *inventar*, ci și un *proces*, din moment ce ea era asumată ca atare prin organizarea însăși, închiderea cu zece zile mai devreme constituie nu numai un abuz de natură administrativă, ci și o anulare a mesajului, a sensului și a existenței expoziției. Acest comportament care nu are absolut nici o justificare logică are, însă, o explicație simplă: disprețul evident față de evenimentul cultural, față de artist și față de publicul căruia muzeul trebuie să-i stea la dispoziție. Cine oferă, în consecință, opiniei publice un răspuns articular privind ratarea acestei expoziții? Probabil că nu aceeași abstracțiune numită Consiliul științific, în sarcina căreia se pune decizia închiderii. Pînă atunci, avem două importante evenimente legate de Radu Dragomirescu: revenirea în țară cu o mare expoziție și ratarea, aproape simultană, a unei mari expoziții.

PREPELEAC

de Constantin Toiu

LA O NEVESTICĂ

CÎNTĂREȚUL de demult R., însurat cu o fată de 17 ani. El are peste șaizeci. Vine la bodegă, amărît, unde se întâlnea de obicei cu prietenii, iar unul dintre aceștia îl întreabă ce are, ce s-a întâmplat...

R. tace, nu-i vine să spună, face semn să fie lăsat în pace, îi vine greu, foarte greu... Ceilalți insistă. Atît așteptau. Și din amicitie dar și din curiozitate. Se știe că necazurile celorlalți ne stimulează. Ca și catastrofele, – pînă la un punct, – chiar cînd se întîmplă pe pielea noastră. „Ador catastrofele!” am auzit cu urechile mele esteți înnebuniți să aibă senzații tari. Unul, cinic, îi spusese iubitei proaspăt cucerită: „Te ador ca pe-o catastrofă!”

În fine, R., după un timp, tot oftînd și zgîndărit de ceilalți, se dă bătut: *asta era că o bătuse pe nevastă-sa, – o dă pe oratio obliquo.* El să bată o femeie? să lovească brutal o femeie atît de gingașă și de dezarmată? Degeaba îi explică prietenii că bătaia, pentru femei, e ca roua picată din cer, și altele, pînă la proverbul arab cum că pe o femeie să nu te întrebă niciodată de ce o bați, s-o bați regulat, zilnic, că știe ea singură mai bine decît tine, de aceea nu-ți face probleme, problema adevărată este ca ea să comită cine știe ce năzbitie, pe ascuns, și tu să nu fii pe fază, să n-o altoiești cum trebuie pe n.v. – expresia de la poker.

Cînd R., sfătuit de ceilalți, începe să creadă oarecum că nu a făcut cine știe ce, femeia fiind menită să se supună și să fie din cînd în cînd *mardită* pentru că știe ea de ce – expresia aparținînd unuia dintre amicii mai haini; așadar, cînd R. se mai potolise, mărturisii în auzul general tărășenia.

Că nevastica lui de șaptespe ani se întâlnea într-o zi pe stradă cu un băiat de vîrsta ei, fuseseră colegi, și că îi spusese, ea, lui, lui R., că băiatul se mirase auzind că se măritase cu omul acela atît de bătrîn, un babalîc, și el, R., auzind-o, o întebase că ce zisese ea la zisele băiatului, și ea zisese că nimic, că *asta era realitatea, ce? să mintă?*; și-atunci R. îi arse, îi cîrpiase la iuteală două palme, jap-jap, căzuse lată jos, săraca, – de-aia el acum nu mai știa ce să facă de rușine și de remușcări, îi venea să tragă o beție, să uite, de-aia și venise mai devreme la bodegă să se vadă cu

ei, camarazii lui de cheful și de petreceri de pe vremea burlăciei, – ah, ce vremuri, puneai coarne încoace și-încolo, și tu, nimica!...

CÂȚIVA dintre amicii, cei mai violenți și mai tirani în familiile lor, îl certară pentru fapta comisă, tocmai ei, – avea să remarce unul din tabăra adversă, – care își bum-băceau femeile și le trimeteau după țigări, noaptea, în lipsă, să cerșească pe stradă, *însă cu demnitate*, preciza cel mai rău dintre aceștia. Fel de fel de cazuri.

Majoritatea reușiseră să-l convingă că ce pățise el, – urît, nu-i vorbă, dar așa-i viața, – intra în ordinea lucrurilor. Care nu le fu mirarea cînd, peste două-trei zile, R. apără la bodegă cu tînăra sa nevastă la braț surîzătoare și adresîndu-le tuturor celor de față, amicilor implicați, ochi dulci cu ochișorii ei atît de candizi... După ce salutările de rigoare luară sfîrșit, soțioara lui R., fata aceea gingașă le aduse serioasă la cunoștință că *ar fi auzit, că așa ar zice lumea*, că soțul ei R. – și-l arată cu mîna dreaptă perfect manichiurată, ar da în ea, ar lovi-o, ar bate-o,... și aici fata scoase o exclamație, un sunet lung de reprobare, un *pfuiiii!* de respingere categorică. Nimic nu era mai neadevărat, avea să susțină ea. Lumea bîrfește. Cum s-o pămuiască un bărbat atît de fin și de gentil ca R. și mîngîindu-l îl sărută pe obraz cu duioșie. Din contră, avea să susțină ea, soțul ei avea în privința aceasta un defect, nu se purta și el mai dur cu femeia lui cum se întîmplă în toate familiile, și că dacă îi lipsește ceva, este tocmai această... bărbăție,... brutalitate, mă rog, masculină. Nu că i-ar plăcea să fie bătută, dar așa se spune, ceva, așa, ca o moară nepusă la punct sau ca o căruță, poporul a sesizat de mult situația.

Astfel le vorbi ea la bodegă, mititica, vreo trei sferturi bune de oră, în timp ce ceilalți o ascultau cu gurile căscate.

După aceea, ea își luă rămas bun de la ei îl lăsă pe bărba-su în mîna lor, întrucît avea o întîlnire la coafor cu niște prietene.

De atunci, R. nu mai avu nici un haz. Mai mult asculta ce spun alții, și atunci părea trist.

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XL

Copenhaga, joi....

Domnișoarei Aglaia Lupan
Fălticeni

Dragă Aglăia,

TI-AM MAI trimis un răvaș alaltăieri, dar cum situația mea s-a schimbat, mă grăbesc să compun aceste rînduri ca să nu rămîi amărîtă de nenorocirea prin care am trecut. Ieri am avut vizita unui doctor subțire, cît un curmei de tei, cu o barbă roșcată și niște ochelari de aur pe nas, care îi făceau ochii și mai mari. Era însoțit de Christina, fata judecătorului de la Berlin, care a tălmăcit în limba daneză întrebările și răspunsurile mele. A vrut să știe sute de lucruri, mi-a pus palmele pe ochi, m-a ciocănit pe toate părțile, mi-a strîns țeasta; scria tot într-un carnețel. După-masă, au venit Christina cu tatăl ei. Mi-au spus că voi fi eliberat către seară, dacă doctorul, care mă găsise întreg la minte, își va fi trimis raportul său la timp, cum promisese.

Sedeam pe scaun lîngă sobă cînd Christina s-a așezat pe podea la picioarele mele și mi-a prins genunchii cu brațele: „Enache, dragul meu, de acum nu-ți mai dau drumul. Ești al meu.” Mi-a fost rușine de tatăl ei, care se uita la noi și nu zicea nimic. Deși strîngerea aceasta îmi făcea mare plăcere, m-am sculat în picioare și m-am plimbat prin chilie. Și mi-a mai zis Christina: „Am închiriat două odăi pentru noi doi cît mai ești reținut în Copenhaga.” Am privit pe sub gene la domnul Hansen. Părea că aprobă spusele fiicei lui.

Astăzi am fost eliberat. Un colonel cu barbișon, foarte politicos, m-a înștiințat că sunt liber și și-a cerut iertare pentru tot buclucul ce am avut. Dar a adăugat că trebuie să stau pînă la procesul lui Schullerus. O trăsura așteaptă afară. Christina se urcă repede în ea, strecurîndu-se ca o miță. „Grăbește-te, Enache. nu avem timp de pierdut.” M-am suit. Judecătorul rămase pe trotuar. Ce era să fac? Bani de hotel nu aveam. Mă simțeam tare obosit de atîta așteptare și (să scurtez vorba) ini-

ma îmi bătea bucuroasă. Iată-mă locuind cu o frumoasă domnișoară fără să știu ce va fi mîine. Acesta este principalul: am ieșit din necaz.

Locuința este într-o casă peste drum de Vor Frelsers Kirke, adică biserica mîntuitorului. Avem baie la cadă și sobă de teracotă. Proprietăreașă, o văduvă tinerică, este foarte amabilă. Într-o zi mi-a spus, fixîndu-mă cu ochii ei galeși: „Ce frumoși bărbați sunteți voi, nemții!” Eu am vrut s-o corectez, să-i mărturisesc că sunt român, dar Christina mi-a luat vorba și a aprobat-o, „nu-i așa?”, și mi-a șoptit să nu declar de unde vin ca să nu o speriem, lucru pe care nu l-am înțeles, de ce.

Duminică am vrut să vizităm castelul regal Friedrichsberg, la numai un ceas de mers. Intenționeam să văd și eu „Coloana Păcii”, ridicată în anul 1788 cînd au căpătat țaranii prin lege drepturile lor. De acestea am avea și noi nevoie, cînd te gîndești la bieții noștri clăcași. Proprietara casei ne-a sfătuit să mergem la Dyre Have; grădina zoologică. Am fost acolo și am bătut la intrare borviz și ne-am cumpărat acadele de la un chioșc. Am uitat de fiarele sălbatice și am cercetat toate tarabele și dughenele care mai erau deschise în ciuda frigului; mi-am cumpărat un pieptene din os de ren și o păpușă pentru Josefa.

Despre viețuirea mea cu Christina n-am destulă cerneală ca să-ți povestesc amănunțit. Ea este ca o zvîrlugă, totdeauna în mișcare, totdeauna veselă și plină de grație. Am înțeles că sînt foarte bogați, că bunicul ei a avut mari proprietăți în Danemarca, pe care, în parte, le-au pierdut, dar sunt sigur că le vor recupera. Plin de dorințe, te sărută al tău verișor, Enache.

P.S. Nu te-ai măritat încă?

Nu ți-am trimis scrisoarea la timp, fiindcă am avut zile foarte încordate. Așteptăm procesul. Să ne ajute Dumnezeu să apucăm săptămîna ce vine cu sănătate și vom vedea ce va fi.

Enache.

POLIROM

NOUTĂȚI
august '98

Cristian Bădiliță
Călugărul și moartea

E.R. Dodds
Grecii și iraționalul

Jacques D'Hondt
Hegel și hegelianismul

În pregătire:

Geoffrey Chaucer
Rabindranath Tagore
Adelina Piatkowski

Povestirile din Canterbury (vol. I-II)
Antologie lirică
Jocurile cu satyri în antichitatea greco-romană

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C.Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)6138978
Brașov, str. Toamnei nr.7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

O nouă stînga

MULȚI intelectuali est-europeni se întorc din călătoriile în Statele Unite dezamăgiți de ceea ce le apare drept un comunism de atitudine și gîndire, exasperant pentru oricine a supraviețuit iadului republicilor socialiste. Dacă faimoasa doctrină a corectitudinii politice de peste ocean, cu toate premisele și consecințele ei ideologice, este sau nu o formă de comunism rămîne însă de văzut. Dar că ea poate fi asociată cu Stînga la modul general e din ce în ce mai limpede pentru toată lumea. Cea mai recentă carte a filozofului Richard Rorty, surprinzătoare nu numai prin tipul de subiect abordat de un intelectual dedicat lumii academice în varianta ei "de fildes", e consacrată chestiunii Stîngii în America, rolului ei în formarea unei noi societăți nord-americane, cea a noului mileniu, cum le place democraților să o numească, care la rîndul ei să poată educa o nouă generație, mai tolerantă și mai înțeleaptă. Titlul cărții e provocator și nu lasă dubii asupra convingerilor lui Rorty: *Achieving Our Country: Leftist Thought in 20th Century America* (rom. *Împlinindu-ne țara: Gîndirea de stînga în America secolului XX*). În două cuvinte, planul filozofului în acest volum este să demonstreze că bunăstarea morală, dar implicit și cea materială a Americii nu pot fi asigurate decît de o politică de orientare stînga, singura capabilă să salveze țara de pericolul unui nou război între rase, ori de înghițirea prin înrobire economică a marii majorități a populației de către cei doar 1% care dețin deja 40% din resursele financiare ale Statelor Unite. Însă Rorty nu e un propagandist de ocazie, și nici măcar un ideolog cu program, ci filozof, intelectual înainte de toate. Adică un ins conștient de confuziile și neînțelegerile pe care le poate crea o poziție pro-stînga precum cea îmbrățișată de el. A te declara fațîș "de stînga" presupune, într-o Americă al cărei mental colectiv încă mai poartă semnele lăsate de trauma războiului rece, curaj, chiar o strategie de persuasiune bine gîndită. În cazul lui Rorty, aceasta e simplă și în același timp foarte complicată: în încercarea sa de a reabilita prestigiul unei Stîngi compromise atît pe vechiul cît și pe noul continent, filozoful încearcă mai întîi de toate să o redefinească. Stînga nu este, pentru Rorty, ceea ce era ea pentru Sartre, sau, mai rău, pentru

ideologii comuniști din estul Europei. Ea este, totodată, un produs autentic american, cu foarte puține legături cu varianta sa europeană. Nu cred că o asemenea abordare se bizuie doar pe o veche scamatorie a filozofilor care jonglează cu denumirile pentru a imblîzi conceptele. După cum nu cred că această carte e interesantă pentru politicieni ori filozofi ai politicii, cît pentru intelectuali la modul general, literați în special. Stînga la care se referă Rorty, acel produs *made in America*, este, de fapt, o stînga culturală, ivită în scandalurile din campusuri din anii '60. Dar este o stînga inefficientă la nivel social, împotmolită în nesfîrșitele ei teoretizări foucaultiene, lacaniene, derrideene etc. Adică o mișcare apărută în America ca fenomen social, dar mistificată ulterior sub reaua influență culturală venită dinspre Europa. Poate simplific argumentația filozofului, dar totuși nu cred că o fac: Rorty

prezintă pentru Richard Rorty un critic al ceea ce el numește "sadism acceptabil social", adică al oricărei forme de umilire a individului de către semenii săi. Prin încrederea sa pătimașă în umanitate, prin entuziasmul său poetic pentru "lumea de aici", Whitman este fondatorul, alături de Dewey, al unei *religii civile*, care propune, pentru prima oară (fără cinismul, morbiditatea, ori nesinceritatea Iluministilor) să îl abandonăm pe Dumnezeu pentru a ne adora pe noi înșine, ca oameni. În Dewey, cu influențele sale venind din filozofia unor John Stuart Mill ori dinspre ideile lui Wilhelm von Humboldt, Rorty vede un adevărat părinte al *altruismului instituțional*, care presupune o demitizare și în același timp o uzurpare a puterii acordate de obicei instituțiilor sociale, care nu mai sînt privite drept instanțe aflate undeva deasupra fiecăruia dintre noi, ci mai curînd ca instrumente la îndemîna oricui le poate folosi cu înțelepciune și măsură. Primatul practicului, al utilitarului imediat, în dauna idealurilor abstracte de termen lung, care a constituit fundamentul filozofiei pragmatice este pentru Rorty o garanție că nu vom încerca zadarnic să schimbăm lumea în care trăim conform unor modele divine sau pur și simplu supra-umane în sens larg pe care nimeni nu le înțelege cu adevărat, ci că vom trăi în acest univers, așa cum îl avem, în chip inteligent și abil, fără vorbe mari.

Aceasta este tradiția de *gîndire* de stînga în Statele Unite, conform teoriei lui Richard Rorty; tradiția *mișcării* de stînga este, însă, una dublă: cea a așa numitei Stîngi reformiste, active în perioada 1900-1964, al cărei scop esențial era acela de a proteja, în limitele instituțiilor democratice, pe cei slabi de cei puternici (în principal reprezentată de formațiunile sindicale), și Noua Stînga, sau cea culturală, formată în jurul anului 1964 de către oameni tineri, în marea lor majoritate studenți, care au ajuns atunci la concluzia că justiția socială nu mai e posibilă în interiorul unui sistem politic așa cum era acesta la momentul respectiv. Diferența dintre cele două tipuri de stînga este foarte importantă, nu numai pentru că era formulabilă în termeni de clasă, ca distincție dintre sindicate și intelectualitate (o distincție devenită, după 1968, opoziție, spre regretul lui Rorty), ci și pentru că ea presupune atitudini și filozofii complet diferite. Stînga

reformistă încerca să se descurce în limitele datelor problemei, fără să își propună neapărat modificări imense, fundamentale, în vreme ce Stînga culturală este, așa cum o vede Rorty, un soi de mișcare de comando, adeptă a unui stadiu de revoluție permanentă. Nici una dintre cele două stîngi nu i se pare eficientă cu adevărat filozofului: prima e prea modestă, insuficient de revoluționară, în vreme ce a doua nu este realistă, pentru că încearcă sau speră mai mult decît e realizabil. Propunerea lui este de a combina bunul simț al stîngii reformiste cu îndrăzneala stîngii culturale pentru a obține astfel o mișcare activă social (spre deosebire de stînga culturală, care de cele mai multe ori se limitează strict la vorbe și teorii în vînt) dar dotată în plus cu o anumită reflexivitate pe care numai o mișcare intelectuală ți le poate da.

Cum se poate concepe, în chip concret, o asemenea combinație? Un lucru e cert: nu prin întîlniri prietenești între intelectuali și sindicate, între profesori universitari de calibrul lui Rorty și proletari din uzinele Ford. De altfel totala lipsă a entuziasmului propagandistic este cel mai încurajator aspect al cărții lui Rorty. Autorul este într-atît de conștient de pericolul de a fi demonizat drept un *roșu* încît nu se sfiește să facă lectorului surprinzătoare confidențe (surprinzătoare la un intelectual mai curînd impersonal și scortșos ca Rorty) referitoare la biografia sa, la părinții săi activi într-o mișcare de tip troțkist, la copilăria sa petrecută în preajma personalităților grupate în jurul celebrei reviste *Partisan Review*, bastionul stîngii din anii '40 și '50. Istorisindu-și propria poveste ca pe o narațiune exemplară filozoful încearcă, de fapt, și reușește, să demonstreze că a fi de stînga nu înseamnă automat a fi comunist. Dimpotrivă, poți fi un stîngist anticomunist, ca Lionel Trilling și mulți alți intelectuali din New York-ul și Chicago-ul mijlocului acestui secol. Pentru ca aceste două stîngi să fuzioneze într-o mișcare socială și intelectuală, crede Rorty, e nevoie de un efort din partea stîngii culturale, unul aparent simplu de făcut, dar de fapt aproape imposibil, cum va confirma probabil oricine e familiar cît de cît cu noile doctrine din așa-numita gîndire postmodernistă. Pe scurt, ceea ce le cere Rorty intelectualilor care acum 30 de ani au schimbat soarta Americii protestînd în campusuri este să renunțe la teoretizările sterile, să se dezbare de prostul obicei al filozofării inutile. "Detașarea de lumea reală," consideră Rorty, "produce halucinații teoretice". Mai grav, teoriile sînt, crede autorul cărții, substitutul religiei: ele ne învață să căutăm himere, ne con-

ving fatal că anumite rele sînt inevitabile, și treptat ne determină să credem că lumea este de fapt un iad la care noi, păcătoșii, pe bună dreptate și fără scăpare am fost condamnați. Să nu fiu înțeleasă greșit: departe de Rorty gîndul de a propune o abolire a filozofiei, o alungare a disciplinelor teoretice din universitate. Cum ar putea tocmai el, unul dintre adepții noilor doctrine filozofice, "victima" favorită a atacurilor unor conservatori precum Christopher Norris ori Gertrude Himmelfarb, să ceară moartea "religiei" pe care o propovăduiește? Dar gîndirea relativistă contemporană, cu antimetafizicismul, anti-Cartezianismul și scepticismul ei sînt, la urma urmelor, tot niște forme pseudo-religioase de "patos spiritual", cum le numește Rorty. Ele sînt periculoase în măsura în care zăvorăsc intelectualul în biroul său, între ecranul computerului și pereții încăperii, unde stă zi și noapte să își bată capul cu termeni abstracti precum "putere", "cunoaștere", "subiectivitate", "diferență", care nu numai că nu vor fi lămurii într-un viitor lesne previzibil, dar nici măcar nu ne promit, odată limpeziți, o lume mai bună.

Pledoaria lui Rorty este ca intelectualul american să își pună speranța și încrederea în Emerson, ca înaintaș al lui Whitman și Dewey, nu în Poe, părintele unui Lacan. Unii mai răutacioși ar putea citi multe intrigi și rafuiele de politici academice între rîndurile lui Rorty, mai ales acele rînduri care își aleg drept studiu modele intelectuale inefficiente precum Foucault ori Derrida. De altfel, nu e deloc o noutate sau un secret că intelectualitatea americană academică contemporană stă sub semnul elitei franceze emigrate, la propriu sau doar la figurat, în California. Indiferent dacă teoriile lui despre rolul mîntuitor al unei stîngi redefinite filozofice și astfel primenite social sînt sau nu convingătoare, important este că Rorty pune degetul pe o rană ce nu mai poate fi ignorată: intelectualitatea umanistă contemporană, așa cum există ea concret în America dar și ca model potențial în restul lumii, se sufocă în teorii sterile, în aberații ironizate de indivizi ca Sokal, și în improvizații pretențioase. Chiar dacă nu va mîntui lumea prin miraculoasele ei calități "de stînga", această intelectualitate se poate mîntui pe ea însăși. Pentru un asemenea proiect cartea lui Richard Rorty este esențială. Mai ales dacă i-am modifica oarecum titlul, din *Achieving Our Country* în *Achieving Our Intellectuals*.

Richard Rorty - *Achieving Our Country: Leftist Thought in 20th Century America*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, 1998, 159 p.

însuși a insistat, într-un interviu publicat după apariția cărții, asupra faptului că unul din scopurile lui în acest volum a fost să demonstreze că există o orientare de stînga în Statele Unite care își are propria ei tradiție, clar diferită de cea europeană. Astfel privită, *Achieving Our Country* intră într-o categorie mai largă de proiecte care par să anime comunitatea intelectuală americană, și anume cea a încercărilor de a defini identitatea Americii independent de Europa.

Tradiția gîndirii de stînga în America începe, conform teoriei lui Rorty, odată cu un poet romantic și un filozof pragmatic, adică odată cu Walt Whitman și John Dewey. Primul re-

EUROPA - între bine

ÎN TOAMNA anului 1997, cu prilejul obișnuitului Tîrg de carte de la Frankfurt, aveam să descopăr în rafturile Editurii Laffont o carte pe care presa franceză de specialitate și, sporadic, presa germană, o menționase în jurul marelui eveniment promoțional. Reîntoarsă la Köln, am citit pe nerăsuflăte cartea lui André Glucksmann, *LE BIEN ET LE MAL – Lettres immorales d'Allemagne et de France*, căci despre ea este vorba, și despre funcția de model al ideilor cărții, pentru concilierea și înțelegerea europeană. Dincolo de originalitatea pe alocuri absolută cu care tratează conceptele de „bi-

ne” și „rău” prin care sunt filtrate și relațiile franco-germane sau invers, dincolo de registrul epistolar în care abordează istoria dialogului, foarte a nevoios uneori, dintre cele două mari națiuni vecine, Franța și Germania, cartea lui André Glucksmann se înscrie în prelungirea mai multor tradiții culturale europene, dar mai cu seamă a efortului de a stabili căile unei bune înțelegeri franco-germane în cazul dat. Astfel, filosoful francez se alătură tentativelor similare, doar ca intenție nu ca rezultat, ale unui Alfred Grosser, și ceva mai de demult, ale lui Romain Rolland. *Binele și Răul...*, cum și-a intitulat autorul

scrisorile pe care și le expediază sie însuși (de-dublarea este simbolică) de la Paris și Berlin, oferă cititorului și o reconfortantă baie de erudiție. Editura Classen din Germania a tradus și editat cu salutară promptitudine cartea filosofului, laureat al premiului Păcii, acordat de Asociația Librarilor Germani. Lansarea volumului a avut loc la Universitatea din Bonn în fața unui public numeros în primăvara acestui an. Înaintea lansării, la 29 aprilie, am avut ocazia să stau de vorbă cu André Glucksmann, în fața microfonului, în limba franceză.

R.B.: Domnule André Glucksmann, să începem cu titlul cărții dumneavoastră, un titlu oarecum maniheist: *LE BIEN ET LE MAL – Lettres immorales d'Allemagne et de France*, un titlu incitant prin epitetul pe care-l acordați scrisorilor („imorale”)

A.G.: Cartea nu este deloc maniheistă fiindcă maniheismul – nu cel din perioada primelor secole ci acela din epoca actuală – constă în instaurarea unei relații fundamentale prieten/dușman prin care cele două componente ale relației sunt exterioare una față de cealaltă. Este de exemplu cazul războiului rece. În cazul meu, situația este cu totul alta. Descoperirea pe care eu o fac, dacă vreți, deși cred că ea datează de la începutul civilizației antice grecești și a aceleia occidentale, este că răul este mult mai ușor de cunoscut decât binele. Spun că „este mai ușor de cunoscut” fiindcă pur și simplu asupra noțiunii de „bine” noi nu am căzut niciodată de acord aici în Occident... În timpul Romei antice, Varron afirma că existau 180 de idei despre „binele comun”. Iar Plutarh spunea că probabil există vreo 230. Fiecare cetate grecească din timpul lui Pericle sau din perioada lui Tucidide avea propria sa concepție despre binele comun, deloc identică cu cea a orașului vecin. Deci, în ceea ce privește ideea de „bine” nu am căzut niciodată de acord între noi, nu avem un tablou comun al valorilor, nu avem un ideal general. Când Europa a fost în întregime creștinată, trei confesiuni creștine se războiau între ele. Iar dacă astăzi Europa ar fi în întregime de stînga, ar exista probabil 36 de curente care s-ar certa între ele, la fel cum odinioară creștinii se certau unii cu ceilalți. Deci ideea de „bine” nu ne unește. Experiența „răului” dimpotrivă, ne poate uni fiindcă asupra ei putem cădea de acord. Iau ca exemplu un polonez contemporan. El este un democrat mai convins decât bunicul său, nu fiindcă ar fi mai inteligent, sau pentru că ar fi mai bun, ori ar avea un suflet mai mare. Este posibil ca bunicul său să fi fost la fel de amabil ca și nepotul. Pur și simplu, tinărul polonez a făcut niște experiențe pe care bunicul său nu le-a făcut: experiența fascismului roșu, și a celui negru. Iar acest simplu fapt îi insuflă tinărului polonez un anume fel de dragoste pentru democrație, desigur și din pricina ororii pe care el o are față de lagărele de concentrare, față de torturi, de războaie mondiale. El se gîndește adesea că, în fond, democrația, fie și imperfectă, este mai bună fiindcă ridi-

că și un anumit număr de bariere ce fac mult mai dificilă samavolnicia forțelor polițienești sau lagărele de concentrare...

R.B.: Ați explicat de ce titlul cărții dumneavoastră nu este maniheist. Dar – eu afirm la rîndul meu – că același titlu are o masivă componentă etică, morală, care încadrează scrisorile pe care vi le adresați dumneavoastră înșivă, cînd de la Berlin, cînd de la Paris, scrisori pe care le etichetați „imorale”. De ce așa? Sunt aceste scrisori situate „dincolo de morală”?

A.G.: Ele sunt într-un anumit sens, dincolo de morala comună fiindcă experiența secolului XX este aceea că așa zisa morală comună nu ne mai îngăduie nici să prevedem și nici să prevenim ororile de felul acelor pe care ne-a fost dat să le trăim, sau pe care le-am comis noi înșine, sau pe a căror săvîrșire am îngăduit-o uneori. Există buni creștini, buni mariști, buni pacifiști care au permis în anumite situații comiterea celor mai cumplite crime. Iar crimele au fost comise în numele unui bine moral, în numele clasei, al rasei, desigur al celei mai bune, în numele lui Dumnezeu... În Algeria sunt masacrați bebelușii, în Afganistan sau Iran sunt discriminate femeile, iar oamenilor le sunt interzise libertăți elementare. Soljenișin a explicat de altfel că ideologia este un multiplicator al crimei. Or, ideologia este întotdeauna o idee morală! Deci, în acest sens, scrierile mele sunt extra-morale sau amorale cum ar fi spus Nietzsche. Dar ele sunt etice. Fiindcă dacă nu putem să ne înțelegem asupra binelui, ne putem înțelege asupra răului fiindcă există o experiență generală a răului.

R.B.: Apariția Gulagului lui Soljenișin ar constitui momentul în care așa cum se afirmă, dumneavoastră ați abandonat ideile stîngii. A fost momentul în care atrocitățile comise îndărătul Cortinei de Fier deveniseră evidente, flagrante. Repet acest lucru fiindcă André Gide, cum bine se știe, a dezvăluit deja cu multă vreme înainte aceste orori. Occidentul, ca și cum ar fi refuzat să privească în față adevărul, a menținut de fapt în viață acest sistem, și funcționarea acestei mașinării de distrugere. Sunteți de acord cu părerea că această carte a lui Soljenișin a constituit un moment crucial în traiectoria stîngii occidentale?

A.G.: Da. Dar de fapt nu știu dacă stînga occidentală își schimbă traiecto-

ria; eu am încercat s-o determin să o facă. A afirma însă că am reușit așa ceva ar fi prea mult. Da, Soljenișin este foarte important nu pentru că ar releva lucruri care în fond erau deja dinainte cunoscute de Gide, de Sauvarine, de Koestler... Nu. Ceea ce Soljenișin are în mod cu totul special este practicarea unei anumite chestiuni filosofice. Știți că a afirmat că nu ar fi scris *Gulagul* dacă nu și-ar fi pus întrebări asupra propriului său stalinism, cînd a fost tînr, asupra disprețului pe care-l avea față de bătrîni, de țărani, de religie, asupra superiorității sale intelectuale pe care și-o recunoștea în mod absolut, în sfîrșit asupra dragostei pe care o purta galoanelor, galoanelor militare și intelectuale. El a aflat deci în el însuși rădăcina stalinismului și în aceasta constă de fapt marele efort novator al lui Soljenișin. Aceasta ne-a permis, aici, în Europa, în măsura în care-l ascultam și îi urmam exemplul, să nu punem în discuție cutare crimă a stalinismului, sau cutare putere a Uniunii Sovietice. Or, eu eram antisovietic deja de mai multă vreme din pricina invaziei și agresiunii tancurilor sovietice în Ungaria. Aveam pe-atunci 17-18 ani și modul în care Budapesta a fost ocupată, tot ce s-a întîmplat, mi-a ajuns, mi s-a părut insuportabil. Nu eram deloc pro-sovietic. Da, am făcut ceea ce mulți tineri au făcut în acea epocă: am crezut că deși „întroparea” marxismului era una rea, s-ar putea ca „marxismul” să fie bun. Ceea ce m-a învățat Soljenișin nu a fost pur și simplu refuzul punctual al unui regim politic anume, ci refuzul aparatului sentimental și intelectual care permitea acest tip de regim atît în China, cît și în Cuba, Etiopia sau Albania... ori în România.

R.B.: A trebuit totuși să treacă mult timp pentru ca stînga occidentală și mai ales stînga franceză să recunoască iluzia în care s-a complăcut. Cred că cei mai competenți și necruțători critici ai comunismului au fost și sunt aceia care au aderat temporar la această ideologie: François Furet, Stéphane Courtois, dumneavoastră înșivă... Cît despre discursul actual al Franței despre comunism, el intră în coliziune cu ceea ce se spune în Germania, unde pînă nu demult comparația a fost tabuizată. Care este părerea dumneavoastră acum, față de comparația dintre fascism și comunism, atît de disputată și controversată azi?

A.G.: Ei bine, aflați că în cartea mea *Bucătăreasa și canibalul*, apărută

în urmă cu aproape 25 de ani, făceam această comparație literalmente. Explicam că diferența între Gulag și lagărele de concentrare naziste constă în aceea că în Rusia exista și timp și spațiu pentru a comite genocidul; oamenii erau internați în lagăre dar exista mai puțină grabă în exterminarea lor decît la Auschwitz. E adevărat că acestea sunt doar niște circumstanțe materiale și nu foarte importante. Spiritul însă era același. Acestea fiind spuse: a compara nu înseamnă a identifica. Iar ceea ce eu îi reproșez lui Nolte este faptul că el consideră cele două forme de totalitarism ca fiind identice. Or, înainte de orice, demersul său nu este rezonabil. Apoi, a considera că cei care au început totul, sunt comuniștii, Hitler nefăcînd altceva decît să le urmeze exemplul, este fals din punct de vedere istoric. Desigur, existența bolșevismului a fost pentru Hitler o ocazie de a-și pune planurile în aplicare. Desigur, Lenin a recomandat statului major german în 1919 prin intermediul lui Radek să practice național-comunismul. Dar Hitler avea el însuși destul geniu rău pentru a-și aduce contribuția, la fel cum Stalin a contribuit la „îmbunătățirea leninismului”... Dar nu aceasta este acum important. Important este că există o diferență între comunism și fascism. Nazismul este rasist, prin urmare el nu putea să-i entuziasmeze decît pe germanii care fac parte din această rasă, în timp ce comunismul este universal, el minte în numele „binelui umanității”. Iar minciuna, posibilitatea de a minți, este cu mult mai importantă în comunism decît în nazism, ceea ce explică și de ce comunismul s-a extins în întreaga lume, în timp ce nazismului i-a fost mult mai dificil să-și exercite caracterul său contagios. Deci, nu cred că între două totalitarisme trebuie stabilită o identitate, nu cred că dacă se refuză posibilitatea acestei identificări, gestul ar fi în favoarea comunismului. La urma urmelor, faptul de a ști să mintă mult mai bine decît fascismul face comunismul mult mai periculos. Faptul că azi comuniștii afirmă că se simt destul de nevinovați fiindcă l-au susținut pe Stalin în numele binelui, ei bine, acest lucru în loc să mă liniștească, mă neliniștește atît în ceea ce-i privește pe ei cît și în ceea ce mă privește pe mine. Și aceasta fiindcă ideea că printr-o orbire totală pot fi acceptate orice crime este cu mult mai neliniștitoare decît a spune că dacă cineva este rasist poate implicit să comită crime. Or, și dacă ești bun poți săvîrși crime, ceea ce este infinit mai grav.

și rău

R.B.: Acesta este și unul din mesajele cărții dumneavoastră LE BIEN ET LE MAL. Aș dori totuși în momentul de față al discuției să răspundeți la peberea: de ce crimele comunismului, despre care este vorba și în cartea Bucătăreasa și canibalul apărută cu circa 25 de ani în urmă, abia acum produc dispute, înfierbîntînd spiritele, în Franța, în Germania, în întreaga Europă, mai ales după apariția „Cărții negre a comunismului“?

A.G.: Cred în orice caz că, în ceea ce privește Franța, la fiecare 25 de ani trebuie reluată această critică a comunismului, trebuie reluată aceeași poveste și mă tem că procesul nu este încă încheiat. La urma urmelor, comunismul există încă: China, care deține o șeptime din populația lumii, își revendică comunismul... Dar comunismul nu este numai foarte mincinos, foarte maleabil. El se poate metamorfoza mult mai spectaculos decît nazismul și de aceea el continuă să constituie o problemă, iar forța sa de seducție, capacitatea sa de a influența și înșela spiritele nu sunt epuizate. Germanii din Apus credeau că RDG era realmente a șaptea putere economică și au fost foarte consternați să descopere după unificare că statul muncitorilor și țărănilor era de fapt un fel de uriașă ladă de gunoi, un gunoi ecologic, industrial, un dezastru moral. Germanii din Apus, fost surprinși de haosul post-comunist din Germania răsăriteană care se afla lîngă ei, alături de ei... Cred de altfel că cei mai buni diplomați, inclusiv cei anticomuniști vor fi surprinși cînd își vor da seama că această Chină comunistă, despre care ei cred că se află pe cale de a se civiliza foarte calm, aproape de la sine, va mai avea multe spasme, multe crize, multe dificultăți și va mai cunoaște multe cruzimi...

R.B.: Afirmațiile pe care le-ați făcut mă provoacă să vă întreb dacă credeți cumva că acum sau în viitor, comunismul ar mai putea să anime idealurile de viață ale contemporanilor sau urmașilor noștri?

A.G.: Să anime idealurile sper că nu, dar am încredere în prostia contemporanilor spre a crede că așa ceva este totuși posibil, în mod izolat, de vreme ce fenomenul comunist dispune de o atît de mare plasticitate. În Iugoslavia, la Belgrad, există în momentul de față o uniune între comuniști (doamna Miloșevici de pildă), între socialiști (domul Miloșevici), și între fasciști asasini. Dar această tendință se manifestă și la Moscova... Există persoane care concomitent își revendică rasismul țarist și comunismul leninist. Există așadar fenomene care se pot modifica foarte bine spre a păstra pulsivitatea totalitară. La ora actuală însă cea mai rea dintre toate este pulsivitatea totalitară în numele lui Dumnezeu, în întreaga lume musulmană, dar nu numai acolo. A existat un premier israelian care a fost asasinat în numele lui Dumnezeu... Există prin urmare un fanatism totalitar care poate fi negru, roșu, dar care poate avea și culoarea cerului...

R.B.: Care ar mai fi într-o atare situație șansa, rolul filosofiei? De ce vorcile intelectualilor; de ce filosofia par a fi pe punctul de a-și pierde forța de convingere? De ce se așterne tăcerea în fața crimelor din Algeria? Și de ce glasurile cîtorva filosofi sunt insuficiente spre a stopa aceste orori? Vă adresez precum vedeți o serie de întrebări naive, dar foarte grave...

A.G.: Ceea ce este „naiv“ este de a vorbi despre „intelectuali“. Nu trebuie uitat că intelectualii s-au situat nu în fruntea luptei împotriva totalitarismului, ci în fruntea campaniei pentru totalitarism. Fără ajutorul intelectualilor, Hitler nu ar fi reușit. Existau la acea vreme intelectualii național-boșevici, intelectualii conservatori germani... Fără intelectuali nici Lenin nu ar fi reușit – el însuși fiind un intelectual. Mi s-a povestit cazul unui profesor universitar din Iugoslavia, specialist în Shakespeare, anglist, care 6 luni pe an predă cursuri academice – era deci un intelectual perfect. A devenit apoi ministru de externe la Pale, republica sîrbă din Bosnia, și nu a ezitat să-și bombardeze colegii.

R.B.: Cînd m-am referit la intelectuali, la comportamentul lor, mă gîndeam înainte de orice la rolul rațiunii, în sens cartezian, la capacitatea de a distinge între bine și rău...

A.G.: Vorbind despre intelectuali, ceea ce le lipsește acestora nu este referința la rațiune, ci la esența filosofiei și anume cunoașterea de sine. Intelectualii au o părere prea bună despre ei înșiși, ei nu efectuează de obicei acel travaliu pe care Soljenițîn și l-a asumat – de a căuta în sine rădăcinile răului. Un intelectual cu convingeri religioase va întâmpina dificultăți serioase în a-și imagina că undeva în lume, în numele Celui de Sus, pruncii sunt masacrați, că apoi li se extrag măruntaiele, că acestea sunt afirmate pe crengile copacilor spre a-i înspăimînta și descuraja pe trecători. Această idee de asasinat în numele lui Dumnezeu, al marxismului, sau al Reichului german este dificil de asimilat cînd crezi în Dumnezeu, în marxism, sau în Germania Mare.

R.B.: Să revenim la cartea dumneavoastră. Ați înscenat în ea un dialog epistolar; rezultat al unei dedublări pasionante cu scopul de a convinge cititorul că înțelegerea dintre cele două națiuni – franceză și germană – foarte apropiate economic, dar suficient de diferite și îndepărtate cultural, este posibilă grație discutării categoriilor de bine și rău. Credeți că francezii și germanii se pot înțelege mai bine, se pot întîlni mai des, pe calea binelui sau pe cea a răului?

A.G.: Doar pe calea răului – adică prin luarea în considerare a experienței răului! Un lagăr de concentrare este un lagăr de concentrare și este mult mai ușor să fim împotriva lui decît să cădem de acord asupra definiției divinității sau a celor mai bune modalități de a face dragoste... Prin

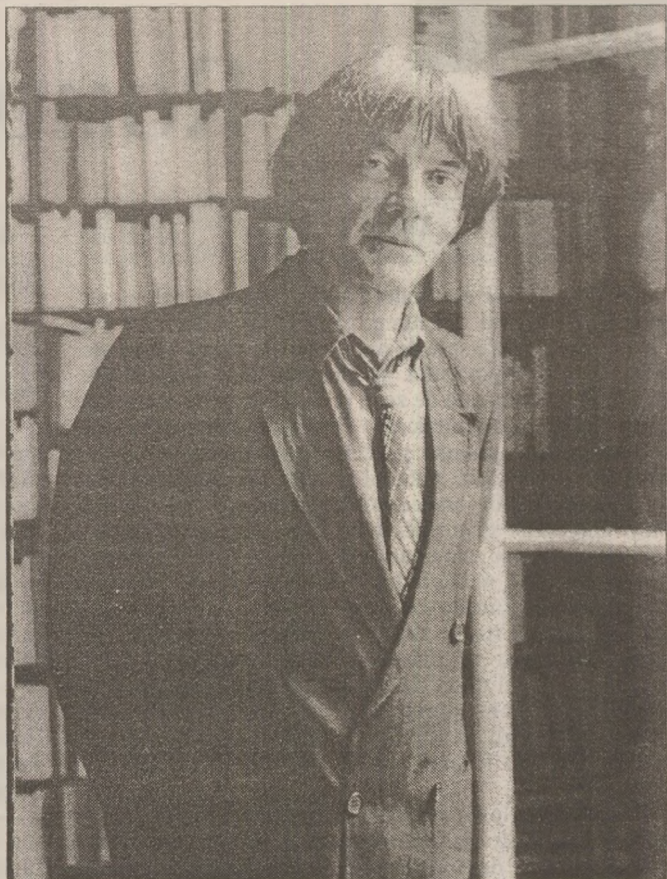
urmare, cred că dacă germanii și francezii se pot înțelege, și ei încep chiar să se înțeleagă (de 50 de ani ei nu se mai războiesc și nici nu se mai consideră dușmani ereditari, ceea ce nu înseamnă deloc puțin lucru, și reprezintă în fond singurul cîștig al Europei în ultimii 50 de ani, adică încetarea completă a războiului pe Rin), dacă ei vor să-și aprofundeze această înțelegere, atunci o vor putea face pornind de la luarea în considerare a răului. Cultura franceză – nu atît filosofii, cît scriitorii, dramaturgii, au scos adesea răul în evidență, l-au prezentat. Aceasta este originalitatea culturii franceze, împrumutată de altfel de la grecii antici. Germanii par în cultura lor mai degrabă fascinați de bine, care le-a adus în istoria lor multe nenorociri. Numai că, din 1945 încoace, ei meditează asupra răului, a celui rău care „este cuibărit“ în destinul german, pe care l-au purtat în ei înșiși. Iar această meditație despre un rău interior se întîlnește și în felul în care Racine reflecta la Nero, pe care ni-l prezintă ca pe un om de teatru, ca pe propriul său alter-ego, un fel de Racine chiar, care a luat-o pe căi greșite. Această capacitate a europeanului francez, a celui german, de a considera răul nu ca pe o forță exterioară, care există doar la celălalt, ci ca pe ceva care există în noi înșine, această capacitate de a gîndi că la un moment dat o putem lua razna, dar că în același timp, trebuie să ne reținem, ne îngăduie să ne unim împotriva răului. Și această unire împotriva răului definește binele relativ. Democrația este un bine pentru că face imposibilă existența unui număr de infemuri...

R.B.: Din epistolele cărții dumneavoastră nu se poate deduce cu ușurință de care parte vă situați. Ceea ce, după părerea mea, nu e deloc rău, fiindcă cititorul este incitat să-și pună singur întrebări. Ați ales calea analogiilor și nu pe cea a demonstrațiilor logice. Ați optat pentru genul epistolar. Pentru ce ați procedat astfel?

A.G.: Da, am vrut să evit un discurs deductiv, un fel de geometrie morală, de catehism sau dogmatism, spărgîndu-mi astfel propriul meu discurs spre a mă interpela pe mine însumi. Dar există un exemplu pe care-l admir fără a-l atînge: cel al unui poet născut în România, care a trăit în Franța, a scris în germană, și-a pierdut întreaga familie din pricina nazismului...

R.B.: ...Paul Celan...

A.G.: Da, e Paul Celan. Deci, avem în cazul lui un fel de conștiință europeană. Știți, desigur, că el traducea poezi francezi în germană, dar și pe Shakespeare... Avem deci în cazul lui o conștiință europeană care se întîlnea cu

modestele mele mijloace – căci eu nu sunt un prea mare poet, ba chiar deloc poet (suride)...

R.B.: Impregnată de cultură, cartea dumneavoastră este în același timp o pledoarie pentru cultură, pentru adevărata cultură europeană. O întrebare vizînd de astă dată România, țară pe care ați vizitat-o, o întrebare pe care m-ați și încurajat să v-o adresez, amintindu-l pe Paul Celan. El a trăit cîțiva ani fericiți la București...

A.G.: ...acolo a și experimentat o anumită libertate a spiritului care-l apropia în epocă de suprarealiști. El a făcut experiența propriei sale libertăți poetice, la București.

R.B.: Domnule André Glucksmann, ce părere aveți despre evoluția actuală a României? O urmăriți cumva? Ați vizitat această țară în zilele fierbinți ale lui decembrie 1989. Ce credeți acum despre toate cele întîmplate?

A.G.: Atunci am fost foarte entuziasmat de modul în care intelectualii români încercau să analizeze situația. Era într-un fel absolut remarcabil. Și azi mai păstrez legături de prietenie cu unii dintre ei. Dar eu nu sunt român, nu călătoresc prea des în România. Cred totuși că există un element impresionant pentru un francez: mai întîi – acela de a auzi o excelentă franceză vorbită de români; uneori încerc chiar o jenă, avînd impresia că ei utilizează mai bine decît o fac eu, propria mea limbă. Există o anumită cultură conservată de intelectualii români, care este uneori ratată din pricina vieții moderne. În acel decembrie '89 am fost într-adevăr siderat și de frumusețea exprimării în franceză a unor intelectuali români. Simt și păstrez o mare afecțiune României și cred că în destinul ei există un element absolut tulburător: fiindcă țara este în același timp cultivată și foarte săracă, mizeră, o țară în care populația a fost îndoctrinată sălbatic și care acum întâmpină mari dificultăți pentru a ieși la liman. Sper (urmăresc de departe cu foarte multă căldură ceea ce se întîmplă în România), sper că ea va izbuti să iasă din marasm; cred însă că noi nu o ajutăm îndeajuns; dar esențial este ca ea să se ajute singură...

Rodica Binder
Deutsche Welle – Köln

Romeo, Julieta și computerul

Tema 1

ÎN DATELE-I esențiale, istoria tragică a celor mai celebri îndrăgostiți din lume o știu chiar și copiii. Ea a fost reprezentată de sute de mii de ori, pe mii de scene ale lumii, a fost repovestită și adaptată în toate limbile pământului, ecranizată de zeci, poate de sute de ori, a stat la baza unor piese muzicale – instrumentale sau vocal-simfonice – nenumărate și acestea (dacă luăm în considerare, și de astă dată, viziunile dirijorale sau regizorale).

Și comentariile critice privitoare la cea mai poetică dintre tragediile shakespiariene sunt în număr cvasi-in-finit. Nu urmăresc să mai adaug încă unul. Ceea ce mi-am propus aici este să reproduc o serie de păreri, cu totul personale, pornind de la ideea – puerilă, aparent – că această poveste (ca și altele, la care mă voi referi tangențial sau chiar nu mă voi referi deloc, lăsând câmp liber unui șir nelimitat de intertextualități posibile) s-ar fi putut întâmpla nu numai în text, ci și-n „realitate”. (Eu nu știu ce e „realitatea”). Doar e demult știut – chiar cu mult înainte s-o fi spus atât de bine Wilde – că „viața imită arta...”.

Considerațiile ce urmează se bazează, în consecință, pe un implicit *als ob*. Să presupunem, prin urmare că *au existat* „aievea” doi îndrăgostiți care au preferat moartea – despărțirii, care mor unul *pentru celălalt*, ca și unul *prin celălalt*.

Pînă aici e simplu și perfect posibil. Doar știți povestea cu „metaforele care se aud zilnic în Hale...” și n-ați uitat-o nici pe aceea cu faptul divers care, în planul brut al întâmplărilor, al „evenimentelor tragice și senzaționale” concurează, cu succes, literatura.

Problemele încep de-aici încolo. *De ce oare mor cei doi?* Nu din cauza urii neîmpăcate a familiilor lor (pe care-o eludează cu un zîmbet), *nu* din cauza zidului de prejudecăți (pe care le înfruntă și le biruie), *nu* pentru că Tybalt îl ucide pe Mercutio și moare răpus, la rîndu-i, de Romeo. Toate acestea sunt doar întâmplări. Dacă preferați – *peripeții*. Peste toate se poate trece și viitorul ar putea fi încă al lor. Cei doi se sinucid aproape simultan dintr-o cauză aparent banală. Scrisoarea fratelui Lorenzo n-a ajuns la destinație.

Să vedem ce spune Shakespeare (în traducerea lui Virgil Teodorescu):

„Lorenzo:

Trimit în grabă

La Mantua, un frate c-o scrisoare

Pentru Romeo.” (IV,2)

Firește, spre a-l preveni că moartea Julietei nu-i decît catalepsie.

În actul V aflăm că messengerul n-a ajuns. Citez din nou:

„Lorenzo:

Bine-ai venit din Mantua! Ce face Romeo? Scrisu-mi-a? Ia dă-mi scrisoarea!

Ioan:

/.../ straja bănuind

că-i molipsit căminu-n care-am fost

De molimă, pecetluit-a ușa

Oprindu-ne plecarea poruncită.

La Mantua n-am mai ajuns.

Lorenzo:

Și cine

A dus scrisoarea lui Romeo?

Ioan:

Iat-o!

E-aici! Căci în zadar am căutat!

N-am mai găsit pe nimeni să i-o ducă.

Înfrișcați fiind de molipsire”.

Lorenzo înțelege, într-o clipă, toate implicațiile posibile ale acestui „incident”:

„O, soartă rea! Pe sfîntul nostru cin!

Cu scrisorica asta nu-i de glumă:

E lucru mare și se pot ivi

Nenorociri de-nîrzie primirea.” (V,2)

Călugărului filozof și umanist nu-i poate, cu nici un chip scăpa faptul că *scripta manent*. Și o știe și Prințul. Căci e prinț renescentist:

„Răvașul [lui Romeo către tatăl său] adeverește tot ce-a spus

Călugărul. Stă scrisă-aici povestea

Iubirii lor, și mai scrie

Romeo-aici c-a tîrgruit otravă

De la un biet spițer, cu gînd s-o bea

Să moară-n raclă lîngă Julieta.” (V,3)

Julieta nu-și pune problema să scrie înainte de a bea licoarea ce avea să o cufunde-n moarte aparentă. Să ne amintim că ea o folosește permanent drept messenger (citește „go-between” sau „colportor”) pe Doică. Iar lui Romeo îi trimite nu un răvaș, ci un inel (III, 1). Romeo scrie. Am văzut că-și deapănă în scris povestea și o lasă mărturie după moarte. El nu înțelege, totuși, că doar *scripta manent*, pe cînd verba volant și se sinucide ca urmare a unui zvon. În locul scrisorii lui Lorenzo – ce

n-a părăsit Verona și s-a întors, nedefăcută, la destinatar – al Mantua vine Balthazar și-i relatează lui Romeo cum a asistat la „funeraliile” Julietei. Combinația nefericită dintre zvon și pierderea scrisorii declanșează tragedia.

Variațiune

PÎNĂ aici a fost doar introducerea. Morala „fabulei” pare să fie că nu degeaba a inventat umanitatea, de la Renaștere încoace, telegraful, telefonul, faxul... Curierul poate cădea de pe cal, iar poștalionul îl poate ataca bandiții. Nu contest „avantajele progresului”, însă nici nu-l „voi cu orice preț”. Pentru că rezolvă multe, dar nu totul. Și nu mi-e străină „legea transformării universale”, care se învață în gimnaziu: „nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă [mai ales în plan uman, dacă mi-e permis un mic *adaggio*], totul se transformă”.

De pildă, scrisoarea se transformă în e-mail. La sfîrșitul secolului XX, Romeo și Julieta comunică – sau, în orice caz, încearcă – prin e-mail sau direct prin propria *home page* de Web. Ajuțați de fratele Lorenzo, inginer de soft.

Chiar și din punct de vedere prozodic, putem opera, cu ușurință, substituția, în primul rînd dintre citatele anterioare:

„Lorenzo:

Trimit în grabă

La Mantua un mesaj printr-un e-mail

Pentru Romeo.”

„Straja” de care pomenește Ioan în versurile citate imediat după aceea (V, 2) este un program anti-virus sau un „dispecer” de e-mail, dotat cu programe anti-virus. După cum se știe, orice manual de computere sau dicționar de cibernetică definește *virușii* aproximativ în felul următor: „programe care alterează funcționarea sistemului, pînă la blocarea lui, prin modificarea fișierelor; au proprietatea de a se reproduce pe diverse fișiere”. În acest mod, fișierele în cauză devin, evident, „contagioase” și trebuie ținute-n „carantină”. Este posibil chiar ca transmiterea lor să fie blocată, fără mari menajamente..

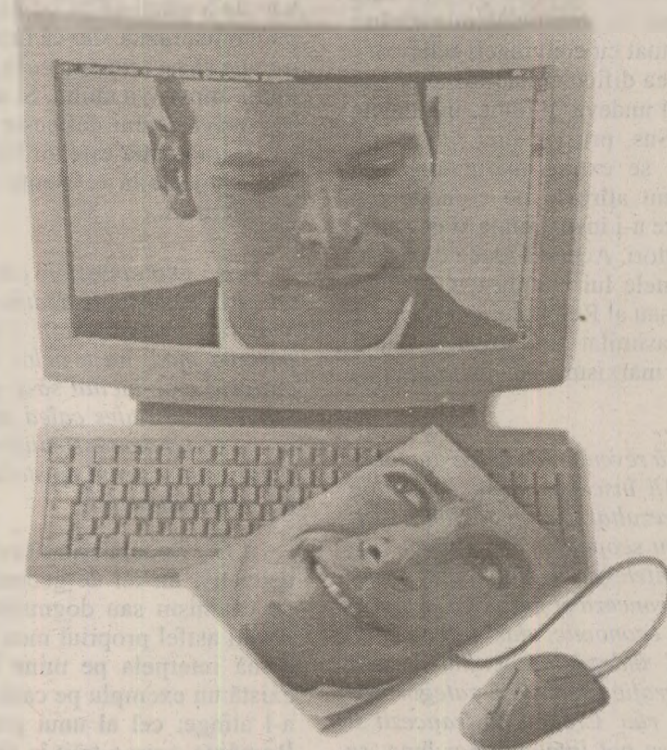
„Ioan:

[...] programul detectînd

Că-i molipsit computerul la care am lucrat

De viruși, pecetluit-a calea

Oprind mesajul meu a fi trimis.” etc.

Concluzia cred că se impune de la sine. În pofida tehnicii moderne și sofisticate, îndrăgostiții *nu* comunică. Romeo tot nu află că Julieta a căzut doar în catalepsie, iar tragedia își urmează cursul, respectînd toate episoadele scenariului shakespearian. Și direct prin World Wide Web ar fi același lucru. Căci oricînd și-n orice lor s-ar putea produce o cădere a rețelei. Aparent tangențial și fără legătură cu subiectul, vă reamintesc că serviciul World Wide Web a fost creat la Centrul European pentru Cercetări Nucleare de la Geneva.

N-aș vrea ca aceste rînduri să fie citite ca o pledoarie împotriva Internetului. Gîndurile mele sunt departe de așa ceva. De altfel, îl folosesc eu însumi. Tot ce vreau să spun e că mijloacele moderne, oricît de moderne, de comunicare nu rezolvă și problemele umane. Deși alegem din nou, în fiecare zi, cunoașterea, nu putem să nu tînjim mereu, constant, după Paradisul pe care-l pierdem iar și iar, cu fiecare reiterare a acestei opțiuni.

Fratele Lorenzo cel savant, care a provocat un lanț de tragedii cu intenția de a face un bine durabil, ne-o spune și el, în termeni renescentiști:

„Netrebnic nu-i nimic îndeosebi,

Dar tot ce-i bun, cînd nu e socoteală,

Se-ntoarce-n rău.” (II, 3)

Tema 2 (poate încă o variațiune)

NUMAI suportul *material* (computerul și programele specifice) al „realității virtuale” este o invenție relativ recentă. Nu avem neapărat nevoie de computere pentru a ne imagina ceea ce dorim – și de ceea ce ne temem – în cele mai mici detalii, pe care să le schimbăm *ad libitum* și pentru a ne cufunda, dacă așa ne place, în această închipuire ca-ntr-un drog, identificîndu-ne cu ea, pînă la a aneantiza, din punctul nostru de vedere, „realitatea cea reală”.

Maugham are o nuvelă al cărei „erou” e, la început poștaş. Pentru că e cuprins de o mare dragoste, împărțită, pentru o domnișoară ce se află mult deasupra lui – socialmente și financiar – tînarul încalcă primul și cel mai de seamă consemn al poștașilor de pretutindeni și din orice timp. El fură banii trimiși de corespondenții indolenți în plicul de corespondență.

Sfîrșește, bineînțeles, prin a fi prins și condamnat la doi ani închisoare. Logodnica sa e dezavuată de familie și aruncată în stradă. Pentru că nu are cu ce să-și plătească studiile, renunță și la facultate. Cum nu are nici timp, nici bani și e catapultată printre oameni de condiție diferită, devine lipsită de prieteni. Se angajează vînzătoare într-un mare magazin, muncește din greu și, adesea, nu mîncîcă, economisind bănuț cu bănuț, ca să poată închiria și mobila, în cei doi ani de așteptare, un apartament în care urma să-și împlinească, în sfîrșit iubirea.

Estimp, logodnicul din închisoare își dă frîu liber imaginației, epuizînd, mental, absolut toate posibilitățile și variantele amorului. Ajunge astfel de la fericire la beatitudine, apoi la saturație, la sațietate și, în cele din urmă, la lipsă de interes și la refuz. La refuz vehement și categoric. Astfel că, în momentul cînd sorocul e pe cale să i se împlinească el își respinge ferm iubita, care-l aștepta, fidelă, în lumea „reală”. Ea nu are alternativă – și, probabil, e lipsită de imaginație. Deci se sinucide.

Mărturisesc că nu-mi amintesc cum se numea, de fapt, această nuvelă a lui Somerset Maugham. Dar cred că aș intitula-o, fără teamă de a greși prea mult, „Hybrisul dublu al unui poștaş”.

Finale

PRECUM spuneam, realitatea virtuală nu are nevoie absolută de computere. În „realitatea cea reală” însă e neapărat nevoie de poștași care să-și facă datoria. Mă întreb dacă nu tocmai faptului că Cetățeanul turmentat a fost poștaş și a reținut această „lecție fundamentală” („Andrisantul, cu domiciliul cunoscut...”) i se datorează *happy end-ingul* „comediei” lui Caragiale.

Coda

ACESTE gînduri – toate – mi-au venit în toamna lui 1992, în autogara de la Syracuse, NY, SUA, unde am fost nevoită să aștept trei ore și să-mi perturb nu numai programul propriu, ci și pe al celor care urmau să mă aștepte (noroc că se inventase telefonul!), pentru că autobuzul cu care venisem de la Washington, D.C. a avut întîrziere și am pierdut legătura directă spre Buffalo, adică spre cascada Niagara.

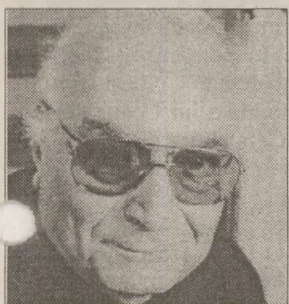
Leonardo da Vinci a proiectat avioanele, se știe. Dar de ce oare le-a lăsat în stadiul de machetă? Să fie oare pentru că era bătrîn? Bătrîn și din ce în ce mai bolnav? Bătrîn și înțelept? Cînd visezi să zbori, se poate spune că ești înțelept?

Iată un subiect posibil pentru alt articol. Și semn sigur că acesta, într-adevăr s-a terminat.

Mariana Neț

Un roman pe an

◆ Scriitorul turc Yaşar Kemal (n. 1922) este fiul unui mare proprietar de pământ din Cilicia, deposedat și asasinat în fața fiului său, pe când acesta era copil. A început de vreme să improvizeze balade în maniera cîntăreților ambulanți, a părăsit școala și și-a câștigat existența cu diverse munci manuale, iar apoi s-a simțit atras de jurnalism. Autodidact cu talent, reportajele sale despre viața țăranilor din Anatolia și particularitățile etnografice ale regiunii au avut mare succes, ceea ce l-a încurajat să scrie romane. Debutul din 1955 cu *Memed cel svelt*, urmat de încă două romane cu același personaj, i-au adus faima internațională, devenind, după încă 30 de romane, majoritatea cu subiect rural, cel mai cunoscut scri-

itor turc în străinătate (a primit Premiul pentru cea mai bună carte străină în Franța, în 1978, pentru *Iarba care nu piere*, premiul mondial Cino del Duca în 1982, pentru ansamblul operei, e mereu pe lista candidaților Nobel...). Acum trăiește la Istanbul și publică în fiecare an cite un roman, în special cu teme sociale, dar și prelucrări moderne ale unor vechi legende orientale.

Cartea doctorului

◆ De un mare succes se bucură în Franța romanul *Boala lui Sachs* de Martin Winckler, apărut la Ed. POL. Deși cele 480 de pagini format mare nu sînt o lectură facilă, romanul, preselectat de un juriu de critici, împreună cu altele 12, a fost desemnat de cititori (3 400 de pasionați de lectură și-au spus opțiunea) drept câștigător al Premiului cărții Inter și s-au vîndut pînă acum 135 000 de exemplare. „Le Monde” explică succesul cărții și prin subiectul ei din lumea medicală, personajele fiind medici și pacienți. Martin Winckler, el însuși medic de spital ce continuă să profeseze, crede că atracția și curiozitatea populară pentru acest subiect (confirmată și de serialele TV *Spitalul de urgență*, *Chicago Hope* ș.a.) e dată de empatia oamenilor cu pacienții în situații dramatice și de mitologia medicinei care se opune suferinței și morții.

Victima unui complot

◆ Cel mai cunoscut poet sud-african, Mzwakhe Mbuli, erou al luptei

antiapartheid și prieten cu Mandela, se află de opt luni în închisoare, acuzat de atac cu mină armată și participare la jefuirea unei bănci din Pretoria. Se spune că la percheziția casei sale s-au găsit bani și arme, iar anchetatorii pretind că Mbuli ar fi participat și la alte atacuri cu scop de jaf, între care cel al unui magazin de băuturi. Proprietarul acestuia l-ar fi recunoscut ca agresor. Poetul, care se bucură de o enormă prețuire populară, neagă toate acuzațiile ce i se aduc, susținînd că este victima unor mașinațiuni ale traficantilor de droguri

și arme și ale unor polițiști corupți de aceștia, fiindcă are dovezi că există o „ca-

racatiță” cu tentacule pînă la nivel înalt. De altfel, el are și alibiuri serioase: în momentul cînd a fost jefuită banca, se afla la Swaziland, la un concert, și a fost văzut de multă lume, iar cei trei presupuși complici ai lui erau în închisoare. Mbuli, care umplea stadioanele la recitalurile sale de poezie din anii '80 și al cărui disc, *Unbroken Spirit*, s-a vîndut în peste un milion de exemplare, a fost arestat chiar în momentul cînd încerca să-l contacteze pe Mandela, pentru a-l informa despre corupția la vîrf – scrie „The Guardian”.

Convorbiri despre muzică

◆ *Mystere et Mémoire des sons* este titlul unei cărți de convorbiri semnate de Claude Glayman cu Henri Dutilleul, un document prețios asupra operei compozitorului și a gîndurilor sale despre perspectivele muzicii de azi și de mâine.

Album de familie

◆ Fiul lui Carlos Fuentes, Carlos Fuentes Lemus, în vîrstă de 26 de ani, a publicat împreună cu tatăl său, la Ed. Alfaguara, un album intitulat *Portrete în timp* și cuprinzînd o galerie de chipuri de prieteni ai familiei Fuentes, care sînt personalități celebre în lumea literară și artistică (printre aceștia – Garcia Márquez și Audrey Hepburn). Fotografiiile sînt făcute de fiu iar textele aparțin tatălui. În imagine, Carlos Fuentes – un portret făcut nu de junior, ci de un profesionist francez, Alain Aubert.

Țăranii europeni

◆ Etnologul maghiar Tamás Hoffmann afirmă în recenta sa lucrare *Țăranii europeni* (Ed. Osiris, Budapesta) că țăranimea ar fi adevăratul motor al modernizării, începînd din sec. XIX. Cotidianul „Nep-szabadság” spune că e vorba de „un studiu monumental”, din care a apărut primul tom, subintitulat *Munca*, ce va fi urmat în curînd de un al doilea, dedicat consumului. Hoffmann retracează viața cotidiană a țăranilor și procesul prin care proporția acestei clase sociale s-a diminuat de la 90 la 10%

în Europa. Opuîndu-se imaginii tradiționale, autorul refuză să vadă țăranimea ca „purtătoarea eternă a esenței nației”, subliniînd, dimpotrivă, „modernitatea ei, ce i-a permis să joace un rol imens în istoria umanității”. Fiind totdeauna „capabili să interiorizeze influențele culturale venite din exterior”, țăranii europeni ar fi jucat un rol important în modernizare. Odată cu subțierea pînă aproape de dispariție a acestei clase, intelighenția este cea care a preluat steagul modernizării – e de părere etnologul.

Comoara din catedrală

◆ În 1985, cu ocazia restaurării catedralei din Vilnius, transformată de sovietici în muzeu, un arheolog, doi funcționari din ministerul lituanian al culturii și directorul muzeului au descoperit într-o criptă zidită o adevărată comoară: 270 de relicvării, crucifixuri, cupe, candele și alte obiecte de cult din aur și argint, ornate cu pietre prețioase, lucrate între sec. XVI și XIX de celebri orfevri europeni. Cei patru n-au spus nimă-nui nimic. Au inventariat obiectele și le-au ascuns într-un seif, știînd că dacă s-ar fi aflat, Moscova le-ar fi luat comoara, estimată la peste o sută de milioane de dolari. În această vară, superbe obiecte salvate de lăcomia ocupantului sovietic au fost pentru prima oară expuse temporar, cu multe măsuri de securitate. Avîndu-se în vedere criminalitatea crescută în Lituania, deocamdată nici un muzeu nu îndrăznește expunerea lor permanentă, pînă cînd nu vor fi puse la punct sisteme perfecționate de ocrotire a comorii.

Pontecorvo la operă

◆ De-a lungul anilor, spectacolele de operă au atras numeroși regizori renumiți de film din Italia, precum Franco Zeffirelli, Liliana Cavani, Mauro Bolognini, Ermanno Olmi, Mario Monicelli, Lina Wertmüller, Francesco Rosi, ș.a. După cum anunță „Corriere della Sera”, acum este rîndul lui Gillo Pontecorvo să regizeze, în stagiunea viitoare, spectacolul de operă *Război și Pace* de Serghei Prokofiev, ce va fi prezentat și la Festivalul de la Spoleto (20 iunie - 11 iulie 1999).

Marele motan

◆ Născut în 1950, scriitorul elvețian Thomas Hürlimann este fiul unei personalități politice importante pe scena națională. Cu noul său roman, *Marele motan*, (Editura Amman Zürich), a cărui intrigă se derulează la Berna, în două zile din luna iulie 1979, pe timpul cînd tatăl romancierului era președinte federal, Thomas Hürlimann își introduce publicul cititor în „inima Elveției politice” – scrie „Neue Zürcher Zeitung”, lăudînd modul cum e tratată principala temă a cărții – opțiunea între carieră și fericirea familială.

Pirandello inedit

◆ La 62 de ani de la publicarea celor 365 de *Povestiri pentru un an*, 30 de nuvele inedite ale lui Pirandello, anume lăsate de o parte, fiindcă nu-l mulțumeau, sau pur și simplu uitate, au fost adunate în volumul *Iubiri fără iubire*. În prefața sa, Giovanni Macchia, îngrijitorul ediției, autor al mai multor eseuri asupra dramaturgiei pirandelliene, analizează

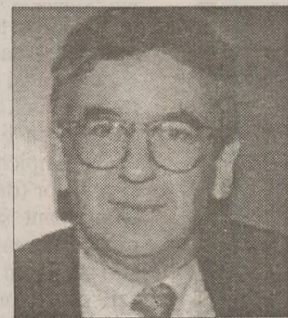
oportunitatea publicării acestor proze foarte inegale, ajungînd la concluzia că lectura lor servește întelegerii evoluției gîndirii lui Pirandello, de la verism la adevăratul „pirandellism”. Aceste „nuvele în căutarea unui autor” conțin temele recurente ale pieselor și, în germene, se poate vedea drumul ce l-a dus la faimoasa teorie careia îi datorează notorietatea.

Poiectele lui Claudio Abbado

◆ Dirijorul Claudio Abbado (în imagine) a anunțat recent că nu-și va reînnoi contractul de director muzical al Orchestrei Filarmonice din Berlin după anul 2002. Deocamdată, el are în proiect prezentarea operei *Tristan și Isolda* de Wagner cu Orchestra Filarmonică din Berlin la Festivalul de Paști de la Salzburg, la 27 martie și 5 aprilie 1999. „În mult la acest proiect – a spus el. Cu ani în urmă, cînd eram la Scala, fusese vorba de un *Tristan* pus în scenă de Giorgio Strehler. Opera va fi prezentată la Berlin în stagiunea viitoare, iar Klaus Michael Grüber o va pune în scenă pentru Salzburg, în versiunea de *semi-stage*. Îmi place să prezint operele sub această formă de avanscenă, căci ea pune în valoare mai bine, cîntăreții și orchestra.”

Dacă va fi ministru...

◆ În cazul victoriei social-democraților, în septembrie, în Germania va exista din nou, după aproape 50 de ani, un ministru al culturii (din 1949, acest domeniu e de competența landurilor). S-a și găsit omul pentru acest post: Michael Naumann, 56 de ani, fost jurnalist la „Der Spiegel” și actual director

al editurii americane Metropolitan Books. În publicația „Tagesspiegel”, el și-a expus deja proiectele, în eventualitatea câștigării alegerilor de către SPD: în principal, dorește ca Berlinul să devină o metropolă culturală de anvergură New York-ului, solicitînd fonduri de la Uniunea Europeană care, după părerea lui, îi avantajează pe francezi (de exemplu, UE alocă în fiecare an 600 de miliarde de mărci pentru cinema, din care 80% revin proiectelor franceze). Dacă va fi ministru, Naumann spune că va încerca să-i convingă pe americani să-și deschidă piața cinematografului german și să inițieze coproducții Hollywood-Babelsberg.

După 25 de ani

◆ Francis Ford Coppola, în calitate de producător, caută un tînăr regizor talentat, gen Atom Egoyan sau Gus von Sant, pentru a realiza adaptarea cinematografică a cărții-cult a lui Jack Kerouac, *Pe drum*, ale cărei drepturi de ecranizare le-a cumpărat... acum 25 de ani.

Revista revistelor

Francofoni și francofili

În luna iulie a apărut primul număr din „La Roumanie Francophone”, revistă a Centrului Național de Acțiune Francofonă în România.

CNAF, creat în 1994 de regretatul scriitor și traducător Constantin Crișan, și-a propus un ambițios program de difuzare sistematică a culturii franceze în România și a culturii române în Franța, prin intermediul unor acțiuni literar-artistice de înaltă ținută – conferințe, spectacole, comemorări, expoziții, lansări de carte etc. Despre câteva dintre ele am aflat prin intermediul Cronicii ilustrate din cuprinsul revistei: o seară comemorativă Emil Cioran, lansarea cărții *Francophonie și francofilie la români*, de Sultana Craia, dubla comemorare Nichita Stănescu, Benjamin Fondane și Sorin Titel, Vladimir Jankelevitch, simpozionul Eminescu și Europa, marcarea tricentenarului La Fontaine prin lansarea casetei audio cu 21 de fabule recitate în franceză de Lucia Mureșan și Radu Duda, atribuirea medaliilor comemorative Tristan Tzara și Constantin Brâncuși unor personalități politice, culturale și științifice din Franța și România.

Alături de mesaje de prietenie adresate de Prof. Jean Bacot, Consilierul cultural, științific și de cooperare al Ambasadei Franței în România, și de Philippe Guillen, fostul director al cursurilor, de la Institutul francez din București, revista reunește articole, în franceză și română, semnate de nume prestigioase: Constantin Bălăceanu-Stolnici scrie despre „Les Roumains et la francophonie”, Dan A. Lăzărescu despre „Ce que la Roumanie doit à la France”, iar Dan Bibea amintește o serie de oameni de știință români care au studiat în Franța. Theodor Rogin aduce un omagiu omului de cultură și fondatorului CNAF, Constantin Crișan, în articolul „Constantin Crișan ou la paix retrouvée d'un prince de l'ésprit”. Din sumar mai amintim: o prezentare a albumului *Berthelot și România*, apărut la Univers encyclopedic, un articol despre sculptura franceză în România, de Beatrice Bednarik, portretul cineastului A.G. Croitoru.

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

LA MICROSCOP

ÎNCEPUTUL CEAUȘIADEI

CU TREIZECI de ani în urmă, cînd tancurile sovietice au intrat în Cehoslovacia, Ceaușescu își ținea faimosul discurs care a făcut din el disidentul nr. 1 al lagărului comunist. Un discurs care l-a transformat într-o vedetă politică și în România și în străinătate.

În '68, prestigiul lui Ceaușescu răsfrișit și asupra PCR a atras un puhoi de simpatii și multe cereri de înscriere în partid. Bizar efect. Dacă Primăvara de la Praga urmărea apariția unui comunism relaxat, de un tip neortodox, efectul discursului din august '68 al lui Ceaușescu e că a dus la reeditarea în România a unui totalitarism personal, de tip stalinist. În cîțiva ani, omul care îi scosese pe bucureșteni din casă și fusese ascultat și aprobat de o țară întreagă avea să devină cel mai puternic om din România și obiectul unui cult al personalității de-a dreptul faraonic. Considerat în Occident un ghimpe în coasta imperiului sovietic, Ceaușescu intră într-o criză de identitate. Suficient de prudent pentru a uita de ideile pragheze și încercînd să nu treacă drept un brejnevist, Ceaușescu descoperă comunismul chinez. Incultura lui politică și un voluntarism prostesc altoite pe experiențe politice de tip totalitar – Carol al II-lea, Antonescu, Gheorghiu Dej – fac din el un soi de majestate a comunismului. Cînd el “e ales” președinte, Dali remarcă în însemnele puterii adoptate de Ceaușescu, asocierea tricolorului cu sceptrul regal. Pictorul, monarhist cu viziuni stranii, probabil că l-a felicitat cu sinceritate pe președintele cu sceptru.

Fără a fi fost propriu-zis conceptualizat, comunismul defensiv pe care îl profesează Ceaușescu față de țările vecine e găselnița cu ajutorul căreia el va băga pumnul în gura oricui i se va împotrivi, chiar și în numele ideologiei comuniste. El vede, peste tot, agenții rusești, iar unul dintre marile sale argumente, pentru a pune capăt oricărei

dispute, e o întrebare: “Vreți să între rușii peste noi?”

În perioadele mai dificile, pericolului rusesc îi este adăugat și cel maghiar. Încît, politic vorbind, Ceaușescu se întoarce la scena balconului din '68, ori de cîte ori are de rezolvat o problemă curentă.

Astfel că în vreme ce în Cehoslovacia sau Ungaria, liderii comuniști au o atitudine mai înțelegătoare față de disidență, iar în Polonia apare faimosul sindicat independent *Solidaritatea*, în România, disidența nu se coagulează, iar disidenții sînt vînați fără cruțare. Momentul '68 îi dă lui Ceaușescu un aplomb al legitimității pe care nu-l are nici un alt lider comunist din țările aflate sub influența Moscovei.

În '68, la Praga, intrarea tancurilor sovietice a dus la o coalizare a populației în jurul cîtorva idei de schimbare. Sistemul rămînea în picioare, dar numai pentru că era impus. În Ungaria, Kadar experimentează comunismul de piață și în Polonia mișcările sindicale cu tot mai pronunțat caracter politic devin redutabile. În România însă, orice idee de schimbare a fost blocată prin victoria de la tribună a lui Ceaușescu, după invadarea Cehoslovaciei.

Atunci, probabil, acest om lipsit de finețe politică și cu gîndire ideologică primitivă, a strîns lumea în piața Palatului de frică. O frică a reacțiilor paradoxale. Asta dacă nu cumva tot cercul pe care l-a făcut Ceaușescu atunci n-a fost programat, *nu comandat*, repet, ci programat de la Moscova. Discursul lui Ceaușescu putea fi o dovadă că Moscova lasă de la ea, deși România era una dintre țările aflate în parohia ei.

N-ar fi, așadar, de mirare să aflăm peste cîțiva ani că, în '68 Moscova a mizat pe prostia lui Ceaușescu pentru a-l provoca să aibă exact atitudinea independentă din august '68.

Cristian Teodorescu

nirea lui Ion Iliescu spunînd: “pe cei slabi de inimă (canicula, n. C.) îi aduce în pragul infarctului, iar celor slabi la minte le întunecă judecata”. O înaltă față bisericască, arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, a găsit cu cale să le arate credincioșilor de la Putna, în ziua Adormirii Maicii Domnului, că e la curent cu problemele înzestrării armatei. IPS Pimen a tranșat chestiunea elicopterelor Dracula, spunînd că România trebuie să se întindă cit îi e plapuma. Cu acest prilej arhiepiscopul a citat un “întelept din opoziție” care ar fi zis că la caz de război, va putea fi țara apărută cu aceste elicoptere? Întîmplător, la slujba ținută de IPS Pimen erau de față și liderii PDSR. Grijă înaltei fețe bisericesti față de plapuma românilor e explicabilă, dar există și în coaliția majoritară persoane care au folosit argumentul plăpumii pentru a-și motiva împotrivirea față de acest proiect. În probleme care țin de apărarea țării, însă, numeroase voci din opoziție susțin acest proiect, iar Armata afirmă prin voci autorizate că România ar putea astîmpăra eventuale idei războinice, dacă va avea aceste elicoptere. Citat cu satisfacție de *ADEVĂRUL*, arhiepiscopul intră într-o dispută de care ar fi fost mai bine să se țină departe. ❖ Una dintre problemele arzătoare ale presei în ultima vreme a fost cîți dinți i-au fost implantați în Israel premierului Radu Vasile. Au existat, de altfel, publicații, al căror nume îl trecem sub tăcere, capabile să afirme că adevăratul scop al vizitei în Israel a delegației conduse de premier a

fost repararea danturii lui Radu Vasile. ❖ Pe de altă parte, premierul anunța în „Adevărul” că intenționează să debuteze în literatură beletristică. E treaba sa, dar manier în care o face nu ni se pare nici de bun augur și nici corectă. Premierul afirmă: “Totodată aștept să-mi apară și o carte de beletristică. Voi debuta cu un roman. Sau chiar mai rău: cu un volum de poezie.” Asta după ce premierul are grijă să precizeze că lucrează la o a patra carte, dintr-un ciclu economic. Că dl Vasile vrea să sugereze că e un economist cu umor, îl privește. Dar dacă i se pare că a scris “beletristică” e o înțelepciune nesperioasă, coborîtoare, în care romanul – mai treacă meargă, iar poezia e și mai rău, îl anunțăm că nu gustăm umorul său cituși de puțin. Nu “beletristică” e cea care trage în jos o personalitate politică, ci calitatea acestei beletristici. Mai mult, un volum, dintr-un ciclu economic, cînd e cazul, poate fi citat pentru expresivitatea sa literară, în schimb un eșec beletristic nu intră în bibliografia literaturii economice, oricît de corecte ar fi afirmațiile cu valoare economică ale autorului. Poezia, acel “chiar mai rău” al premierului, s-a bucurat de prețuirea explicită sau implicită a doi prim-miniștri care au însemnat cîte ceva în istoria României – Brătianu și Maiorescu. Un alt fost premier al României, Nicolae Iorga, nu s-a jenat să scrie și piese de teatru, în afară de poezie, așa că nu prea înțelegem stînghereala premierului față de ideea de a debuta în beletristică.

Cronicar

Tipărit la
„R.H. PRINTING” SRL
Calea Plevnei 114, sector 1
București

**24 pag – 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei**